

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές
Σπουδές

Διπλωματική Εργασία

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ:
ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ**

Ειρήνη Λεοντίου

Επιβλέπων Καθηγητής: Μάριος Ευρυβιάδης

Πειραιάς 2013

Αφιερώνεται στους γονείς μου, Ανδρέα και Γραμμένη.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση αυτής της διπλωματικής, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά, τον επιβλέποντα καθηγητή μου Μάριο Ευρυβιάδη για την πολύτιμη καθοδήγηση και την ηθική συμπαράστασή του. Τους γονείς μου, Ανδρέα και Γραμμένη, για την αγάπη τους και γιατί υπήρξαν πάντοτε συνοδοιπόροι και ακούραστοι υποστηρικτές μου. Την φίλη και συμφοιτήτρια, Αλεξία Κοσίνα, για την ηθική και έμπρακτη βοήθειά της. Τέλος, ευχαριστώ θερμά τα αδέρφια μου Μαρία και Γιώργο, για την ανεκτίμητη ψυχολογική ενθάρρυνση που μου προσέφεραν πάντα και την μικρή Ανδριανή που ήρθε στη ζωή μου την κατάλληλη στιγμή.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Περίληψη

Λέξεις Κλειδιά: Εξωτερική Πολιτική, Διπλωματία, Δημόσια Διπλωματία, Πολιτιστική Διπλωματία, Nation Branding, Σκληρή Ισχύς (Hard Power), Ήπια Ισχύς (Soft Power), Προπαγάνδα, Πολιτισμός, Κουλτούρα.

Με αφετηρία τις έννοιες της διπλωματίας, του πολιτισμού και της προπαγάνδας, η παρούσα εργασία πραγματεύεται ιδιαιτέρως μία από τις νεότερες μορφές της διπλωματίας, τη δημόσια διπλωματία και το παρακλάδι αυτής, την πολιτιστική διπλωματία. Για να κατανοηθεί ο ρόλος, η λειτουργία και ο στόχος της πολιτιστικής διπλωματίας, γίνεται λεπτομερής ανάλυση τόσο στις έννοιες της διπλωματίας και του πολιτισμού, όσο και στην έννοια της προπαγάνδας, που για πολλούς ταυτίζεται με την δημόσια διπλωματία. Το ερώτημα στο οποίο φιλοδοξεί να απαντήσει η συγκεκριμένη εργασία, αφορά στη θέση, το ρόλο και τη χρησιμότητα της πολιτιστικής διπλωματίας, η οποία ακροβατεί ανάμεσα στη διπλωματία, στον πολιτισμό και στην προπαγάνδα. Αναλύοντας τις παραπάνω έννοιες, η μελέτη αναζητά τα όρια της πολιτιστικής διπλωματίας.

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	Σελ. 3
Περίληψη	Σελ. 4
Περιεχόμενα	Σελ. 5
Εισαγωγή	Σελ. 7
Κεφάλαιο 1: Διπλωματία	Σελ. 10
1.1 Ορισμός της Διπλωματίας	Σελ. 10
1.2 Ιστορική Αναδρομή	Σελ. 12
1.3 Τα Κύρια Χαρακτηριστικά της Διπλωματίας	Σελ. 20
1.4 Συγκριτική Ανάλυση Διπλωματίας και Εξωτερικής Πολιτικής	Σελ. 24
1.5 Μυστική και Φανερή Διπλωματία	Σελ. 27
1.6 Οι Κανόνες του Hans Morgenthau για την Ορθολογική Διεξαγωγή της Διπλωματίας	Σελ. 30
1.7 Η Σύγχρονη Διπλωματία	Σελ. 31
1.8 Νέες Εξελίξεις	Σελ. 32
Κεφάλαιο 2: Δημόσια Διπλωματία	Σελ. 34
2.1 Η Έννοια της Ισχύος	Σελ. 34
2.2 Συνισταμένες που οδήγησαν στην Ανάδειξη της Δημόσιας Διπλωματίας	Σελ. 39
2.3 Ορισμός της Δημόσιας Διπλωματίας	Σελ. 41
2.4 Εργαλεία της Δημόσιας Διπλωματίας	Σελ. 43
Κεφάλαιο 3: Προπαγάνδα	Σελ. 45
3.1 Η Ιστορία της Προπαγάνδας	Σελ. 46
3.2 Οι Μορφές της Προπαγάνδας	Σελ. 54
3.3 Οι Τεχνικές της Προπαγάνδας	Σελ. 55
3.4 Τα όρια της Προπαγάνδας	Σελ. 57
3.5 Συγκριτική Ανάλυση Δημόσιας Διπλωματίας και Προπαγάνδας	Σελ. 58
Κεφάλαιο 4: Πολιτισμός	Σελ. 62
4.1 Η Έννοια του Πολιτισμού από την Αναγέννηση ως τον Διαφωτισμό	Σελ. 63
4.2 Η Έννοια της Κουλτούρας από τον Κικέρωνα ως τον Herder	Σελ. 65

4.3 Οι Έννοιες του Πολιτισμού και της Κουλτούρας κατά τον Ύστερο 20 ^ο Αιώνα	Σελ. 68
4.4 Απόψεις για τον Πολιτισμό	Σελ. 73
Κεφάλαιο 5: Πολιτιστική Διπλωματία	Σελ. 76
5.1 Ορισμός της Πολιτιστικής Διπλωματίας	Σελ. 76
5.2 Το Παράδειγμα της Γαλλίας και της Γερμανίας	Σελ. 82
5.3 Το Παράδειγμα των Η.Π.Α.	Σελ. 85
5.4 Το Παράδειγμα της Ευρώπης	Σελ. 87
5.5 Nation Branding	Σελ. 89
5.6 Τα Βασικά Χαρακτηριστικά του Nation Branding	Σελ. 91
Κεφάλαιο 6: Τα όρια της Πολιτιστικής Διπλωματίας – Συμπεράσματα	Σελ. 97
Βιβλιογραφία	Σελ 101

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στις έννοιες της διπλωματίας, του πολιτισμού και της προπαγάνδας και αναζητά τα όρια της πολιτιστικής διπλωματίας σήμερα. Αφού αναλύει το περιεχόμενο της διπλωματίας, με όρους του χθες και του σήμερα, περνά στην λεπτομερέστερη ανάλυση της δημόσιας διπλωματίας που αποτελεί την ομπρέλα της πολιτιστικής διπλωματίας. Λαμβάνοντας ως δεδομένο, ότι η δημόσια διπλωματία, θεωρείται για πολλούς, όχι μόνο κομμάτι, αλλά ταυτόσημη έννοια της προπαγάνδας – άρα και της πολιτιστικής διπλωματίας –, θεωρείται επιτακτική ανάγκη να διασαφηνιστεί πλήρως, στη συνέχεια, ο όρος της προπαγάνδας και το κατά πόσο αυτός ταυτίζεται με την δημόσια και πολιτιστική διπλωματία. Αφού διασαφηνιστεί πλήρως η διαφορά, αναζητάται το εννοιολογικό περιεχόμενο του πολιτισμού που αποτελεί την ραχοκοκαλιά της πολιτιστικής διπλωματίας. Κατόπιν, εξηγείται με σαφήνεια το περιεχόμενο της πολιτιστικής διπλωματίας, ώστε να καταλήξει στην αναζήτηση των ορίων της.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο, που έχει τον τίτλο "Διπλωματία", δίνεται ο ορισμός της διπλωματίας, γίνεται ιστορική αναδρομή και αναπτύσσονται τα κύρια χαρακτηριστικά της. Στη συνέχεια, επιχειρείται, μία συγκριτική ανάλυση της διπλωματίας και της εξωτερικής πολιτικής, καθώς η τελευταία, ασχολείται με την ουσία των διεθνών σχέσεων, ενώ η διπλωματία είναι η διαδικασία μέσω της οποίας ασκείται η εξωτερική πολιτική. Το γεγονός αυτό, πρέπει να διευκρινιστεί, ώστε να γίνει κατανοητό ότι η διπλωματία πραγματεύεται τη μεθοδολογία και την εφαρμογή των στόχων της εξωτερικής πολιτικής. Ακολούθως, γίνεται μία αναφορά, στην μυστική και φανερή διπλωματία καθώς επίσης και στους κανόνες του Hans Morgenthau για την ορθολογικά διεξαγωγή της διπλωματίας. Τέλος, στο πρώτο κεφάλαιο, αναφέρονται οι νέες εξελίξεις στο χώρο της διπλωματίας, ώστε να αναδειχθούν τα νέα εργαλεία που είναι διαθέσιμα στους διπλωμάτες.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, που έχει τον τίτλο "Δημόσια Διπλωματία", θεωρείται σκόπιμο να γίνει εκτενής και λεπτομερής ανάλυση της Δημόσιας Διπλωματίας, καθώς η πολιτιστική διπλωματία, όπως αναφέρθηκε, αποτελεί κομμάτι της Δημόσιας Διπλωματίας. Με τον όρο αυτό, το εν λόγω κεφάλαιο, ξεκινά με την έννοια της

ισχύος και τη σημασία της στις διεθνείς σχέσεις, ώστε να καταστεί σαφές, ότι η πολιτιστική διπλωματία - ως παρακλάδι της δημόσιας διπλωματίας - είναι κομμάτι της ήπιας και όχι της σκληρής ισχύος και στη συνέχεια παρατίθενται οι συνισταμένες που οδήγησαν στην ανάδειξη της δημόσιας διπλωματίας, δίνεται ο ορισμός της και τα εργαλεία της.

Στο τρίτο κεφάλαιο, που έχει τον τίτλο "Προπαγάνδα", είναι αναγκαίο να αναφερθούμε λεπτομερώς στον όρο προπαγάνδα, καθώς, όπως αναφέρθηκε, η Δημόσια (και άρα και η Πολιτιστική) Διπλωματία και η Προπαγάνδα θεωρούνται ταυτόσημες ως έννοιες. Στο πλαίσιο αυτό, για να διασαφηνιστεί και να απαντηθεί το ερώτημα της εργασίας, παρατίθενται, η ιστορική αναδρομή, οι μορφές, οι τεχνικές και τα όρια της προπαγάνδας, ώστε να γίνει στο τέλος του κεφαλαίου, συγκριτική ανάλυση της δημόσιας διπλωματίας και της προπαγάνδας.

Εφόσον διευκρινίστηκαν στο τρίτο κεφάλαιο οι διαφορές της δημόσιας διπλωματίας και της προπαγάνδας, στο τέταρτο κεφάλαιο που φέρει τον τίτλο "Πολιτισμός", αναλύεται η έννοια και το περιεχόμενο του πολιτισμού, καθώς ο τελευταίος αποτελεί τη βάση της πολιτιστικής διπλωματίας, της οποίας τα όρια δεν μπορούν να αναζητηθούν, χωρίς να ερευνήσουμε το βασικό εργαλείο της. Συνεπώς, ερευνάται σε αυτό το κεφάλαιο, η έννοια του πολιτισμού από την Αναγέννηση ως τον Διαφωτισμό, η έννοια της κουλτούρας από τον Κικέρωνα ως τον Herder και οι έννοιες του πολιτισμού και της κουλτούρας κατά τον ύστερο 20^ο αιώνα. Το κεφάλαιο αυτό, κλείνει με κάποιες απόψεις για τον πολιτισμό που θα βοηθήσουν στην βαθύτερη κατανόησή του.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, που έχει τον τίτλο "Πολιτιστική Διπλωματία", δίνεται ο ορισμός της πολιτιστικής διπλωματίας και αναφέρονται κάποια επιτυχή παραδείγματα εφαρμογής της. Η Γαλλία και η Γερμανία, οι Η.Π.Α. και η Ευρώπη. Στο τέλος του κεφαλαίου, κρίνεται σκόπιμο, να γίνει αναφορά, σε μία νέα - πλην σημαντική έννοια – το Nation Branding, το οποίο αποτελεί μία από τις νεότερες μορφές της ήπιας ισχύος, έχει πολλά κοινά με τη δημόσια και πολιτιστική διπλωματία και θεωρείται απαραίτητη η γνώση του, για τη χάραξη επιτυχούς πολιτιστικής διπλωματίας.

Έχοντας λοιπόν αποσαφηνίσει όλους τους όρους, στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο που έχει τον τίτλο "Τα όρια της Πολιτιστικής Διπλωματίας - Συμπεράσματα" παρατίθενται τα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας, θέτοντας τα όρια της πολιτιστικής διπλωματίας και κάνοντας σαφή διάκριση της προπαγάνδας από την πολιτιστική διπλωματία, ώστε η τελευταία να αποκτήσει θετικό πρόσημο.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Κεφάλαιο 1: Διπλωματία

1.1 Ορισμός της Διπλωματίας

Η διπλωματία είναι κατά κύριο λόγο, μία πολιτική δραστηριότητα και, με τον υψηλό βαθμό επινοητικότητας και δεξιοτήτων της, αποτελεί ένα από τα κύρια συστατικά της ισχύος.

Το Oxford English Dictionary ορίζει τη διπλωματία ως: τη διαχείριση των διεθνών σχέσεων μέσω διαπραγματεύσεων. Είναι η μέθοδος μέσω της οποίας οι διεθνείς σχέσεις ρυθμίζονται και διαχειρίζονται μέσω των Πρέσβων και των Απεσταλμένων.¹

Ο Sir Ernest Satow, διακεκριμένος Άγγλος Διπλωμάτης, ισχυρίζεται (Satow 1917) ότι η διπλωματία είναι η εφαρμογή της ευφυΐας και της διακριτικότητας στην επαφή μεταξύ των επίσημων κυβερνήσεων των κρατών η οποία πολλές φορές μπορεί να επεκταθεί και στα υποτελή τους κράτη. Είναι δηλαδή η διεξαγωγή διαπραγματεύσεων με ειρηνικά μέσα.²

Ο Βρετανός θεωρητικός των Διεθνών Σχέσεων Adam Watson από την άλλη πλευρά, πιστεύει ότι ο διπλωματικός διάλογος είναι το όργανο της διεθνούς κοινωνίας: μία πολιτισμένη διαδικασία βασισμένη στη συνειδητοποίηση και το σεβασμό των διαφορετικών απόψεων αλλά και μία εκπολιτιστική διαδικασία καθώς η διαρκής ανταλλαγή απόψεων και η προσπάθεια εξεύρεσης αμοιβαία αποδεκτών λύσεων όσον αφορά στις συγκρούσεις συμφερόντων, συμβάλλουν στη δημιουργία πνεύματος συνεργασίας.³

Παρόλο που πολλοί χρησιμοποιούν τη λέξη "διπλωματία" θεωρώντας ότι αφορά στην εφαρμογή διεθνών νομικών αρχών και κανόνων, η διπλωματία θα μπορούσε να περιγραφεί ως ένα πολύπλοκο και ευαίσθητου χειρισμού όργανο που μετρά τις δυνάμεις όσων συμμετέχουν στο επίκεντρο των διεθνών σχέσεων. Τα διακριτικά

---

¹ Harold Nicolson, *Diplomacy* (London: Oxford University Press, 1963), 15.

² Sir Ernest Satow, *A Guide to Diplomatic Practice* (London & New York: Longmans Green & Co, 1917), 10.

³ Adam Watson, *The Dialogue Between States* (London: Methuen & Co Ltd, 1982), 20.

όργανα της διπλωματίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να σταματήσουν, να βελτιώσουν ή να μειώσουν παρεξηγήσεις ή διαφωνίες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε διεθνείς κρίσεις.

Σε γενικές γραμμές η διπλωματία σχετίζεται με τη διαχείριση των σχέσεων ανάμεσα στα ανεξάρτητα κράτη, αλλά και ανάμεσα στα κράτη και σε άλλους διεθνείς δρώντες. Η διπλωματία θεωρείται ότι σχετίζεται με ειρηνικές διαδικασίες, ωστόσο πολλές φορές λαμβάνει χώρα σε πολέμους ή ένοπλες συγκρούσεις ή ακόμη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ενορχήστρωση συγκεκριμένων πράξεων βίας.

Η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη διπλωματική δραστηριότητα και τη βία είναι μία από τις αξιοσημείωτες εξελίξεις της σύγχρονης διπλωματίας. Σίγουρα, αυτό που συνιστά σήμερα τη διπλωματία είναι πολλές φορές πέρα από ένα στενό πολιτικό-στρατηγικό σχεδιασμό. Είναι δε σκόπιμο να σημειωθεί ότι η διπλωματία σήμερα δεν συνδέεται μόνο με την τυπική ύπαρξη του Υπουργείου Εξωτερικών και του Προσωπικού του αλλά επεκτείνεται σε ένα πιο ευρύ φάσμα Διεθνών Οργανισμών, Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων ακόμη και Νομικών ή Φυσικών Προσώπων. Τούτο σημαίνει ότι δεν ασκείται μόνο από επαγγελματίες διπλωμάτες, αλλά και από άλλους αξιωματούχους ή και ιδιώτες.

Μία από τις βασικές της επιδιώξεις είναι να παρέχει στα κράτη τη δυνατότητα να επιτύχουν τους στόχους της εξωτερικής τους πολιτικής χωρίς να προσφύγουν στη βία, την προπαγάνδα ή το νόμο. Συνεπώς, η διπλωματία συνίσταται στην επικοινωνία μεταξύ αξιωματούχων, που σκοπό της έχει την προώθηση της είτε με επίσημη συμφωνία είτε με σιωπηρή διευθέτηση. Αν και συμπεριλαμβάνει διακριτές δραστηριότητες, όπως η συλλογή πληροφοριών, η αποσαφήνιση προθέσεων και η δημιουργία κλίματος καλής θέλησης, δεν αποτελεί έκπληξη το ότι μέχρι να αποδοθεί ο όρος «διπλωματία» σε όλες αυτές τις δραστηριότητες, από τον Ιρλανδό πολιτικό ηγέτη και εξέχοντα φιλόσοφο και συγγραφέα Edmund Burke το 1796, οι διαδικασίες αυτές ήταν ευρέως γνωστές ως «διαπραγματεύσεις» - από δε τον Γάλλο πολιτικό Καρδινάλιο Ρισελιέ ως «διαρκής διαπραγμάτευση» (*négotiation continuelle*)⁴.

---

⁴ Nicolson, *Diplomacy*, 30.

1.2 Ιστορική Αναδρομή

Η διπλωματία, έτσι όπως εμφανίζεται σήμερα, έχει τις καταβολές της στην Ιταλική χερσόνησο του 15^{ου} αιώνα μ.Χ. Η μακρινή καταγωγή της όμως μπορεί να εντοπιστεί στις σχέσεις μεταξύ των «Μεγάλων Βασιλιάδων» της Εγγύς Ανατολής κατά τη δεύτερη ή πιθανόν την τέταρτη χιλιετία π.Χ.⁵ Τα κύρια χαρακτηριστικά εκείνης της εποχής ήταν η εξάρτηση των επικοινωνιών από τους αγγελιαφόρους και τα караβάνια των εμπόρων, η διπλωματική ασυλία που προβλεπόταν σε συνήθειες κώδικες φιλοξενίας και η τήρηση των Συνθηκών υπό τον φόβο των θεών, με την παρουσία των οποίων επικυρώνονταν αυτές οι Συνθήκες. Όμως, παρόλο που για την εποχή εκείνη η διπλωματία αυτού του είδους ήταν επαρκής, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ήταν υποτυπώδης. Η κύρια αιτία ήταν το γεγονός ότι αφενός, δεν κατέφευγαν πολύ συχνά σε αυτήν και αφετέρου η επικοινωνία ήταν διαδικασία χρονοβόρα, επισφαλής και επίπονη.

Στο σύστημα των ελληνικών πόλεων-κρατών του 4^{ου} και 5^{ου} αιώνα π.Χ. οι συνθήκες συνεπικουρούσαν στην κατεύθυνση μιας πιο εκλεπτυσμένης διπλωματίας. Η διπλωματική ασυλία, ακόμη και του αγγελιαφόρου κατά τη διάρκεια του πολέμου, κατέστη κατοχυρωμένος κανόνας, οπότε και άρχισαν να εμφανίζονται μόνιμες αποστολές, αν και επικεφαλής τους τοποθετούνταν ένας πολίτης της χώρας που τις φιλοξενούσε. Αυτό το πρόσωπο ήταν γνωστό ως *πρόξενος*.⁶

Στη Μεσαιωνική Ευρώπη, η εξέλιξη της διπλωματίας επηρεάστηκε αρχικά από το Βυζάντιο (την Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) και στη συνέχεια, κυρίως από τη Βενετία, η οποία έθεσε νέα κριτήρια εντιμότητας και τεχνικής επάρκειας.⁷ Παρόλα αυτά, η διπλωματία παρέμενε κυρίως στα χέρια ειδικών απεσταλμένων, οι οποίοι ενεργούσαν ανάλογα με την αποστολή που τους είχε ανατεθεί και εντός περιορισμένου χρόνου.

---

⁵ Mario Liverani, *International Relations in the Ancient Near East* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001), 55-60.

⁶ Sir Frank. Adcock, and D. J. Mosley. *Diplomacy in Ancient Greece* (London: Thames & Hudson, 1975), 160.

⁷ Adda Bruemer Bozeman, *Politics and Culture in International History: From the Ancient Near East to the Opening of the Modern Age* (New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 1994), 457-477.

Η διπλωματία διατήρησε αυτά τα χαρακτηριστικά σε ολόκληρο το Μεσαίωνα. Παρά το γεγονός ότι στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία εντοπίζονται τα πρώτα ίχνη μιας εξελιγμένης διπλωματικής υπηρεσίας, έστω και αν δεν ήταν ειδικευμένη, οι απεσταλμένοι στην αυλή του Βυζαντίου δεν είχαν την εξουσία να διαπραγματευτούν πολιτικές υποθέσεις. Στη Δύση οι βασιλιάδες διαπραγματεύονταν γενικά μέσω συναντήσεων κορυφής ή με τη μεσολάβηση πρεσβειών και πληρεξουσίων που συναντιούνταν στα σύνορα μεταξύ των κρατών. Η έντονη διπλωματική δράση που ο Πάπας ανέπτυξε εκείνη την εποχή, είτε για να προστατεύσει τα συμφέροντα της εκκλησίας, είτε ως μεσολαβητής μεταξύ άλλων ηγεμόνων, δημιούργησε ένα ισχυρό δίκτυο πολιτικοθρησκευτικών σχέσεων, αλλά δεν οδήγησε στην καθιέρωση μίας μόνιμης διπλωματίας.

Η μετατροπή της συμπτωματικής διπλωματίας σε μόνιμες αποστολές, που επιφορτίζονται με τη διατήρηση μόνιμων σχέσεων και αποτελούνται από δημόσιους λειτουργούς οι οποίοι διαδέχονται με ικανότητα ο ένας τον άλλον, πραγματοποιήθηκε κυρίως στην Ιταλία του 15^{ου} αιώνα. Σε αυτό συνετέλεσε πολύ, η χρόνια ένταση των πολιτικών σχέσεων και το πολύπλοκο των συστημάτων συμμαχίας. Στην Ειρήνη του Λόντι (1452) διαπιστώνεται ήδη στην ιταλική χερσόνησο ένα αυθεντικό σύστημα μόνιμης διπλωματίας μεταξύ Βενετίας, Ρώμης, Μιλάνου, Φλωρεντίας κ.λ.π. και η μεταβολή αυτή πρόσθεσε στις κατά παράδοση λειτουργίες της διπλωματίας (εθιμοτυπικές και διαπραγματεύσεων), τη βασική λειτουργία της πληροφόρησης σχετικά με τις συνθήκες που επικρατούσαν στο κράτος όπου ήταν διαπιστευμένοι οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι - οι εκθέσεις των Ενετών πρέσβων έμειναν κλασικές από την άποψη αυτή.

Για να προστατεύσουν τα οικονομικά τους συμφέροντα, ιδιαίτερα η Βενετία και η Τζένοβα επέκτειναν μονομερώς τη μόνιμη διπλωματική αντιπροσώπευσή τους έξω από την ιταλική χερσόνησο, στη Βουργουνδία, στην Αγγλία και στη Γαλλία, διευρύνοντας το δίκτυο των μόνιμων πρακτόρων που είχαν στείλει εκεί οι μεγαλύτεροι διεθνείς εμπορικοί και τραπεζικοί οίκοι της Ιταλίας.

Οι μεγάλες μοναρχίες δεν ήθελαν στην αρχή με κανένα τρόπο να μιμηθούν το ιταλικό παράδειγμα, είτε από δυσπιστία είτε από υπεροψία, ειδικά με κράτη που θεωρούνταν κατώτερης σειράς, αναστέλλοντας έτσι την αμοιβαιότητα. Οι Αψβούργοι ήταν οι

πρώτοι που έσπευσαν να οργανώσουν μια αυθεντική διπλωματική υπηρεσία το 16^ο αιώνα. Οι θρησκευτικοί πόλεμοι εντούτοις, διέκοψαν τη διαδικασία γενίκευσης των διπλωματικών σχέσεων στην Ευρώπη, συνέτειναν μάλιστα στο να ενισχύσουν το ραδιουργικό ρόλο της διπλωματίας.

Πιο συγκεκριμένα, στην Ευρώπη εκείνης της περιόδου, πρωτοστατεί η Αυτοκρατορία των Αψβούργων (Ισπανία, Κλασική Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία –σημερινή Γερμανία- ένα τεράστιο κομμάτι της Ιταλίας, Κάτω Χώρες, Περού και Μεξικό). Βασικό χαρακτηριστικό της εξωτερικής πολιτικής των Αψβούργων είναι ο καθολικισμός, στο όνομα του οποίου επιδιώκουν πολιτική ηγεμονία στην Ευρώπη. Στη φάση αυτή η θρησκεία παίζει καθοριστικό ρόλο στην Ευρώπη και κυρίαρχο δόγμα είναι ο καθολικισμός. Από την άλλη πλευρά, η προτεσταντική ιδεολογία με πρωτεργάτη το Λούθηρο, εμφανίζεται σαν αναθεωρητική δύναμη η οποία αμφισβητεί την κυριαρχία του καθολικισμού.

Είναι η ιστορική περίοδος του τριακονταετούς πολέμου (1618-1648), ο οποίος εξελίσσεται κυρίως στα εδάφη της σημερινής Γερμανίας (Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) και φέρνει σε σύγκρουση τις σημαντικότερες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Είναι ο τελευταίος σημαντικός θρησκευτικός πόλεμος στην Ευρώπη με θρησκευτικές και πολιτικές διαστάσεις. Μετά από αυτόν υπήρξαν θρησκευτικές συγκρούσεις αλλά όχι πόλεμοι, καθώς κατοχυρώνεται ο θρησκευτικός πλουραλισμός. Τα έδικτα που συμφωνήθηκαν με την υπογραφή της Συνθήκης της Βεστφαλίας, έθεσαν τα θεμέλια αυτού που αποκαλούμε σήμερα έθνος-κράτος. Μεταξύ άλλων, συμφωνήθηκε ότι ο πληθυσμός σε κάθε χώρα θα υπάγεται έκτοτε κατ' αποκλειστικά στους νόμους και στη βούληση της κυβέρνησης. Η ανεξαρτησία-κυριαρχία, η μη επέμβαση και η διακρατική ισοτιμία που κατοχυρώνονται ρητά με τη Συνθήκη της Βεστφαλίας αποτελούν πλέον σήμερα, τις θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου σήμερα.

Σύμφωνα με τον Καθηγητή Διεθνούς Δικαίου Richard Falk, το «Μοντέλο της Βεστφαλίας» μπορεί να συνοψισθεί στα εξής επτά σημεία⁸ :

1. Ο κόσμος αποτελείται από και διαιρείται σε κυρίαρχα κράτη, τα οποία δεν αναγνωρίζουν καμιά ανώτερη εξουσία.

---

⁸ Richard Falk, " Revisiting Westphalia, Discovering Post-Westphalia," *The Journal of Ethics* 6, no 4 (December 2002): 311-353.

2. Οι νομοθετικές λειτουργίες, η επίλυση των διενέξεων και η επιβολή των νόμων βρίσκονται κυρίως στα χέρια των ανεξάρτητων κρατών, που υπόκεινται στη λογική του ανταγωνισμού για ισχύ.
3. Οι διαφορές μεταξύ των κρατών συχνά διευθετούνται δια της βίας. Η αρχή της αποτελεσματικής ισχύος είναι που κυβερνά. Ουσιαστικά δεν υπάρχουν νόμιμοι περιορισμοί που να εμποδίζουν την προσφυγή στη βία.
4. Η ευθύνη για παράνομες διασυνοριακές ενέργειες είναι ένα ιδιωτικό ζήτημα που αφορά όσους επηρεάζονται. Δεν αναγνωρίζεται κανένα συλλογικό συμφέρον σε συμφωνία με το διεθνές δίκαιο.
5. Όλα τα κράτη θεωρούνται ίσα ενώπιον του νόμου. Οι νομικοί κανόνες δεν λαμβάνουν υπόψη τις ασυμμετρίες ισχύος.
6. Το διεθνές δίκαιο είναι προσανατολισμένο στην καθιέρωση ελάχιστων κανόνων συνύπαρξης. Η δημιουργία σταθερών σχέσεων ανάμεσα σε κράτη και λαούς αποτελεί στόχο μόνο στο βαθμό που εξυπηρετεί στρατιωτικούς σκοπούς.
7. Η ελαχιστοποίηση των κωλυμάτων στην ελευθερία των κρατών είναι η «συλλογική» προτεραιότητα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η μόνιμη διπλωματία υιοθετείται από όλα τα ευρωπαϊκά κράτη και μαζί της σταθεροποιούνται οι υπηρεσίες πραγματικών Υπουργείων Εξωτερικών καθώς και η εξειδίκευση των διπλωματικών δραστηριοτήτων.⁹

Ως εκ τούτου, η πολυμερής διπλωματία δεν ήταν άγνωστη πρακτική όταν συνήλθε το Συνέδριο της Βιέννης το Σεπτέμβριο του 1814, με σκοπό να αποκαταστήσει στην Ευρώπη την τάξη που είχαν διασαλεύσει η Γαλλική Επανάσταση και οι ναπολεόντειοι πόλεμοι. Τα ονομαστικά όμως συνέδρια ειρήνης (Βεσφαλία, Ουτρέχτη, Παρίσι, Βερσαλλίες) υπήρξαν στην πραγματικότητα προκαλύμματα, συχνά μόνο επιφανειακά, διμερών διαπραγματεύσεων.

Το Συνέδριο της Βιέννης, μεταξύ άλλων, έθεσε τέρμα από νομική άποψη, με τον «κανονισμό του βαθμού των διπλωματικών αντιπροσώπων» στις διπλωματικές συνέπειες της φεουδαρχικής ανισότητας των κρατών, που αντιλαμβανόταν την διεθνή

---

⁹ Garrett Mattingly, *Renaissance Diplomacy* (London: Penguin, 1965), 102.

κοινωνία σαν μία πυραμίδα διαφορετικών βαθμίδων, με όλα τα άτοπα (ζητήματα προβαδίσματος) και τις συγχύσεις που δημιουργούσε η φεουδαρχική αυτή αντίληψη. Αναγνωρίστηκε η αρχή της νομικής ισότητας όλων των κρατών και οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι υποδιαιρέθηκαν σε τρεις τάξεις διαφορετικού βαθμού, μέσα στην καθεμία από τις οποίες το προβάδισμα του κάθε αντιπροσώπου καθοριζόταν από την αντίστοιχη αρχαιότητα διαπίστευσης στην πρωτεύουσα της δύναμης. Οι αντιπρόσωποι της πρώτης τάξης (Νούντσιοι του Πάπα και Πρεσβευτές) θεωρούνταν κατά παράδοση αρμόδιοι να αντιπροσωπεύουν τον αρχηγό του κράτος προσωπικά, ενώ οι αντιπρόσωποι της δεύτερης τάξης (ιντερνούντσιοι, έκτακτοι απεσταλμένοι και πληρεξούσιοι υπουργοί) τον αντιπροσώπευαν μόνο στις διάφορες ειδικές υποθέσεις του· οι αντιπρόσωποι της τρίτης τάξης (επιτετραμμένοι) αντιπροσώπευαν μόνο την αντίστοιχη δημόσια υπηρεσία. Το Συνέδριο του Άαχεν (Άαχεν 1818), που αναθέωρησε τον κανονισμό της Βιέννης ορίζοντας ότι στις διεθνείς πράξεις οι υπογραφές των κρατών οφείλουν να μπαίνουν με αλφαβητική σειρά, παρέμβαλε μεταξύ της δεύτερης και της τρίτης τάξης τους Προέδρους Υπουργούς. Η κατηγορία αυτή έπεσε σύντομα σε αχρηστία και οι τρεις κατά παράδοση τάξεις παραμείναν όχι μόνο για να υποδηλώνουν τους βαθμούς της διπλωματικής σταδιοδρομίας στο εσωτερικό των κρατικών διοικήσεων, αλλά και τη μεγαλύτερη ή μικρότερη σημασία που κάθε κράτος αποδίδει στις σχέσεις του με τα άλλα κράτη.¹⁰

Ο κανονισμός της Βιέννης εξακολουθεί να ισχύει στα ουσιώδη στοιχεία του μέχρι σήμερα αφού βελτιώθηκε και ολοκληρώθηκε από τη «Σύμβαση της Βιέννης για τις διπλωματικές σχέσεις» την οποία επικύρωσε τον Απρίλιο του 1961 η συνδιάσκεψη που συγκάλεσε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.). Το κείμενο της σύμβασης, το οποίο κωδικοποιεί και διακριβώνει έθιμα και συνήθειες που είχαν καθιερωθεί στη διεθνή πρακτική, συστηματοποιεί τόσο τη διπλωματική αντιπροσώπευση όσο και τις κάθε λογής και σημασίας διαπραγματεύσεις που ανήκουν στην αρμοδιότητά της.

Σύμφωνα με έναν πατροπαράδοτο κανόνα, που επικυρώθηκε από τη Σύμβαση του 1961, τα μέλη της διπλωματικής αντιπροσωπείας πρέπει να είναι, κατά κανόνα, πολίτες του κράτους στο οποίο ανήκει η διπλωματική αντιπροσωπεία. Το κράτος, προτού διορίσει τον αρχηγό της αντιπροσωπείας του σε ένα ξένο κράτος, οφείλει να

---

¹⁰ Keith Hamilton and Richard Langhorne. *The Practice of Diplomacy* (Oxon: Routledge, 1995), 65-67.

ζητήσει προκαταβολικά την έγκριση αυτού του κράτους: ο αρχηγός της αποστολής θα παρουσιάσει ύστερα τα διαπιστευτήρια έγγραφα στο αρμόδιο όργανο του κράτους όπου διορίστηκε. Ανάλογη διαδικασία έγκρισης του διορισμού μπορεί να ζητηθεί από το υποδεχόμενο κράτος για τη διαπίστευση στρατιωτικών, ναυτικών και αεροναυτικών ακολούθων, ενώ για τα άλλα μέλη της αντιπροσωπείας είναι αρκετό ο διορισμός να ανακοινωθεί στο Υπουργείο Εξωτερικών πριν από την άφιξή τους. Σε οποιαδήποτε στιγμή, και χωρίς να είναι ανάγκη να δικαιολογήσει την απόφασή του, το κράτος που φιλοξενεί μπορεί να χαρακτηρίσει τον αρχηγό ή ένα άλλο μέλος της αποστολής ως «persona non grata», με συνακόλουθη υποχρέωση για το κράτος το οποίο αντιπροσωπεύει να ανακαλέσει αυτό το πρόσωπο.

Η θεμελιώδης αρχή που διέπει τους όρους της δημιουργίας και του βαθμού των διπλωματικών αποστολών είναι η αρχή της συμφωνίας μεταξύ του κράτους που στέλνει και του κράτους που δέχεται τη διπλωματική αποστολή. Για ό,τι αφορά στις διαβαθμίσεις παραμένουν αμετάβλητες οι τρεις τάξεις που προβλέπονται από τον «Κανονισμό» της Βιέννης του 1815, και η διάκριση διατηρεί τη σημασία της μόνο όσο αφορά στο προβάδισμα και τα υπόλοιπα ζητήματα πρωτοκόλλου. Το προβάδισμα μέσα σε κάθε τάξη καθορίζεται πάντοτε από την αρχαιότητα διαπίστευσης, με εξαίρεση τον εκπρόσωπο της Αγίας Έδρας: από αυτό επιβεβαιώνεται ρητά ο κανόνας ότι, στις χώρες καθολικού θρησκευόμενου, επιφυλάσσεται σταθερά στον αποστολικό νούντσιο η θέση πρύτανη του διπλωματικού σώματος.

Αντίθετα με όσα καθορίστηκαν το 1815, η διάκριση βαθμού δεν έχει την παραμικρή επίπτωση στην ικανότητα των αρχηγών των διπλωματικών αποστολών, οι οποίοι είναι στο σύνολό τους εξουσιοδοτημένοι να ασκούν τις διπλωματικές λειτουργίες: να αντιπροσωπεύουν το «διαπιστευμένο» κράτος στο κράτος που είναι διαπιστευμένοι· να προστατεύσουν απέναντι στο ίδιο κράτος τα συμφέροντα του «διαπιστεύσαντος» κράτους και των υπηκόων του (χωρίς να αποκλείεται η δυνατότητα να εκτελεί η διπλωματική αποστολή και προξενικές αρμοδιότητες)· να διαπραγματεύονται με το κράτος στο οποίο είναι διαπιστευμένοι, να συγκεντρώνουν πληροφορίες για τις συνθήκες και τα γεγονότα του ξένου κράτους με σκοπό να κατατοπίζουν σχετικά την κυβέρνησή τους. Για την εκπλήρωση της αποστολής τους οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι οφείλουν να χρησιμοποιούν θεμιτά μέσα και αυτός ο κανόνας δεν είναι παρά μια εξειδίκευση του καθήκοντος της αποστολής να σέβεται το νομικό καθεστώς

του υποδεχόμενου κράτους. Ακόμη ένας γενικός και απαράβατος περιορισμός είναι το καθήκον της μη ανάμειξης στα εσωτερικά ζητήματα του κράτους: υπενθυμίζεται ότι, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων της, η διπλωματική αποστολή δεν έχει δικαίωμα να προσφεύγει στις αρμόδιες Αρχές του κράτους, αλλά οφείλει να αναφέρεται αποκλειστικά στο Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας που τη φιλοξενεί.

Αντίβαρο στους περιορισμούς και στις υποχρεώσεις της διπλωματικής αποστολής, αποτελούν τα προνόμια και οι ασυλίες που το υποδεχόμενο κράτος οφείλει να της εγγυηθεί για να εξασφαλίζεται έτσι, η πλήρης και ειρηνική εκτέλεση των καθηκόντων της. Η έδρα της αποστολής καλύπτεται από το απαραβίαστο, δηλαδή το υποδεχόμενο κράτος υποχρεώνεται να απέχει από κάθε κυριαρχική πράξη (έρευνες, επιτάξεις, κατασχέσεις) και να παίρνει όλα τα κατάλληλα μέτρα για να εμποδίσει να παραβιαστούν ή να καταστραφούν οι χώροι της αποστολής (στους οποίους τα όργανα του υποδεχόμενου κράτους δεν μπορούν να μπουν παρά μόνο με τη συγκατάθεση του αρχηγού της αποστολής). Σε αυτό το απαραβίαστο, που επεκτείνεται επίσης στα μεταφορικά μέσα της αποστολής, προστίθενται η δημοσιονομική ασυλία και η τελωνειακή ατέλεια. Το υποδεχόμενο κράτος οφείλει εξάλλου να αναγνωρίζει και να προστατεύει την ελευθερία επικοινωνίας της αντιπροσωπείας, η οποία για αυτόν τον σκοπό μπορεί να χρησιμοποιεί κάθε πρόσφορο μέσο, όπως τα ειδικά ταχυδρομεία και τα κρυπτογραφικά τηλεγραφήματα. Η επίσημη αλληλογραφία της αποστολής είναι απαραβίαστη, όπως απαραβίαστη είναι και η λεγόμενη «διπλωματική βαλίτσα»¹¹.

Στις ασυλίες και στα προνόμια που αναφέρονται στην αποστολή ως αποστολή, προστίθενται εκείνα που αφορούν στο πρόσωπο του αρχηγού της αντιπροσωπείας και των άλλων διπλωματικών αντιπροσώπων, οι οποίοι καλύπτονται από το απαραβίαστο του προσώπου (δεν μπορούν δηλαδή να συλληφθούν ούτε να τους ασκηθεί οποιαδήποτε μορφή καταναγκασμού) και από την απόλυτη εξαίρεση από την ποινική διαδικασία καθώς και από μία ευρεία εξαίρεση από την αστική δικαιοδοσία του υποδεχόμενου κράτους. Οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι απολαμβάνουν εξάλλου δημοσιονομική και τελωνειακή ασυλία, ενώ η νομική τους κατάσταση εκτείνεται σε

---

¹¹ J. Craig Barker, *The Protection of Diplomatic Personnel* (Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2006), 67-72.

όλους τους οικείους τους, που διαμένουν μαζί τους αρκεί να είναι πραγματικά μέλη της οικογένειάς τους και να έχουν αναγγελθεί κατά την άφιξή τους στο Υπουργείο Εξωτερικών.¹²

Στην περίπτωση κατά την οποία οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ δύο κρατών θα βρίσκονται σε κρίση, το υποδεχόμενο κράτος οφείλει να διευκολύνει την αναχώρηση από το έδαφος των μελών της διπλωματικής αποστολής και των οικείων τους, εξασφαλίζοντας σε αυτά έως εκείνη τη στιγμή τη μεταχείριση την οποία δικαιούνται. Αμετάβλητη παραμένει επίσης η υποχρέωση να εξασφαλίζεται το απαραβίαστο των εγκαταστάσεων και των αρχείων της αποστολής, των οποίων η φύλαξη -με εντολή του κράτους στο οποίο ανήκουν και με συγκατάθεση του υποδεχόμενου κράτους- μπορεί να αναληφθεί από ένα τρίτο κράτος. Όλες οι υποχρεώσεις για τις οποίες έγινε λόγος οφείλουν να τηρούνται και όταν, συγχρόνως με τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων ή μετέπειτα, δημιουργηθεί εμπόλεμη κατάσταση.

Ενώ η θέση και η μεταχείριση των διπλωματικών αντιπροσώπων, όπως καθορίζονται από τη σύμβαση του 1961, δεν αποτελούν παρά την υλοποίηση των όσων είχαν καθιερωθεί από το Συνέδριο της Βιέννης του 1815 και από τη διεθνή πρακτική που επακολούθησε, στο ίδιο χρονικό διάστημα μεταβλήθηκαν πολύ τα καθήκοντα και το ύφος της διπλωματικής δραστηριότητας.

Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος σήμανε το τέλος της περιόδου που θεωρείται η κλασική εποχή της ευρωπαϊκής διπλωματίας (γαλλική στη γλώσσα και στη μορφή), κατά τη διάρκεια του 17^{ου}, 18^{ου}, και 19^{ου} αιώνων, όταν η διπλωματία ανατίθεντο σε πρόσωπα που ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους ανήκαν στην ίδια κοινωνική τάξη, της οποίας η παράδοση και το επαγγελματικό πνεύμα υποβίβαζαν μεγάλο μέρος των διεθνών επαφών στο επίπεδο προσωπικών σχέσεων και η οποία διέθετε τα χαρίσματα της αναγκαίας διακριτικότητας ώστε να μπορεί να διεξάγει τις διαπραγματεύσεις με τις μεγαλύτερες προφυλάξεις. Ολόκληρο το σύστημα της κατά παράδοση διπλωματίας είχε δημιουργηθεί σύμφωνα με την αρχή της μυστικότητας των διαπραγματεύσεων.

---

¹² Linda S. Frey and Marsha Frey. *The History of Diplomatic Immunity* (Columbus: Ohio State University Press, 1999), 217-219.

Τη μυστική διπλωματία αντικατέστησε η αρχή της δημόσιας διπλωματίας, που έγινε δεκτή στην πράξη από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η.Π.Α.) και την Σοβιετική Ένωση (Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών – Ε.Σ.Σ.Δ.). Ο σχηματισμός της διεθνούς οργάνωσης της Κοινωνίας των Εθνών, θεσμοποιούσε στο μεταξύ τη πολυμερή διπλωματία, η οποία έκτοτε προόδευσε και διαδόθηκε ως σταθερό στοιχείο των διεθνών σχέσεων, αποκτώντας νέα ζωτικότητα μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών και πολυάριθμων άλλων πολυμερών οργανισμών που συγκροτήθηκαν κατά την πρώτη δεκαετία μετά τον πόλεμο¹³.

1.3 Τα Κύρια Χαρακτηριστικά της Διπλωματίας

Βάσει μίας συμβατικής θεώρησης που την εξισώνει με τις διαπραγματεύσεις για την επίλυση διεθνών συγκρούσεων, η διπλωματία θεωρείται ως εναλλακτικό μέσο του πολέμου και ο πόλεμος ως αποτυχία της διπλωματίας. Όμως η διπλωματία, είναι δυνατόν να είναι η βασική διαδικασία σε μία μη επιθετική αλληλεπίδραση φιλικά προσκείμενων χωρών, οι οποίες προσπαθούν να εξασφαλίσουν την καλύτερη κατανομή κόστους και οφέλους σε μία κοινή επιδίωξη.

Η διπλωματία έτσι όπως ορίζεται, αναφέρεται κυρίως στην αναζήτηση συμφωνιών από την πλευρά των εθνικών κυβερνήσεων, και η διαπραγμάτευση αποτελεί την πιο σημαντική δραστηριότητα που αναλαμβάνεται στο παγκόσμιο διπλωματικό σύστημα ως σύνολο. Στη διεθνή πολιτική, η διαπραγμάτευση, με τη στενή της έννοια, συνίσταται στη συζήτηση μεταξύ επισήμως διορισθέντων αντιπροσώπων με στόχο να επιτύχουν την προώθηση μιας επίσημης συμφωνίας των κυβερνήσεών τους επί ενός ζητήματος που είτε είναι κοινού ενδιαφέροντος είτε αποτελεί αντικείμενο διαφωνίας μεταξύ τους. Η διαπραγμάτευση, είναι μόνο μία από τις λειτουργίες της διπλωματίας και σε μερικές περιπτώσεις δεν είναι η πιο επείγουσα. Μια άλλη θα μπορούσε να είναι η έκδοση μίας προειδοποίησης ή η επιδίωξη μίας διευκρίνησης επί μίας δήλωσης.

Είναι αλήθεια πως στην παραδοσιακή διπλωματία των μονίμων αποστολών, η διαπραγμάτευση δεν είναι δραστηριότητα στην οποία αφιερώνεται πολύς χρόνος.

---

¹³ G.R. Berridge, *Diplomacy: Theory and Practice* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002), 75-76.

Παρά το γεγονός ότι, όταν οι διπλωμάτες προσπαθούν να επηρεάσουν κάποια ενέργεια της χώρας στην οποία είναι διαπιστευμένοι σπαταλούν, πολύ χρόνο στην προσπάθειά τους, η διαφορά από τη διαπραγμάτευση είναι ότι ο διάλογος διεξάγεται με διαφορετικό τρόπο και οι όποιες επιτυχίες δεν καταγράφονται επίσημα). Ακόμη και αν η διαπραγμάτευση γίνεται αντιληπτή με τη στενή της έννοια, παραμένει εντούτοις, η πιο σημαντική λειτουργία της διπλωματίας με την ευρεία έννοια. Αυτό συμβαίνει εν μέρει επειδή το διπλωματικό σύστημα συμπεριλαμβάνει σήμερα πολύ περισσότερες δράσεις από τις εργασίες των μόνιμων αποστολών. Και η διαπραγμάτευση καθίσταται διαρκώς και περισσότερο ο λειτουργικός πυρήνας του διπλωματικού συστήματος καθώς κινούμαστε προς το πεδίο της πολυμερούς διπλωματίας, των διασκέψεων κορυφής και πάνω από όλα προς τον αναπτυσσόμενο τομέα του παγκόσμιου διπλωματικού συστήματος – τη διαμεσολάβηση. Επιπλέον, η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ασχολείται με τα πιο απειλητικά προβλήματα, είτε πρόκειται για οικονομικές ή περιβαλλοντικές καταστροφές είτε για πόλεμο. Και αυτό γιατί η διαπραγμάτευση υπό την στενή έννοια, είναι η πιο σημαντική λειτουργία της εν ευρεία έννοια νοούμενης διπλωματίας.

Οι διαπραγματεύσεις διαιρούνται σε τρία στάδια: το στάδιο των προδιαπραγματεύσεων, το στάδιο της συμβιβαστικής λύσης και το στάδιο του καθορισμού των λεπτομερειών. Στο στάδιο των προδιαπραγματεύσεων είναι απαραίτητο να υπάρξει συμφωνία επί της ανάγκης για διαπραγμάτευση, επί της ατζέντας και επί των διαδικαστικών ζητημάτων, όπως είναι ο τόπος διεξαγωγής των συνομιλιών. Στις προδιαπραγματεύσεις μεταξύ κρατών που μόλις εξήλθαν από μια εμπόλεμη κατάσταση ή βρίσκονται ακόμη σε αυτήν, τέτοιου είδους ζητήματα είναι πολύ δύσκολο να συμφωνηθούν, γεγονός το οποίο μαρτυρά όχι μόνο την πίεση που δημιουργείται από ένα «επώδυνο αδιέξοδο», αλλά και τον άκρατο επαγγελματισμό της σύγχρονης διπλωματίας που πάντα φτάνει με κάθε τρόπο στα ουσιαστικά στάδια των διαπραγματεύσεων. Στο στάδιο της διατύπωσης επιδιώκεται μια συμφωνία επί των γενικότερων αρχών ενός διακανονισμού και οι αρχές αυτές παίρνουν σάρκα και οστά στο στάδιο καθορισμού των λεπτομερειών.¹⁴

---

¹⁴ Viktor A. Kremenyuk, ed., *International Negotiation: Analysis, Approaches, Issues* (San Francisco: Jossey – Bass Publishers, 2002), 73-74.

Το πρώτο και το τελευταίο στάδιο είναι τα πιο δύσκολα, αν και φαίνεται πως αυτό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το είδος της διαπραγμάτευσης και των μερών που συμμετέχουν σε αυτήν. Αν η δυναμική μιας διαπραγμάτευσης είναι ασταθής, ακόμη και αν τα εμπλεκόμενα μέρη επιθυμούν να την προωθήσουν, οι προθεσμίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν με την ελπίδα αναζωογόνησής της. Αν η δυναμική αυτή διατηρηθεί ή ανακτηθεί και αν επιτευχθεί τελικά συμφωνία, αυτό που μένει ακόμη είναι η κατάλληλη παρουσίασή της. Η διάσωση του γοήτρου συχνά υπολογίζεται σοβαρά και το πώς αυτό θα γίνει κατορθωτό δεν είναι πάντα κάτι απλό. Ως αποτέλεσμα, ο τρόπος με τον οποίο θα παρουσιαστεί μία συμφωνία είναι από μόνος του ένα σοβαρό πεδίο για διαπραγμάτευση. Οι συμφωνίες χρειάζονται πάντα παρακολούθηση ως προς την εφαρμογή τους, και είναι σήμερα αναγνωρισμένο σε τέτοιο βαθμό που σε σημαντικές περιπτώσεις οδηγεί στη θεσμοποίηση της παρακολούθησης αυτής.

Η διαπραγμάτευση αποτελεί την πιο σημαντική, αλλά όχι και μοναδική λειτουργία της διπλωματίας. Η απευθείας τηλεπικοινωνία είναι στην εποχή μας ένας σημαντικός δίαυλος για τη διεξαγωγή της, τόσο σε περιόδους κρίσεων όσο και σε φυσιολογικές καταστάσεις. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και οι πιο ενθουσιώδεις υποστηρικτές της αναγνωρίζουν ότι οι περιορισμοί της τηλεπικοινωνίας παραμένουν σημαντικοί, κυρίως σε διαπραγματεύσεις μεταξύ εχθρικών κρατών. Όσο για τη διμερή διπλωματία που διεξάγεται μέσω μονίμων αποστολών, αυτή έχει επιβιώσει των επαναστάσεων στις τηλεπικοινωνίες κυρίως επειδή αποτελεί ένα καταπληκτικό μέσο που υποστηρίζει, αν όχι που καθοδηγεί, την εκτέλεση βασικών διπλωματικών λειτουργιών, δηλαδή την άσκηση πίεσης, τις εμπορικές και προξενικές δραστηριότητες, καθώς και τη διαπραγμάτευση. Επιπλέον, η επανάσταση στις τηλεπικοινωνίες έδωσε τη δυνατότητα στις μόνιμες αποστολές να ευαισθητοποιηθούν και να συμβάλουν στη διαμόρφωση πολιτικής στο εσωτερικό.

Από την άλλη πλευρά, η πολυμερής διπλωματία, αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα υπό την πίεση των γεγονότων, τη σταθερή αύξηση του αριθμού των κρατών και, μεταξύ άλλων, υπό την πίεση της αυξημένης δημοτικότητας της φιλελεύθερης ιδέας ότι η ισχύς θα έπρεπε να στηρίζεται στη συναίνεση. Η μεσοπολεμική Κοινωνία των Εθνών (Κ.τ.Ε.) και ο μεταπολεμικός ΟΗΕ αποτελούν τις πιο εύγλωττες μαρτυρίες της πίστης που δόθηκε σε αυτή τη μέθοδο διπλωματίας

κατά τον 20^ο αιώνα. Στις πρόσφατες δεκαετίες, όμως, η πίστη αυτή έχει δοκιμαστεί σκληρά και υπάρχουν ενδείξεις κρίσης της πολυμερούς διπλωματίας. Τα κράτη του Τρίτου Κόσμου έχουν εκφράσει την απογοήτευσή τους για τα αποτελέσματά της, κυρίως στη σφαίρα της οικονομίας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, αντιδρώντας στη χρηματοδότηση προγραμμάτων στα οποία ήταν αντίθετες, τελικά άρχισαν τις περικοπές στο σύστημα του ΟΗΕ και ο αριθμός των διακυβερνητικών οργανισμών άρχισε να μειώνεται. Παρ' όλα αυτά, όταν πρέπει να στραφεί η προσοχή πολλών κρατών σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα και όταν είναι σημαντικό να προβληθεί αυτό το γεγονός, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η πολυμερής διπλωματία θα εξακολουθήσει να υφίσταται ως ιδιαίτερα χρήσιμη. Εγγύηση για αυτό, αποτελεί η διαδεδομένη πλέον αποδοχή της άποψης ότι οι σημαντικές αποφάσεις πρέπει να βασίζονται στη συναίνεση. Επιπλέον, η διπλωματία κορυφής – κυρίως οι κατά περιόδους επαναλαμβανόμενες σύνοδοι κορυφής – μπορεί να συνεισφέρει σε μεγάλο βαθμό στη διπλωματία, κυρίως λόγω της ικανότητάς της να αναβιώσει τη δυναμική μιας εξασθενημένης διαπραγμάτευσης.¹⁵

Από την άλλη πλευρά η διαμεσολάβηση είναι τόσο δημοφιλής όσο και η διπλωματία κορυφής, επειδή συχνά πρόκειται για το ίδιο πράγμα. Είτε διεξάγεται σε επίπεδο κορυφής είτε σε χαμηλότερο επίπεδο, είναι ένα ξεχωριστό είδος πολυμερούς διπλωματίας, που περιλαμβάνει την ενεργό προσπάθεια ενός αμερόληπτου τρίτου μέρους να πείσει με διάφορα ευέλικτα μέσα τους αντιπάλους ώστε να διευθετήσουν τις διαφορές τους.

Η διαμεσολάβηση είναι εξορισμού πολυμερής και μπορεί να λάβει χώρα, όπως στην περίπτωση των βαρυσήμαντων συνομιλιών για το Μεσανατολικό Ζήτημα στο Καμπ Ντέιβιντ τον Σεπτέμβριο του 1978, κατά τη διάρκεια μιας συνάντησης κορυφής. Είναι ιδιαίτερα αναγκαία σε εξαιρετικά σκληρές διενέξεις, στις οποίες τα αντίπαλα μέρη εμπλέκονται για μεγάλο χρονικό διάστημα από τις θέσεις που έχουν εκφράσει δημόσια, ώστε να καθίσταται αδύνατος ένας συμβιβασμός χωρίς να κινδυνεύσει η θέση των ηγετών στο εσωτερικό. Είναι επίσης απαραίτητη σε περιπτώσεις όπου τα αντίπαλα μέρη εμφανίζουν εκατέρωθεν μια έντονη καχυποψία για τις προθέσεις τους, στις περιπτώσεις εκείνες όπου οι πολιτισμικές διαφορές συνιστούν ένα επιπρόσθετο

---

¹⁵ James B. Muldoon Jr et al, ed. *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today* (United States of America: Westview Press, 2005), 131-135.

εμπόδιο στη μεταξύ τους επικοινωνία και στις περιπτώσεις μη αναγνώρισης ενός κράτους από ένα άλλο.

1.4 Συγκριτική Ανάλυση Διπλωματίας και Εξωτερικής Πολιτικής

Τα συμφέροντα των εθνών-κρατών συγκροτούνται λαμβάνοντας υπόψη πολλούς παράγοντες, όπως είναι οι οικονομικές ανάγκες, οι οικονομικοί πόροι, η γεωγραφία, οι αμυντικές απαιτήσεις και στρατηγικές καθώς και οι υπάρχουσες συμμαχίες με άλλα κράτη. Παρόλα αυτά όμως, η επιτυχία της εξωτερικής πολιτικής εξαρτάται από τη φύση της διπλωματίας. Ενώ δηλαδή η εξωτερική πολιτική ασχολείται με την ουσία και το περιεχόμενο των σχέσεων εκτός των εθνικών ορίων, η διπλωματία πραγματεύεται την μεθοδολογία για την εφαρμογή των στόχων της εξωτερικής πολιτικής ενός έθνους-κράτους.

Πιο συγκεκριμένα, ο Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (Κ.Κ.Σ.Ε.) Ιωσήφ Στάλιν, πίστευε για την τέχνη της διπλωματίας: *"Τα λόγια ενός διπλωμάτη δεν πρέπει να έχουν σχέση με τις πράξεις, διαφορετικά τι είδους διπλωματία είναι αυτή; Άλλο πράγμα οι λέξεις και άλλο οι πράξεις. Τα ωραία λόγια είναι η μάσκα για την απόκρυψη των κακών πράξεων. Ο ειλικρινής διπλωμάτης είναι σαν το ξηρό νερό ή το ξύλινο σίδερο."*¹⁶

Ο Στάλιν δήλωσε με αυτόν τον τρόπο την κυνική του άποψη για την τέχνη της διπλωματίας. Σε αυτή την διάσημη ρήση του, εξέφρασε την παραδοσιακή στάση των σύγχρονων δικτατόρων απέναντι στη διπλωματία, δηλώνοντας ότι είναι ένας τρόπος να συγκαλύπτονται οι πραγματικοί στόχοι ενός έθνους.

Παρόλο που τα λόγια του Στάλιν έχουν μία ρεαλιστική βάση, δεν ανταποκρίνονται στην αληθινή φύση της διπλωματίας, η οποία συνίσταται στις τεχνικές και τις διαδικασίες διενέργειας των σχέσεων μεταξύ των κρατών και αποτελεί το σύνηθες μέσο διεξαγωγής των διεθνών σχέσεων. Όπως κάθε άλλος μηχανισμός, μπορεί να

---

¹⁶ "A diplomat's words must contradict his deeds -- otherwise, what sort of a diplomat is he? Words are one thing -- deeds something entirely different. Fine words are a mask to cover shady deeds. A sincere diplomat is like dry water, or wooden iron." Joseph Stalin. "The Elections in St Petersburg" Speech (January 1913)

είναι ηθική ή ανήθικη, η αξία όμως και η χρήση της εξαρτάται από τις ικανότητες και τις προθέσεις αυτών που την ασκούν.

Η διπλωματία λειτουργεί μέσα σε ένα λαβύρινθο Υπουργείων Εξωτερικών, πρεσβειών, προξενείων και ειδικών αποστολών σε όλο τον κόσμο. Έχει συνήθως διμερή χαρακτήρα αλλά, όπως ήδη αναφέρθηκε, ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης σημασίας των διεθνών συνεδρίων, των διεθνών οργανισμών, των περιφερειακών συμφωνιών και των μέτρων συλλογικής ασφάλειας, ο πολυμερής χαρακτήρας της αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία. Μπορεί να πραγματεύεται από το πιο απλό θέμα ανάμεσα σε δύο κράτη μέχρι και ζητήματα πολέμου και ειρήνης. Όταν δεν ευοδωθεί, ο κίνδυνος του πολέμου ή τουλάχιστον μία κρίση, είναι ρεαλιστικά σενάρια.

Τα έθνη-κράτη συνδιαλέγονται σε διμερές επίπεδο και συναντώνται σε πολυμερείς οργανισμούς όχι μόνο γιατί έχουν κοινά συμφέροντα αλλά και γιατί, τις περισσότερες φορές, έχουν συγκρουόμενα συμφέροντα. Η ιστορία είναι γεμάτη από παραδείγματα συγκρούσεων, υποκρισίας και αντιστροφής πολιτικής διάθεσης. Η διπλωματία ασχολείται στενά με αυτά τα προβλήματα και για το λόγο αυτό εκλαμβάνεται ως ένα οργανωμένο μοντέλο επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης το οποίο επιτρέπει σε κάθε ανεξάρτητο κράτος να διδαχθεί από όσα παρατηρεί.

Στις μοντέρνες διεθνείς κοινωνίες όμως, η διπλωματία έχει εξελιχθεί σε κάτι περισσότερο από ένα όργανο επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης, είναι μία δραστηριότητα η οποία ακόμη και αν πολλές φορές έχει κατηγορηθεί, έχει την τάση να επιλύει συγκρούσεις. Κάποιοι κορυφαίοι διπλωμάτες και ειδικοί έχουν χρησιμοποιήσει τη λέξη "διπλωματία" δίνοντάς της την έννοια της εφαρμογής των διεθνών αρχών και κανόνων στις διεθνείς σχέσεις. Η διπλωματία με τις συνεχώς αυξανόμενες, περίπλοκες και λεπτομερείς τεχνικές της σε όλα τα πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας, έχει μεταμορφωθεί σε έναν καλά οργανωμένο και αρκετά αποτελεσματικό επιστημονικό κλάδο.

Εξωτερική Πολιτική και Διπλωματία

Είναι ζωτικής σημασίας να διευκρινιστεί ότι υπάρχει καθορισμένη διάκριση ανάμεσα στη διπλωματία και την εξωτερική πολιτική. Η εξωτερική πολιτική ενός κράτους είναι η ουσία των διεθνών σχέσεων, ενώ η διπλωματία είναι η διαδικασία μέσω της οποίας ασκείται η εξωτερική πολιτική. Στην ουσία η εξωτερική πολιτική διαμορφώνεται από διαφορετικά πρόσωπα και φορείς, όμως στα σημαντικά θέματα κάθε κράτους, όποια και αν είναι η μορφή της κυβέρνησης, διαμορφώνεται στα υψηλότερα κλιμάκια ενώ υπόκειται σε διαφορετικά είδη ελέγχου. Σε αυτή την περίπτωση ο σκοπός της διπλωματίας είναι να παρέχει τον μηχανισμό και το ανθρώπινο δυναμικό μέσω των οποίων ασκείται η εξωτερική πολιτική. Το ένα κομμάτι αποτελεί την ουσία και το άλλο τη μέθοδο.¹⁷

Ένας από τους πιο διακεκριμένους Βρετανούς διπλωμάτες του 20^{ου} αιώνα, ο Harold Nicolson, επέμενε πολύ σε αυτή τη διάκριση, παρόλο που πολλές φορές, στην προσπάθειά του να είναι ακριβής σε αυτό το διαχωρισμό, εγείρει καινούρια ερωτήματα. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι είναι σημαντικό, ακόμη και όταν πραγματεύεται κανείς ένα μακρινό ιστορικό γεγονός, να εξετάζει πού τελειώνει η διπλωματία και πού αρχίζει η εξωτερική πολιτική και πώς προσαρμόζονται τα εθνικά στα διεθνή συμφέροντα. Η εξωτερική πολιτική είναι βασισμένη σε μία γενική αντίληψη των εθνικών απαιτήσεων. Η διπλωματία, από την άλλη πλευρά δεν είναι η κατάληξη, αλλά το μέσο· δεν είναι ο σκοπός αλλά η μέθοδος. Επιδιώκει με τη χρήση της λογικής, της διαβούλευσης και της ανταλλαγής συμφερόντων, να αποτρέψει συγκρούσεις ανάμεσα σε κυρίαρχα κράτη. Ενώ με τη διαμεσολάβηση, μέσω της εξωτερικής πολιτικής, αναζητά λύσεις μέσω συμφωνιών και όχι μέσω πολέμου. Επομένως, όταν μία συμφωνία καθίσταται απίθανη, η διπλωματία, που είναι το όργανο της ειρήνης, γίνεται αναποτελεσματική· και η εξωτερική πολιτική, με τελευταία επιλογή της τον πόλεμο, λαμβάνει δράση.¹⁸ Η τελευταία πρόταση τείνει να περιπλέξει την διάκριση διπλωματίας και εξωτερικής πολιτικής, έτσι όπως την διατύπωσε ο Nicolson, διότι καταδεικνύει ότι η διπλωματία παύει να λειτουργεί όταν ανακύπτουν εξελίξεις που οδηγούν σε πόλεμο.

¹⁷ J. Rives Childs, and Joseph C. Grew. *American Foreign Service* (New York: H. Holt, 1948), 95.

¹⁸ Harold Nicolson. *The Congress of Vienna: A Study in Allied Unity, 1812-1822* (New York: Grove Press, 2000), 215-217.

Στην πραγματικότητα, το αντικείμενο της διπλωματίας όπως και της εξωτερικής πολιτικής είναι να διαφυλάσσει την ασφάλεια ενός έθνους με ειρηνικά μέσα εφόσον τούτο είναι εφικτό από τη μία πλευρά, και από την άλλη να παρέχει κάθε βοήθεια στις στρατιωτικές επιχειρήσεις, στην περίπτωση που ο πόλεμος δεν είναι δυνατόν να αποφευχθεί. Η διπλωματία δηλαδή δεν σταματά την δραστηριότητά της σε καιρό πολέμου, όπως υποστηρίζει ο Harold Nicolson, αναμφισβήτητα όμως διαδραματίζει έναν διαφορετικό ρόλο. Η διπλωματία, έτσι όπως αναπτύχθηκε στους δύο παγκόσμιους πολέμους του περασμένου αιώνα αποτελεί τρανή απόδειξη του παραπάνω ισχυρισμού.

Οι διπλωματικές αποστολές παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, ιδιαιτέρως μέσω των περιοδικών αναφορών τους για τις χώρες που είναι διαπιστευμένες και οι οποίες συντελούν στην εισροή πρώτων υλών μέσω των οποίων διαμορφώνεται η εξωτερική πολιτική. Παρόλο που η τελική ευθύνη για την επιτυχία ή την αποτυχία της διπλωματίας βαραίνει την εκτελεστική εξουσία κάθε κράτους, είναι αλήθεια ότι η επιρροή των διπλωματών είναι ιδιαιτέρως σημαντική εφόσον τα κυβερνητικά στελέχη δρουν σύμφωνα με τις πληροφορίες που λαμβάνουν από το εξωτερικό.

Για μια επιτυχημένη πορεία στην αρένα των διεθνών σχέσεων χρειάζεται ένας αρμονικός και υγιής συνδυασμός ανάμεσα σε μία ικανή διπλωματία και μία ρεαλιστική εξωτερική πολιτική.

1.5 Μυστική και Φανερή Διπλωματία

Σύμφωνα με τον Harold Nicolson η διπλωματία διαχωρίζεται σε δύο ξεχωριστές λειτουργίες: τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής και τις διαπραγματεύσεις.¹⁹ Ο Nicolson υποστηρίζει ότι σωστό είναι να επαφίεται η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής στους αιρετούς πολιτικούς και ότι αυτή θα πρέπει να εκφράζει τις ανάγκες και τις επιθυμίες του κοινού. Όμως εκδηλώνει έντονο ενδιαφέρον για την τέχνη των διαπραγματεύσεων, που ζητά να αφεθούν στους επαγγελματίες διπλωμάτες, οι οποίοι κατανοούν καλύτερα τις ιδιαιτερότητες των διεθνών αλληλεπιδράσεων. Ουσιαστικά

---

¹⁹ Nicolson, *Diplomacy*, 67.

αυτό που υποστηρίζει είναι ότι η διαμόρφωση της πολιτικής πρέπει να υπόκειται στον δημοκρατικό έλεγχο, αλλά η εφαρμογή της να ανατίθεται στους έμπειρους διπλωμάτες και κομματικά ανεξάρτητους διπλωμάτες –εμπειρογνώμονες. Υποστηρίζει δε ότι η χάραξη και η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής δεν θα πρέπει ποτέ να είναι μυστική. Σύμφωνα με τα λόγια του:

*Δεν πρέπει ποτέ ξανά να γίνει ανεκτό σύστημα το οποίο θα επιβάλλει σε πολίτες, χωρίς τη γνώση ή συγκατάθεσή τους, υποχρεώσεις που μπορεί να συνεπάγονται είτε την αθέτηση της εθνικής καλής πίστης ή τη θυσία της περιουσίας και της ζωής τους.*²⁰

Το κυριότερο πλεονέκτημα της διαμόρφωσης της πολιτικής μέσα από το δημόσιο διάλογο είναι ότι ο λαός μπορεί να ασκήσει έλεγχο και να εξισορροπήσει τις ιδιαιτερότητες και τις υπερβολές των ισχυρών προσωπικοτήτων που χαράσσουν την πολιτική. Αλλά και το αντίθετο μπορεί να έχει ρεαλιστική βάση, καθώς οι λαϊκές μάζες από τη στιγμή που θα έχουν εξαφθεί τα πάθη τους, μπορεί να ωθήσουν συνετούς κατά τα άλλα ηγέτες που είναι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής, να υιοθετήσουν τυχολογικές πολιτικές που συνεπάγονται μεγάλους κινδύνους. Όσοι υποστηρίζουν ότι η πολιτική πρέπει να χαράσσεται μυστικά και από ειδικούς, τονίζουν ότι η κοινή γνώμη τείνει να στερεί από τα έθνη - κράτη το πλεονέκτημα της έγκαιρης λήψης αποφάσεων, και επομένως τους στερεί το σημαντικό στοιχείο του αιφνιδιασμού στις πολιτικές και στρατιωτικές ενέργειές τους. Οι πολέμιοι αυτής της άποψης από την άλλη, απαντούν ότι στη μεταπυρηνική εποχή, “πλεονεκτήματα” όπως η μυστικότητα, η αβεβαιότητα και ο αιφνιδιασμός απλώς ενισχύουν την αμοιβαία δυσπιστία των μεγάλων δυνάμεων και αυξάνουν την πιθανότητα κακού διπλωματικού ελιγμού και ενός πυρηνικού ολοκαυτώματος. Η λήψη γρήγορων αποφάσεων, εκτός από περιπτώσεις κρίσεων που αφορούν στην ακαριαία αναχαίτιση εξωτερικής επίθεσης, δεν είναι κατ’ανάγκη πλεονέκτημα, υποστηρίζουν οι επικριτές της άποψης αυτής. Ο χρόνος παρέχει στους υπεύθυνους για τη λήψη των αποφάσεων την άνεση να σταθμίσουν καλά τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των διάφορων επιλογών και να προβλέψουν όσο καλύτερα μπορούν τις συνέπειες της επιλεγόμενης πορείας ενεργειών, όπως και την επίπτωση των υιοθετούμενων πολιτικών στον υπόλοιπο κόσμο.

---

²⁰ Harold Nicolson. “The ‘Old’ and the ‘New’ Diplomacy.” In *Politics and the International System*, ed. Robert L. Pfaltzgraff (Philadelphia: Lippincott, 1972), 426.

Βασική κριτική που απευθύνεται στις πολιτικές που λαμβάνονται με γνώμονα το δημόσιο διάλογο και με συμμετοχή του κοινού, είναι ότι έχουν την τάση να είναι ασαφείς και όχι συγκεκριμένες, και πως όταν καταβάλλεται προσπάθεια να περιβληθούν έναν μανδύα ηθικότητας (για να ικανοποιηθεί η κοινή γνώμη) τείνουν να γίνονται υποκριτικές. Οι πολιτικές που διαμορφώνονται με αυτόν τον τρόπο, κάνουν την εμφάνισή τους κάτω από την ομπρέλα συνθημάτων όπως "ειρήνη στην εποχή μας", "αυτοδιάθεση όλων των λαών του κόσμου μας" και "μη επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων κρατών".

Η άποψη που επικρατεί ανάμεσα στους μελετητές των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής συμβαδίζει με την προτίμηση του Nicolson για τη διαμόρφωση της πολιτικής μέσα από το δημόσιο διάλογο. Ταυτόχρονα όμως, αντιτίθενται στη δημοσιοποίηση των διπλωματικών χειρισμών και διερευνητικών δραστηριοτήτων. Οι περισσότεροι μελετητές υποστηρίζουν ότι αποτελεσματικές διαπραγματεύσεις είναι αδύνατον να γίνουν κάτω από τα φώτα του τύπου και της τηλεοπτικής κάλυψης ή σε ένα πλαίσιο δημοσίων συσκέψεων σαν αυτές που διεξάγονται στα Ηνωμένα Έθνη.

Ο Nicolson προτείνει ανεπιφύλακτα ότι οι διαπραγματεύσεις (σε αντίθεση με τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής) πρέπει να διεξάγονται αποκλειστικά από έμπειρους, επαγγελματίες διπλωμάτες και όχι από πολιτικούς. Οι πολιτικοί υποστηρίζει ο Nicolson, εκπαιδεύονται συνήθως σαν δικανικοί δικηγόροι, και εκδηλώνουν αρκετές φορές ένα πνεύμα αντιπαράθεσης και επιθετικότητας. Στους πολιτικούς αρέσει η εξέδρα. Τους αρέσει να κερδίζουν υποθέσεις, να σημειώνουν επιτυχίες, να παγιδεύουν και να ανατρέπουν τα σχέδια των αντιπάλων τους, να συζητούν και να υπερισχύουν της άλλης πλευράς και να εντυπωσιάζουν τους δικαστές και τους ενόρκους. Συχνά, όμως, διαπιστώνεται ότι οι πολιτικοί δεν είναι ικανοποιητικά πληροφορημένοι για τον πολιτισμό, τις συνήθειες και τις αντιλήψεις ξένων λαών· οι απόψεις τους, όπως είναι κατανοητό, έχουν συχνά τοπικιστικό χαρακτήρα, αφού είναι προσανατολισμένοι στην εκλογική τους περιφέρεια. Ο αντικειμενικός σκοπός των διαπραγματεύσεων δεν είναι η σαρωτική νίκη, αλλά η εξεύρεση μιας βιώσιμης, λειτουργικής και αμοιβαίας αποδεκτής συμβιβαστικής

λύσης. Ο ικανός διαπραγματευτής, επομένως, είναι ο ευέλικτος διπλωμάτης και όχι ο μαχητικός πολιτικός.²¹

1.6 Οι Κανόνες του Hans Morgenthau για την Ορθολογική Διεξαγωγή της Διπλωματίας

Οι διπλωμάτες επιτελούν τις βασικές ρυθμιστικές λειτουργίες σε ένα σχεδόν αναρχικό διεθνές σύστημα.²² Ωστόσο, παρά τον πρωτόγονο χαρακτήρα του συστήματος αυτού, οι αντιπρόσωποί του (οι διπλωμάτες των εθνών κρατών) αναμένεται να συμμορφωθούν με ορισμένους κανόνες που προάγουν την ορθολογική διεξαγωγή της διπλωματίας. Ο Hans Morgenthau, ένας από τους κορυφαίους θεωρητικούς του 20^{ου} αιώνα στους τομείς των Διεθνών Σχέσεων και του Διεθνούς Δικαίου, έχει προτείνει τέσσερις τέτοιους κανόνες:²³

1. Η διπλωματία πρέπει να απαλλαγεί από το σταυροφορικό πνεύμα. Οι διπλωμάτες που ενεργούν ως σταυροφόροι για την επίτευξη υψηλών σκοπών (αδιάφορο αν είναι στόχοι ηθικολογικού, νομικίστικου ή ιδεολογικού περιεχομένου) παύουν να είναι πραγματιστές και ευέλικτοι και μπορεί να σταματήσουν τη διαδικασία των διαπραγματεύσεων και να περιχαρακωθούν σε θέσεις φιλοπόλεμες και ασυμβίβαστες.
2. Οι αντικειμενικοί στόχοι της εξωτερικής πολιτικής πρέπει να ορίζονται με άξονα αναφοράς το εθνικό συμφέρον και να υποστηρίζονται με επαρκή ισχύ. Ο κανόνας αυτός προσδιορίζει και αποσαφηνίζει τον προηγούμενο. Αν οι διπλωμάτες πρέπει να απορρίψουν τη μισθοφορική στάση, ποια στάση πρέπει να υιοθετήσουν; Η απάντηση είναι πως οι διπλωμάτες, ανεξάρτητα από το αν συμμετέχουν ή όχι στη διαμόρφωση ή την εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής, πρέπει να παρουσιάζουν τις θέσεις τους με βάση τα εθνικά συμφέροντα των χωρών τους. Σε αυτό βέβαια το πλαίσιο, είναι σημαντικό να

²¹ Harold Nicolson, *The Evolution of Diplomatic Method* (London: Constable, 1954), 67.

²² Roger D. Masters, "World Politics as a Primitive Political System," in *International Politics and Foreign Policy*, edited by James N. Rousseau (New York: Free Press, 1969), 104-118.

²³ Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace* (New York: Knopf, 1973), 540-548.

αναφερθεί ότι ο διπλωμάτης πρέπει να είναι οπλισμένος με επαρκή ισχύ η οποία περιλαμβάνει πρωταρχικά τη στρατιωτική και οικονομική δύναμη. Είναι ουτοπικό να ορίζονται εθνικοί στόχοι που βρίσκονται πέρα από την εμβέλεια μίας χώρας.

3. Η διπλωματία πρέπει να εξετάζει την πολιτική σκηνή από τη σκοπιά των άλλων εθνών. Το να ορίζονται οι αντικειμενικοί στόχοι της εξωτερικής πολιτικής με άξονα αναφοράς τα εθνικά συμφέροντα μιας χώρας δεν είναι αρκετό στη διπλωματία. Συνήθως τα συμφέροντα κάποιου μπορούν να εξυπηρετηθούν καλύτερα μόνο σε βάρος των συμφερόντων κάποιου άλλου. Για το λόγο αυτό, είναι βαρύνουσας σημασίας, οι διπλωμάτες να αναπτύσσουν καλή κατανόηση των συμφερόντων και αντιλήψεων των ξένων εθνών κρατών. Καθήκον των διπλωματών είναι να αρνηθούν τέτοιες καταστάσεις και να αποφύγουν τον πόλεμο χρησιμοποιώντας τεχνικές διαπραγμάτευσης και συμβιβασμού.
4. Τα έθνη πρέπει να είναι διατεθειμένα να συμβιβαστούν σε όλα τα ζητήματα που δεν έχουν ζωτική σημασία για αυτά. Στην περίπτωση αυτή βέβαια, προκύπτει το ζήτημα του περιεχομένου του όρου “ζωτικού”. Κάθε κράτος οφείλει να οριοθετεί τα ζωτικά του συμφέροντα και να λειτουργεί με γνώμονα την υπεράσπισή τους. Τη λύση σε αυτόν τον προβληματισμό ίσως να την δίνει ο Θουκυδίδης μέσα από τη γενική του κρίση που συνίσταται στην εξής φράση: *«Ακολουθούν την πιο σωστή πολιτική όσοι απέναντι των ίσων δεν υποχωρούν, απέναντι των ισχυρότερων συμπεριφέρονται με φρόνηση και απέναντι των κατωτέρων είναι μετριοπαθείς»*.²⁴

1.7 Η Σύγχρονη Διπλωματία

Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, έφερε μία πρώτη επανάσταση στη διπλωματία. Η Διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων, ήταν η αρχή της υψηλού επιπέδου πολυμερούς διπλωματίας. Οι πολιτικοί απέκτησαν πρωταγωνιστικό ρόλο στο διπλωματικό

---

²⁴ Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη* (Αθήνα: Εκδόσεις Εστία, 2007), 17.

σκηνικό, ενώ οι επαγγελματίες διπλωμάτες απαιτούνταν να κατανοούν πολύπλοκα ζητήματα, όπως είναι οι διεθνείς οικονομικές και χρηματοπιστωτικές σχέσεις, ο έλεγχος των εξοπλισμών και των αφοπλισμών, καθώς επίσης και η ρύθμιση των διεθνών μεταφορών και των επικοινωνιών. Διπλωμάτες στρατολογούνταν πλέον με κριτήριο την επαγγελματική τους ικανότητα και όχι τόσο με βάση το κοινωνικό τους υπόβαθρο. Γυναίκες διπλωμάτες έκαναν τότε την πρώτη δειλή εμφάνισή τους και στη συνέχεια κατέλαβαν σταδιακά ένα αυξανόμενο ποσοστό των διπλωματικών θέσεων. Η πίστη στην ιδεολογία μίας χώρας έγινε βασικό συστατικό της διπλωματίας. Η χρήση ένοπλων δυνάμεων ως μέσο για τη διεξαγωγή των εξωτερικών σχέσεων της χώρας ήταν απευκτέα και σταδιακά απαγορευτική, ενώ η χρήση της διπλωματίας αποτελούσε θεωρητικό μονοπώλιο. Οι διμερείς, έδωσαν προβάδισμα στις πολυμερείς σχέσεις, οι οποίες τείνουν να διενεργούνται στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών με εξειδικευμένες ή γενικευμένες ιδιότητες. Σε αυτή την περίπτωση, οι διπλωμάτες δεν ήταν πλέον απαραίτητο να είναι μέλη του υπουργείου εξωτερικών μίας χώρας· αντίθετα ήταν δυνατόν να είναι αντιπρόσωποι εξειδικευμένων κυβερνητικών φορέων.

Οι τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα είναι μάρτυρες ενός ακόμη εντονότερου μετασχηματισμού της διπλωματίας. Οι διπλωματικές δραστηριότητες συχνά λαμβάνουν χώρα εκτός των παραδοσιακών ορίων των αιθουσών συνεδριάσεων ενώ είναι δυνατόν να συντελούνται από απλούς ανθρώπους σε όλα τα επίπεδα. Η τεχνολογία της πληροφορίας και το διαδίκτυο ξεπερνούν τις χιλιομετρικές αποστάσεις και καθιστούν εφικτή την συνεχή επαφή με τα διπλωματικά επιτελεία αλλά και με τους διεθνείς οργανισμούς. Η τεχνολογία των πληροφοριών ελευθερώνει επίσης τον διπλωμάτη από πολλές εργασίες ρουτίνας και διευρύνει πολύ την ικανότητά του για δράση, δίνοντάς του την ελευθερία να συγκεντρωθεί στο κύριο καθήκον του, που είναι η δημιουργία και η διατήρηση προσωπικών επαφών και σχέσεων.

1.8 Νέες Εξελίξεις

Οι αντιπαραθέσεις μεταξύ κρατών τόσο σε Ανατολή και Δύση όσο και σε Βορρά και Νότο, πυροδότησαν εξελίξεις που έγιναν ολοκληρωτικά εμφανείς μετά την κατάρρευση του Ανατολικού Μπλοκ (Συνασπισμού). Τα Ηνωμένα Έθνη και

διάφορες περιφερειακές οργανώσεις έχουν την τάση να εμπλέκονται στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών. Τα δύο βασικά κίνητρα αυτών των παρεμβάσεων είναι οι εσωτερικές συγκρούσεις και η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η λογική αυτών των ενεργειών ήταν ο φόβος ότι οι εσωτερικές συγκρούσεις είναι δυνατόν να εξαπλωθούν πέρα από τα εθνικά σύνορα και με αυτόν τον τρόπο να θέσουν σε κίνδυνο την ειρήνη και την ασφάλεια στις γειτονικές περιοχές και πέρα από αυτές. Τα δεινά των ανθρώπων που πλήττονται από αυτές τις εξελίξεις δημιουργούν έντονο προβληματισμό, δεν αποτελούν όμως πάντοτε την κυρίαρχη σκέψη, όπως αποδεικνύεται από την απροθυμία των εξωτερικών παραγόντων να εμπλακούν σε μεγάλης κλίμακας καταστάσεις που δίνουν την εντύπωση ότι είναι δύσκολες στο χειρισμό τους.

Η παγκοσμιοποίηση είναι το νέο σύνθημα της οικονομίας και των οικονομικών, αλλά η παγκοσμιοποίηση των προβλημάτων, όπως είναι η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, η πληθυσμιακή έκρηξη, οι επιδημίες και η πανδημία του AIDS είναι φαινόμενα δεκαετιών. Στην περίπτωση αυτή, το θέμα που προκύπτει είναι ότι μεμονωμένα κράτη, όσο μεγάλα και ισχυρά και αν είναι, δεν μπορούν πλέον να χειριστούν τέτοιου είδους προβλήματα είτε ως μονάδες είτε ως μικρές ομάδες. Είναι ανάγκη να αντιμετωπιστούν από τη διεθνή κοινότητα στο σύνολό της. Η συνεχής ροή των ανθρώπων, των ιδεών, του χρήματος, αλλά και η επικοινωνία μέσω του διαδικτύου, έχουν επικρατήσει των εθνικών, περιφερειακών και παγκόσμιων προσπαθειών να τα ελέγξουν. Η συμμετοχή των μέσων ενημέρωσης και μέσω αυτών των απλών ανθρώπων, στις διεθνείς σχέσεις, έχει οδηγήσει σε αυτό που είναι γνωστό ως δημόσια διπλωματία.

Κεφάλαιο 2: Δημόσια Διπλωματία

2.1 Η Έννοια της Ισχύος

Προτού οριστεί επακριβώς η έννοια της δημόσιας διπλωματίας και του ρόλου της στο διεθνές σύστημα, είναι σκόπιμο να γίνει αναφορά στην έννοια της ισχύος. Ουσιαστικά η ισχύς δεν είναι τίποτε παραπάνω από την ικανότητα να επηρεάζεις τους άλλους για να παίρνεις αυτό που θέλεις. Ως μία πολύ γενική έννοια, « δηλώνει οτιδήποτε επιβάλλει και διατηρεί τον έλεγχο του δρώντος A στον δρώντα B. Θα μπορούσε επίσης να υποστηριχθεί ότι είναι η συνισταμένη τριών συνιστωσών. Η πρώτη συνιστώσα της είναι ο καταναγκασμός, ο οποίος μπορεί να οριστεί ως απειλή ή χρήση στρατιωτικών, οικονομικών ή άλλων μέσων επιβολής της θέλησης του δρώντος A εναντίον του δρώντος B για την επίτευξη των πολιτικών στόχων του δρώντος A. Η δεύτερη συνιστώσα είναι η επιρροή, η οποία ορίζεται ως χρήση μέσων πειθούς - εξαιρουμένου του καταναγκασμού – από τον δρώντα A για να διατηρηθεί ή να μεταβληθεί η συμπεριφορά του δρώντος B κατά τρόπο που ταιριάζει με τις προτιμήσεις του δρώντος A. Η τρίτη συνιστώσα είναι η αυθεντία, η οποία ορίζεται ως εκούσια συμμόρφωση του δρώντος A στις κατευθυντήριες γραμμές (καθοδηγήσεις, εντολές) του δρώντος B, η οποία πηγάζει από τις αντιλήψεις του B για τον A – όπως ο σεβασμός, η αλληλεγγύη, η συμπάθεια, η συγγένεια, η ηγεσία, η γνώση και η εμπειρογνωμοσύνη».²⁵

Στο θεωρητικό πεδίο των διεθνών σχέσεων συναντάει κανείς δύο παρακλάδια της ισχύος, την «σκληρή ισχύ» (hard power) και την «ήπια ισχύ» (soft power). Η πρώτη συνίσταται στην ικανότητα να εξαναγκάσεις τους άλλους δρώντες να κάνουν ό, τι θέλεις για να έχεις τα αποτελέσματα που θέλεις. Τα κύρια συστατικά της σκληρής ισχύος είναι η στρατιωτική και η οικονομική δύναμη των εθνών. Όταν ένα έθνος χρησιμοποιεί την σκληρή ισχύ του, τούτο σημαίνει ότι χρησιμοποιεί είτε την απειλή στρατιωτικών κυρώσεων είτε την απειλή οικονομικών κυρώσεων ώστε να αναγκαστεί ένα έθνος να δράσει ενάντια στην επιθυμία του και να συμμορφωθεί με την πολιτική των ισχυρότερων εθνών.

---

²⁵ Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις – Εξουσία και Δικαιοσύνη* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1995), 89-90.

Πιο συγκεκριμένα, η σκληρή ισχύς, έτσι όπως απαντάται στη ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, αναφέρεται στη δύναμη που προέρχεται από συγκεκριμένες πηγές όπως είναι ο πληθυσμός, η εδαφική κυριαρχία, οι φυσικές πηγές πλούτου, η οικονομική και στρατιωτική δύναμη. Ο Θουκυδίδης, ως πατέρας του ρεαλιστικού παραδείγματος των διεθνών σχέσεων, στην ανάλυσή του για την ισχύ αναφέρει: «πρέπει να έχουμε υπόψη περισσότερο τη δύναμη παρά την όψη μιας πολιτείας», ενώ μέσα από το έργο του η σκληρή ισχύς ορίζεται ως η οικονομική, η διπλωματική (με την έννοια της σύναψης συμμαχιών η οποία αυξάνει τον πλούτο και τη στρατιωτική ισχύ μίας πολιτείας) και η στρατιωτική δύναμη.²⁶

Ο Ιταλός διπλωμάτης, πολιτικός στοαστής και συγγραφέας, Νικολό Μακιαβέλι από την άλλη πλευρά, γράφει αποκλειστικά σχεδόν για τον κρατικό μηχανισμό, για τα μέσα που μπορούν να κάνουν ισχυρά τα έθνη, για τις πολιτικές κατευθύνσεις με τις οποίες μπορούν να επεκτείνουν την εξουσία τους και για τα σφάλματα που οδηγούν στην παρακμή και την ανατροπή τους. Τα πολιτικά και τα στρατιωτικά μέσα είναι τα μόνα αντικείμενα που τον ενδιαφέρουν και τα χωρίζει σχεδόν απόλυτα από κάθε θρησκευτικό, ηθικό ή κοινωνικό περιεχόμενο, εκτός αν το τελευταίο επηρεάζει την πολιτική σκοπιμότητα. Σύμφωνα με τον Μακιαβέλι, ο σκοπός της πολιτικής είναι να διατηρήσει και να αυξήσει την πολιτική της ισχύ, για τούτο και την κρίνει από την σκοπιά της επιτυχίας της και μόνο. Τον αφήνει ουσιαστικά αδιάφορο αν μια πολιτική είναι βάνουση ή υστερόβουλη ή παράνομη, αν και έχει επίγνωση ότι αυτές οι ιδιότητες μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την επιτυχία της. Ουσιαστικά, ξεχωρίζει την πολιτική από τους άλλους συντελεστές της και γράφει για αυτήν σαν να ήταν αυτοσκοπός.²⁷

Ο Βρετανός φιλόσοφος Thomas Hobbes από την πλευρά του, θεωρεί ότι η επιθυμία της ασφάλειας, που είναι μία βασική ανάγκη της ανθρώπινης φύσης, είναι για κάθε πρακτική επιδίωξη, αδιαχώριστη από την επιθυμία της ισχύος, γιατί κάθε βαθμός ασφάλειας απαιτεί και αυτός να ασφαλισθεί με τη σειρά του. Συγκεκριμένα, γράφει:

«Θεωρώ σαν γενική ροπή της ανθρωπότητας μια αέναη και ακόρεστη επιθυμία να προστίθεται ισχύς στην ισχύ-και αυτό σταματάει μόνο με τον θάνατο. Και η αιτία για

²⁶ Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη*, 48-49.

²⁷ George Sabine, *Η Ιστορία των πολιτικών Θεωριών* (Αθήνα: Εκδόσεις Ατλαντίς, 1980), 371-372.

*αυτό δεν είναι πάντα ότι ένας άνθρωπος ζητάει εντονότερες απολαύσεις από εκείνες που ήδη έχει· ή ότι δεν τον ικανοποιεί μια κάπως μικρότερη ισχύς. Αιτία είναι ότι δεν μπορεί να εξασφαλίσει την ισχύ και τα μέσα της ευζωίας, που έχει σήμερα, χωρίς να αποκτήσει και περισσότερα».*²⁸

Υποστηρίζει δε, ότι λόγω της αντικοινωνικής τάσης των ανθρώπων, είναι μάταιο να περιμένει κανείς από αυτούς να συμφωνήσουν να σέβονται αυθόρμητα ο ένας τα δίκαια του άλλου· και αν σε αυτό δεν συμφωνήσουν όλοι είναι ανόητο να εγκαταλείψουν μερικοί το όπλο της αυτοάμυνας. Για να τηρούνται οι συμφωνίες είναι λογικό να περιμένει κανείς ότι η κυβέρνηση έχει τη δύναμη να τιμωρεί τους παραβάτες.

*Συμφωνίες, χωρίς ζήφο, είναι λόγια μονάχα, ανίκανα να εξασφαλίσουν τον άνθρωπο. Τα δεσμά των λόγων είναι πολύ εύθραυστα για να χαλιναγωγήσουν τη φιλοδοξία των ανθρώπων, τη φιλοχρηματία τους, την οργή τους και τα άλλα τους πάθη, χωρίς το φόβο μιας δύναμης που μπορεί να εξαναγκάζει.*²⁹

Ο Morgenthau όρισε την ισχύ ως σχέση ανάμεσα σε δύο πολιτικούς δρώντες, όπου ο δρών Α έχει την ικανότητα να ελέγχει τη σκέψη και τις πράξεις του δρώντος Β. η ισχύς λοιπόν κατά τον Morgenthau, *«μπορεί να συμπεριλαμβάνει καθετί που επιβάλλει και διατηρεί τον έλεγχο ενός ανθρώπου πάνω σε έναν άλλον άνθρωπο [και αυτό] καλύπτει όλες τις κοινωνικές σχέσεις που υπηρετούν το συγκεκριμένο σκοπό, από τη φυσική βία ως τους πιο αδιόρατους ψυχολογικούς δεσμούς με τους οποίους ένας άνθρωπος ελέγχει τη σκέψη ενός άλλου».*³⁰

Ωστόσο, στη θεωρία των διεθνών σχέσεων και στη συζήτηση περί ισχύος, συναντάει πλέον κανείς τον όρο της «Ηπιας Ισχύος»[Soft Power], ο οποίος επινοήθηκε από τον Αμερικανό πολιτικό επιστήμονα – Κοσμήτορα της Kennedy School of Government του Harvard University, Joseph Nye Jr. στο τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Ο όρος αυτός συνίσταται στην ικανότητα να πάρεις αυτό που θέλεις μέσω της έλξης και όχι μέσω του εξαναγκασμού ή της εξαγοράς. Δημιουργείται από τη θελκτικότητα της

---

²⁸ Ο.π., 503.

²⁹ Ο.π., 508.

³⁰ Morgenthau, *Politics among Nations*, 9.

κουλτούρας, των πολιτικών ιδανικών και της πολιτικής μιας χώρας. Όταν η πολιτική μας νομιμοποιείται στα μάτια των άλλων, τότε η ήπια ισχύς μας ενισχύεται. Όπως περιγράφει ο Nye, όταν μπορείς να κάνεις τους άλλους να θαυμάζουν τα ιδανικά σου και να θέλουν αυτό που θέλεις, δεν χρειάζεται να ξοδέψεις πολλά σε μαστίγια και καρότα για να τους κάνεις να κινηθούν προς το μέρος σου. Η θελκτικότητα είναι πάντα αποτελεσματικότερη από τον εξαναγκασμό και πολλές αξίες όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι ατομικές ελευθερίες είναι βαθιά σαγηνευτικές.³¹

Η ήπια ισχύς στηρίζεται στην ικανότητα να διαμορφώνει προτιμήσεις. Στο χώρο των επιχειρήσεων για παράδειγμα, τα διευθυντικά στελέχη κατανοούν ότι η ηγεσία δεν σχετίζεται μόνο με τις διαταγές αλλά και με την επιρροή του αρχηγού στους υφισταμένους του, μέσω του παραδείγματός που δίνει και της γοητείας που εκπέμπει³². Στο χώρο του διεθνούς περιβάλλοντος, η ικανότητα να καθιερώνει κανείς προτιμήσεις συνδέεται με την ελκυστική προσωπικότητα, τον πολιτισμό, τις πολιτικές αξίες και τις πρακτικές που θεωρούνται νόμιμες και ηθικά αποδεκτές. Σε συμπεριφοριστικούς όρους, η ήπια ισχύς είναι η δύναμη της έλξης και οι πηγές της είναι που παράγουν αυτή την έλξη.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Nye, η ήπια ισχύς μίας χώρας, βασίζεται σε τρεις πηγές: την κουλτούρα της (όπου αποδεικνύεται ελκυστική), τις πολιτικές αξίες της (όταν λειτουργεί σύμφωνα με αυτές τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό) και την εξωτερική πολιτική (όταν αναγνωρίζεται ως νόμιμη και έχει ηθικό κύρος).³³ Από τα προαναφερθέντα, αναντίρρητα εξάγει κανείς το συμπέρασμα ότι η ήπια ισχύς δεν είναι κάτι που αξιολογείται εύκολα, μιας και οι πηγές της δεν βρίσκονται πάντα υπό τον έλεγχο των κυβερνήσεων (π.χ. κουλτούρα και πολιτικές αξίες) και συχνά λειτουργούν έμμεσα διαμορφώνοντας το περιβάλλον για μια συγκεκριμένη πολιτική και μερικές φορές χρειάζονται χρόνια για να παραχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Δεν μπορεί όμως κανείς πλέον να αμφισβητήσει το γεγονός ότι κατά τον τρόπο που έχει διαμορφωθεί η διεθνής πολιτική σκηνή σήμερα, όλα τα κράτη παλεύουν για την

---

³¹ Joseph S. Jr. Nye, *Ηπια Ισχύς-Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2005), 33-43.

³² Ο.π., 34.

³³ Ο.π., 43.

ισχύ τους τόσο με τους παραδοσιακούς όρους, όσο και με τα νέα δεδομένα που θέλουν την κοινή γνώμη να διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στο διεθνές σκηνικό. Πριν από την εποχή της μαζικής επικοινωνίας, οι σχέσεις μεταξύ των κρατών διεξάγονταν σε μεγάλο βαθμό, πίσω από κλειστές πόρτες, με ισχυρή χρήση της μυστικής διπλωματίας και άλλου είδους πολιτικών τεχνασμάτων. Οι μορφωμένες ελίτ μπορούσαν να διαβάσουν γι' αυτές [τις σχέσεις] στις εφημερίδες τους, αλλά η μάζα των ανθρώπων παρέμενε σε σχετική άγνοια για τις δραστηριότητες της εκάστοτε κυβέρνησης σε αυτό το επίπεδο. Βέβαια η μυστικότητα και οι συγκαλυμμένες κινήσεις χρησιμοποιούνται ακόμη εκτεταμένα, όμως οι διεθνείς σχέσεις δεν μπορούν πλέον να διεξάγονται χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η κοινή γνώμη. Καθώς τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης έχουν επεκταθεί σε μεγάλο βαθμό και ο χρόνος ανάμεσα στο γεγονός και την προβολή του έχει μειωθεί εκπληκτικά, η εξωτερική πολιτική των κρατών κυνηγάει τη λάμψη της δημοσιότητας. Πράγματι οι κυβερνήσεις, όπως και άλλοι πολιτικοί δρώντες, χρησιμοποιούν τα μέσα ενημέρωσης για να επηρεάσουν ευνοϊκά τη γνώμη του κοινού για την εξωτερική πολιτική. Όπως στην εσωτερική, έτσι και στην εξωτερική πολιτική, η εικόνα ανταγωνίζεται πλέον σε σημασία το περιεχόμενο των λόγων και των έργων – και αυτό αντανακλάται ευθέως στους υπολογισμούς των ίδιων των πολιτικών και των συμβούλων τους. Για όλες τις κυβερνήσεις, η εσωτερική και η παγκόσμια κοινή γνώμη έχει γίνει ένας κρίσιμος παράγοντας στο σχεδιασμό και τη διενέργεια της εξωτερικής πολιτικής.

Από μία ιδιαίτερα σημαντική άποψη, βέβαια, οι διεθνείς σχέσεις είναι ένα εσωτερικό θέμα, καθώς η συμπεριφορά μίας κυβέρνησης σε αυτό το πεδίο μπορεί να επηρεάσει κατά πολύ τη δημοτικότητα της μεταξύ των ψηφοφόρων και κατά συνέπεια τις πιθανότητες επανεκλογής της. Οι διεθνείς σχέσεις ενός κράτους προσφέρουν στην εκάστοτε κυβέρνηση την ευκαιρία να δώσει μια «παράσταση» στην παγκόσμια σκηνή, μπροστά σε ένα παγκόσμιο κοινό εκατομμυρίων ανθρώπων.

Σε τούτο το σημείο λοιπόν, είναι που επεμβαίνει η δημόσια διπλωματία ως ένα νέο πεδίο που κινείται προς αυτήν την κατεύθυνση.

2.2 Συνισταμένες που οδήγησαν στην Ανάδειξη της Δημόσιας Διπλωματίας

Όπου και αν τοποθετήσει κανείς τη χρονική της έναρξη, η Δημόσια Διπλωματία είναι ένα επιστημονικό πεδίο που πολλοί υποστηρίζουν ότι άνθισε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι παράγοντες που οδήγησαν στην ανάδειξή της, είναι οι ακόλουθοι.

Μια σειρά αλλαγών στο περιεχόμενο των διεθνών σχέσεων από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συνέβαλαν στο να γίνει η Δημόσια Διπλωματία ζωτικής σημασίας στοιχείο στη διαδικασία των εξωτερικών υποθέσεων.

Σε πρώτο στάδιο, η επανάσταση στις επικοινωνίες, η οποία άρχισε λίγο μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, κατέστησε δυνατή την άμεση μετάδοση κάθε είδους πληροφοριών ακόμα και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές του πλανήτη. Το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, οι δορυφορικές εκπομπές, η υπερηχητική μεταφορά, τα διεθνή δίκτυα υπολογιστών, η ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων και το φαξ, παρέχουν στους πολίτες όλου του κόσμου τη δυνατότητα να λαμβάνουν και να διαδίδουν πληροφορίες, οι οποίες στο παρελθόν χρειαζόνταν μέρες ή εβδομάδες για να φτάσουν στον προορισμό τους. Έπαψε πλέον να είναι αποκλειστικό προνόμιο των κυβερνήσεων η πρόσβαση σε όσα συμβαίνουν στο εξωτερικό. Οι πολίτες μπορούν να εξασφαλίζουν τις ίδιες πληροφορίες σχεδόν ταυτόχρονα – και να λαμβάνουν δράση.

Πιο συγκεκριμένα, οι πληροφορίες που είναι πλέον διαθέσιμες στο ευρύ κοινό, έχουν άμεση επίδραση στη διαμόρφωση των στάσεων του κοινού και στην έκφραση της κοινής γνώμης του. Έτσι η κοινή γνώμη αναδείχτηκε σημαντικός παράγοντας στις διεθνείς σχέσεις, ασκώντας πίεση και διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις των κυβερνήσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επίδραση των τηλεοπτικών μεταδόσεων του πολέμου του Βιετνάμ στο αμερικανικό κοινό, στις δεκαετίες του 1969 και 1970. Η αμεσότητα των τραγικών εικόνων των τηλεοπτικών ειδήσεων επηρεάζει όλο και περισσότερο την πολιτική κατά ομολογία των ίδιων των πολιτικών.

Ένας ακόμη παράγοντας που συνετέλεσε στο να καταστεί η άσκηση Δημόσιας Διπλωματίας αναγκαιότητα στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις, ήταν ο πολλαπλασιασμός των νέων κρατών στο διεθνές σκηνικό την περίοδο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Σαράντα επτά νέα κράτη δημιουργήθηκαν από το 1948 ως το 1964, καθένα από τα οποία ενδιαφερόταν τόσο να διακηρύξει τις απόψεις και τις θέσεις του στον υπόλοιπο κόσμο, όσο και να προβάλει και να διαφυλάξει την εικόνα του. Χρησιμοποιώντας σύγχρονες επικοινωνιακές τεχνολογίες – ή αν δεν τις διέθεταν, απαιτώντας από τις βιομηχανικές χώρες ίση πρόσβαση σε αυτές – αυτά τα νέο-αναδυθέντα έθνη έχουν γίνει τόσο εφαρμοστές όσο και στόχοι της διπλωματίας.

Επιπλέον, οι ιδεολογικές διαμάχες κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου που διατάραξαν τον κόσμο για περισσότερο από σαράντα χρόνια απαιτούσαν τον ανταγωνισμό στον ιδεολογικό στίβο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, για παράδειγμα, έπρεπε να καταφέρουν να προωθήσουν τις ιδέες και τις αξίες τους, τον πολιτισμό και την κοινωνία τους, σε λαούς με διαφορετικές κουλτούρες, παραδόσεις και ιδεολογίες, όπως έκανε ο 33^{ος} Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής Harry Truman, στην «Εκστρατεία για την Αλήθεια» (Truman Campaign of Truth).³⁴

Ο πιο σημαντικός παράγοντας όμως στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, είναι ότι οι αντιλήψεις είναι συχνά το ίδιο σημαντικές με την πραγματικότητα. Με πολιτικούς όρους όταν οι άνθρωποι θεωρούν κάτι ως αληθινό, αυτό έχει συχνά την ίδια βαρύτητα σαν να ήταν πραγματικά αληθινό. Οι περισσότεροι άνθρωποι στον κόσμο δεν έχουν άμεση πρόσβαση σε ποικίλες και ανεξάρτητες πηγές πληροφοριών. Έτσι, μία από τις λειτουργίες της δημόσιας διπλωματίας είναι να προσπαθήσει να διαμορφώσει αντιλήψεις.

Ασκώντας Δημόσια Διπλωματία στο εξωτερικό, η κάθε χώρα προσπαθεί να πετύχει την κατανόηση των αξιών, των παραδόσεων και των θεσμών της που θα χρησιμεύσουν ως το ψυχολογικό θεμέλιο για να επιτύχει το δεύτερο αντικειμενικό της στόχο, ήτοι την κατανόηση συγκεκριμένων εξωτερικών πολιτικών της. Αυτό το κατορθώνει απευθυνόμενη και επικοινωνώντας με το κοινό του εξωτερικού, του οποίου είναι σημαντικό να μελετήσει την ιστορία, την κουλτούρα, τις κοινωνικές

---

³⁴ Yale Richmond, *Practicing Public Diplomacy – A Cold War Odyssey* (United States: Berghahn Books, 2008), 74.

διαδικασίες και τη γλώσσα, ώστε να είναι σε θέση να προβάλλει την πολιτική της με τρόπο κατανοητό και αποδεκτό.

2.3 Ορισμός της Δημόσιας Διπλωματίας

Το Υπουργείο Εξωτερικών των Η.Π.Α. ορίζει τη δημόσια διπλωματία ως «κυβερνητικά επιχορηγούμενα προγράμματα που έχουν πρόθεση να ενημερώσουν ή να επηρεάσουν την κοινή γνώμη σε άλλα κράτη».³⁵

Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1965 από τον Edmndund Guillon, διπλωμάτη καριέρας και μεταγενέστερα κοσμήτορα στο “Fletcher School of Law and Diplomacy” στο Tufts University. Δημιουργήθηκε με αφορμή την εγκαθίδρυση στο Fletcher School, του Κέντρου για τη Δημόσια Διπλωματία από τον Αμερικανό δημοσιογράφο Edward R. Murrow (The Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy). Εκείνη την περίοδο, στο φυλλάδιο του εν λόγω κέντρου καταγράφονταν τα εξής:

*«... η Δημόσια Διπλωματία...ασχολείται με την επιρροή της κοινής γνώμης στο σχεδιασμό και την εκτέλεση της εξωτερικής πολιτικής. Περιλαμβάνει διαστάσεις των διεθνών σχέσεων πέρα από την παραδοσιακή διπλωματία...[συμπεριλαμβανομένης] και της καλλιέργειας από τις κυβερνήσεις, της κοινής γνώμης άλλων κρατών, της αλληλεπίδρασης των ιδιωτικών ομάδων και ενδιαφερόντων μιας χώρας με εκείνα μιας άλλης...και της διακρατικής ροής πληροφοριών και ιδεών».*³⁶

Οι κυβερνητικές προσπάθειες – που σε αρκετές περιπτώσεις δεν είναι πάντοτε επιτυχημένες – να διαχωρίσουν τη δημόσια διπλωματία από την προπαγάνδα, συνίστανται στο γεγονός ότι η πρώτη πραγματεύεται πάντα “γνωστά γεγονότα” ενώ η “προπαγάνδα” βασίζεται σε ένα συνδυασμό κακοδοξιών και αναληθειών ανάμικτων με γεγονότα.

---

³⁵ U. S. Department of State, *Dictionary of International Relations Terms* (Washington D.C.: Department of State Library, 1987), 85.

³⁶ United States Information Agency Alumni Association, “What Public Diplomacy is and is not” Washington, D.C., 2002, <http://www.publicdiplomacy.org/1.htm> (Μάρτιος 2010).

Άλλες διατυπώσεις συχνά ορίζουν τη διπλωματία από αυτό που δεν είναι. Για παράδειγμα, η ομάδα σχεδιασμού της Υπηρεσίας Πληροφοριών του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών (United States Information Agency - USIA), το 1997 διαχώρισε τη δημόσια διπλωματία από τις δημόσιες σχέσεις με τους ακόλουθους όρους:

*« Οι δημόσιες σχέσεις είναι η παροχή πληροφοριών στο κοινό, τον Τύπο και άλλους θεσμούς που σχετίζονται με τους στόχους, την πολιτική και τις ενέργειες της κυβέρνησης των Η.Π.Α. Ο στόχος των δημοσίων σχέσεων είναι να πληροφορήσουν το εγχώριο κοινό, ενώ, η δημόσια διπλωματία αναζητά να προάγει το διεθνές ενδιαφέρον για τις Η.Π.Α. μέσω της κατανόησης, της πληροφόρησης και της επιρροής».*³⁷

Οι σημασιολογικές λεπτομέρειες αυτών των πολλαπλών διακρίσεων είναι δύσκολο να κατανοηθούν. Για το λόγο αυτό, είναι ίσως καλύτερο, να δοθεί ένας ορισμός στη δημόσια διπλωματία συγκρίνοντας τα χαρακτηριστικά της, με αυτά της παραδοσιακής διπλωματίας. Σε πρώτη φάση λοιπόν, η δημόσια διπλωματία είναι διαφανής και ευρέως διαδοθείσα, ενώ η παραδοσιακή διπλωματία [εκτός περιστασιακών διαρροών] είναι αδιαφανής, με περιορισμένη διάδοση. Πιο συγκεκριμένα, η παραδοσιακή διπλωματία συχνά είναι, και πρέπει να είναι, μια διαδικασία, η οποία απαιτεί φερεγγυότητα και μυστικότητα. Η μυστικότητα στη διπλωματία δε σημαίνει απαραίτητα μυστικές συμφωνίες ή συμβόλαια· σημαίνει απλά ότι ενδεχομένως να απαιτείται μια εμπιστευτική διαδικασία για την επίτευξη μιας συμφωνίας). Αντίθετα, η δημόσια διπλωματία σημαίνει εξ ορισμού, σχεδόν πάντα, μια ανοιχτή διαδικασία. Η δημοσιότητα είναι ο εγγενής στόχος της.

Σε δεύτερη φάση, η δημόσια διπλωματία μεταβιβάζεται από τις κυβερνήσεις σε ένα ευρύ κοινό ή σε μερικές περιπτώσεις σε επιλεγμένο κοινό, ενώ η παραδοσιακή διπλωματία αφορά στη σχέση μεταξύ κυβερνήσεων. Σε τρίτη φάση, η παραδοσιακή διπλωματία πραγματεύεται, θέματα που αφορούν στην πολιτική των κυβερνήσεων, ενώ η δημόσια διπλωματία στοχεύει στη συμπεριφορά και τη νοοτροπία του κοινού. Ουσιαστικά, η δημόσια διπλωματία επηρεάζει τις κυβερνήσεις αφού πρώτα επηρεάσει τους πολίτες τους.

---

³⁷ Ο.π.

Το πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει εδώ η δημόσια διπλωματία περιπλέκεται από την τεράστια πολιτιστική ποικιλότητα στον κόσμο, πράγμα που δυσκολεύει τους ανθρώπους να διαχειριστούν την αφθονία των πληροφοριών που δέχονται από παντού και να διαμορφώσουν ακριβείς εκτιμήσεις. Ταυτόχρονα, είναι ακριβώς αυτή η περιπλοκότητα των σύγχρονων διεθνών σχέσεων, σε συνδυασμό με την ολοένα αυξανόμενη σημασία της κοινής γνώμης που καθιστούν υποχρέωση των ανθρώπων να είναι καλά πληροφορημένοι και να αλληλοκατανοούν τις αλήθειες και τις πραγματικότητες των άλλων.

2.4 Εργαλεία της Δημόσιας Διπλωματίας

Σύμφωνα με τον Nicholas J. Cull³⁸ (Καθηγητή Δημόσιας Διπλωματίας στο Πανεπιστήμιο της Νότιας Καλιφόρνια και Εκδότη Διευθυντή του Περιοδικού «Journal of Place Branding and Public Diplomacy»), ένα από τα βασικά συστατικά της Δημόσιας Διπλωματίας είναι η ακρόαση, η προσπάθεια δηλαδή του διεθνούς δρώντα να διαχειριστεί το διεθνές περιβάλλον συλλέγοντας και αξιολογώντας δεδομένα που αφορούν στην κοινή γνώμη με σκοπό να επαναπροσδιορίσει την πολιτική του. Οι πληροφορίες για την διεθνή κοινή γνώμη, συγκεντρώνονται και ως παράγοντας λειτουργίας της συμβατικής διπλωματίας. Στην κύρια μορφή της, αυτή η λειτουργία αφορά στον διεθνή παίκτη ο οποίος αναζητά ένα διεθνές ακροατήριο με σκοπό να το αφογκραστεί. Είναι συχνό φαινόμενο να ανταποκρίνεται η δημόσια διπλωματία στις αλλαγές της διεθνούς κοινής γνώμης, πιο σπάνια όμως συναντώνται περιπτώσεις ακρόασης και δομημένης παρακολούθησης της κοινής γνώμης να διαμορφώνουν τα υψηλά επίπεδα πολιτικής. Παρόλα αυτά, δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι προτού φτάσει κανείς στη φάση των διαπραγματεύσεων, είναι σημαντικό να έχει βολιδοσκοπήσει πρώτα το προφίλ του συνομιλητή του, καθώς με αυτό τον τρόπο η προσέγγιση καθίσταται ευκολότερη.

Το δεύτερο συστατικό της δημόσιας διπλωματίας είναι η υπεράσπιση. Συνίσταται στην προσπάθεια του κρατικού δρώντα να διαχειριστεί το διεθνές περιβάλλον επιχειρώντας διεθνή επικοινωνιακή δράση για να προωθήσει μία συγκεκριμένη ιδέα ή

---

³⁸ Nicholas J. Cull, *Public Diplomacy: Lessons from the Past* (Los Angeles: Figuera Press, 2009), 17-22.

πολιτική στο κοινό. Περιλαμβάνει τη συμμετοχή των Πρεσβειών στο επίπεδο των σχέσεων τους με τον Τύπο της χώρας στην οποία είναι τοποθετημένες. Ουσιαστικά πρόκειται για μια επιχείρηση πληροφόρησης του διεθνούς κοινού.

Το τρίτο συστατικό της δημόσιας διπλωματίας έγκειται στην ανταλλαγή και κινητικότητα των πολιτών. Τούτο σημαίνει ότι ένα κράτος στέλνοντας πολίτες του σε ένα άλλο κράτος για σπουδές ή εργασία αποστέλλει μονάδες που φέρουν τον πολιτισμό της και κατά συνέπεια μπορούν και να τον μεταδώσουν. Αντίστοιχα, όταν δέχεται πολίτες από την διεθνή κοινότητα ως σπουδαστές ή εργαζόμενους, έχει μία πολύ καλή ευκαιρία να μεταδώσει τις ιδέες της στους φιλοξενούμενούς της.

Το τέταρτο συστατικό της Δημόσιας Διπλωματίας είναι οι διεθνείς μεταδόσεις. Χρησιμοποιώντας τεχνολογικά μέσα όπως είναι το ραδιόφωνο, η τηλεόραση και το διαδίκτυο, ένα κράτος είναι σε θέση να έρθει σε επαφή με το διεθνές κοινό. Με αυτό τον τρόπο επιχειρείται να διαμορφωθεί ένα κοινό ευνοϊκά προσκείμενο στην πολιτική, τις δραστηριότητες, τις ενέργειες, το πολιτικό και οικονομικό σύστημα ενός κράτους. Αν η κοινή γνώμη έχει θετική εικόνα για μία χώρα, θα ασκήσει πίεση στην κυβέρνησή της να μεταβάλλει την εχθρική στάση και πολιτική της.

Το πέμπτο συστατικό της δημόσιας διπλωματίας είναι η πολιτιστική διπλωματία η οποία συνίσταται στην μεθοδική χρήση του πολιτισμού μίας χώρας κατά την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής του. Πιο συγκεκριμένα προβάλλει στο εξωτερικό τις πολιτιστικές αξίες και τα επιτεύγματα μίας χώρας, βελτιώνοντας με αυτό τον τρόπο την εικόνα της στο διεθνές σκηνικό και συσφίγγοντας τις σχέσεις της με τους άλλους λαούς δημιουργώντας ένα κλίμα εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης.

Κεφάλαιο 3: Προπαγάνδα

Στη συζήτηση περί δημόσιας διπλωματίας, είναι σχεδόν αδύνατο να μην αναφερθεί κανείς στην προπαγάνδα καθώς πολλοί είναι εκείνοι που θεωρούν τη δημόσια διπλωματία ως συνέπεια και φυσική συνέχεια της προπαγάνδας. Στην ουσία, θεωρούν ότι είναι φαινόμενα με κοινές ιστορικές ρίζες και περίπου ίδια χαρακτηριστικά και άρα θεωρούνται ταυτόσημες ως έννοιες.

Μία τέτοια προσέγγιση, διευκολύνεται από έναν ευρύ ορισμό της προπαγάνδας, όπως αυτός που δίνεται από τον Καθηγητή Σύγχρονης Ιστορίας David Welch, ο οποίος συνίσταται στα εξής: *«Η προπαγάνδα είναι η σκόπιμη προσπάθεια επιρροής της γνώμης του κοινού μέσω της μετάδοσης ιδεών και αξιών για συγκεκριμένο σκοπό, συνειδητά σχεδιασμένη να εξυπηρετήσει το συμφέρον και τις πολιτικές αξιώσεις των προπαγανδιστών, με τρόπο τόσο άμεσο όσο και έμμεσο»*.³⁹

Τέτοιου είδους ορισμοί, είναι αλήθεια, ότι δεν διαφοροποιούνται από τον ορισμό της δημόσιας διπλωματίας που δόθηκε παραπάνω και κινούνται στην κατεύθυνση που θέλει τη δημόσια διπλωματία να είναι υποδιαίρεση της προπαγάνδας. Είναι πολλοί δε αυτοί, που βλέπουν τη δημόσια διπλωματία σαν μία διεφθαρμένη μέθοδο της διπλωματικής επικοινωνίας που κατά περιπτώσεις είναι χρήσιμη και επομένως όχι απαραίτητα μη διπλωματική. Σύμφωνα με τον Καθηγητή Διεθνών Σχέσεων G. R. Berridge: *«Η προπαγάνδα που αποβλέπει στο να επηρεάσει μια ξένη κυβέρνηση δεν αποτελεί διπλωματία. Είναι ένα είδος πολιτικής προβολής. Σκοπός της είναι συνήθως να πείσει μία ξένη κυβέρνηση να αποδεχτεί μία συγκεκριμένη άποψη κερδίζοντας τη θετική γνώμη των μέσων ενημέρωσης, των ομάδων πίεσης και των ξένων συμμάχων. Ωστόσο, η προπαγάνδα που έχει ως άμεσο στόχο την εξωτερική πολιτική ενός ξένου κράτους θεωρείται σε γενικές γραμμές αποδεκτή, και οι μόνιμοι πρεσβευτές είναι ιδιαίτερα αφοσιωμένοι σε αυτό το έργο, που είναι γνωστό ως «Δημόσια Διπλωματία»*.⁴⁰

---

³⁹ David Welch . “Powers of Persuasion” *History Today* 49, no 8 (August 1999): 24-26.

⁴⁰ Berridge, *Diplomacy*, 125.

3.1 Η Ιστορία της Προπαγάνδας

Η προπαγάνδα, σε γενικές γραμμές, είναι συνώνυμη στη συνείδηση των λαών με την χειραγώγηση και την εξαπάτηση εξαιτίας των βασικών χαρακτηριστικών της και του ιστορικού φορτίου της. Εκλαμβάνεται ως μία έννοια με εξαιρετικά αρνητικούς συνειρμούς, που παραπέμπουν στη ναζιστική κομμουνιστική προπαγάνδα, στις τακτικές του Ψυχρού Πολέμου και στις πρόσφατες ψυχολογικές διεργασίες που αφορούν στις μεταψυχροπολεμικές διενέξεις.

Ο όρος προπαγάνδα θα ταίριαζε απόλυτα με τη δημόσια διπλωματία αν χρησιμοποιούταν με την αρχική ορθή σημασία του. Η ρίζα του προέρχεται από την Ιερά Σύνοδο του 17^{ου} αιώνα για τη Διάδοση της Πίστης, ένα θεσμό του Βατικανού με σκοπό την εκπαίδευση ιεραποστόλων, οι οποίοι θα στέλνονταν στο εξωτερικό για να υπηρετήσουν την Εκκλησία. Αν η προπαγάνδα γινόταν αντιληπτή σαν τρόπος διάδοσης ιδεών και πληροφοριών, τότε θα ήταν απολύτως δόκιμο να χρησιμοποιηθεί ο όρος για να περιγραφούν οι ενημερωτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες μιας κυβέρνησης στο εξωτερικό.

Με τη μορφή όμως που χρησιμοποιείται σήμερα, η λέξη προπαγάνδα έχει αποκτήσει μία υποτιμητική χροιά καθώς συνδέεται με την εσκεμμένη διάδοση ψεύτικων πληροφοριών, που οδηγούν σε παραμορφωτικά αποτελέσματα. Βασικός υπεύθυνος για το αρνητικό περιεχόμενο που αποδίδεται στη λέξη προπαγάνδα είναι κατά πάσα πιθανότητα, το Υπουργείο Προπαγάνδας της Ναζιστικής Γερμανίας, καθώς ο Josef Goebbels – Υπουργός Προπαγάνδας της Ναζιστικής Γερμανίας, ο οποίος έχει ταυτιστεί απόλυτα μαζί της, τη χρησιμοποίησε για τη διάδοση της ναζιστικής ιδεολογίας. Στόχος του ήταν «να κερδίσει την εμπιστοσύνη του κόσμου, ώστε να δεχτεί οποιαδήποτε ιδέα χωρίς να μπορέσει να την αποβάλει ποτέ ξανά». Δεν θεωρούσε απαραίτητη την προβολή αποδείξεων για τα λεγόμενα του και έλεγε χαρακτηριστικά: *«Δεν υπάρχει τίποτα χειρότερο για αυτόν που θέλει να κερδίσει οπαδούς από το να τους δώσει τη δυνατότητα να αποφασίσουν με τη λογική και όχι με το συναίσθημα. Ένα μήνυμα δεν χρειάζεται να είναι αληθινό, αλλά πρέπει να είναι*

πάντα εύκολο και να επαναλαμβάνεται συχνά και δυνατά. Αλήθεια είναι αυτό που ορίζω εγώ ως αλήθεια».⁴¹

Ο Goebbels αξιοποίησε «τα μέσα ενημέρωσης και μαζικής κινητοποίησης και ιδιαίτερα τις μεγαλόσχημες τελετές με στόχο να φανατίσει τον γερμανικό λαό. Το «Εθνικό Πολιτιστικό Επιμελητήριο» και η αστυνομία φρόντιζαν να απαγορεύουν οτιδήποτε δεν προσαρμόζεται στην ιδεολογική γραμμή του κόμματος. Οι βιβλιοθήκες εκκαθαρίζονται και χιλιάδες «ανατρεπτικά» συγγράμματα πυρπολούνται σε τεράστιες πυρές. Η πνευματική ζωή της Γερμανίας γνωρίζει ραγδαία κατάπτωση, καθώς πολυάριθμοι διανοούμενοι, συγγραφείς και καλλιτέχνες φεύγουν από τη χώρα ή αρνούνται να συνεχίσουν το έργο τους».⁴²

Ο Goebbels αποκαλούσε το ραδιόφωνο «μέσο χωρίς όρια» (limitless medium).⁴³ Παρόλο που η Σοβιετική Ένωση είχε χρησιμοποιήσει το ραδιόφωνο σε διακρατικές διαμάχες την δεκαετία του '20, η διεθνής προπαγάνδα αναδύθηκε τη δεκαετία του '30 καθώς η Ναζιστική Γερμανία υπήρξε η πρώτη χώρα που εγκαθίδρυσε ένα εκτενές και αρκούντως χρηματοδοτούμενο παγκόσμιο προπαγανδιστικό δίκτυο, αποδίδοντας στις ραδιοφωνικές εκπομπές κεντρικό ρόλο. Μετά την έκρηξη του πολέμου, οι ναζιστικές εκπομπές επεδίωξαν να πλήξουν το ηθικό των Συμμαχικών Στρατευμάτων όπως επίσης και να τους αποδώσουν ευθύνες για τα δεινά του πολέμου.

Στο ίδιο πλαίσιο, οι Συμμαχικές Δυνάμεις απάντησαν σε αυτή την απειλή ακολουθώντας παρόμοιες διεθνείς προπαγανδιστικές τακτικές. Το British Broadcasting Corporation (BBC) το 1938, συμπεριέλαβε στο πρόγραμμά του και τη γερμανική γλώσσα, ενώ δύο χρόνια μετά, παράνομος ραδιοφωνικός σταθμός χορηγούμενος από τη Μεγάλη Βρετανία, εξέπεμπε στη Γερμανία και ήταν ο πρώτος από τους παράνομους σταθμούς που χειρίζονταν οι Σύμμαχοι κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η Φωνή της Αμερικής (Voice of America) το διεθνές δίκτυο ενημέρωσης των Η.Π.Α., βγήκε επισήμως στον αέρα το 1942, όταν οι Η.Π.Α. ενεπλάκησαν στον

---

⁴¹ Jeremy Roberts, *Joseph Goebbels: Nazi Propaganda Minister* (New York: The Rosen Publishing Group, 2000), 75.

⁴² Sergei Berstein, και Pierre Milza, *Ιστορία της Ευρώπης, Τόμος 3, Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης 1919 έως Σήμερα* (Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997), 81-82.

⁴³ Roberts, *Joseph Goebbels*, 62.

πόλεμο. Ο φόβος από τη δυναμική επιρροή των ναζιστικών μεταδόσεων, έδωσε ώθηση στην επιστημονική μελέτη της προπαγάνδας στις Ηνωμένες Πολιτείες, κάτι που οδήγησε στο νέο επιστημονικό πεδίο της μαζικής επικοινωνίας.⁴⁴

Όμως, η ακμή της σύγχρονης διεθνούς προπαγάνδας ήταν ο Ψυχρός Πόλεμος. Οι δύο υπερδυνάμεις, οπλισμένες με προηγμένες τεχνολογικά επικοινωνιακές μεθόδους, επιδόθηκαν σε μία ιδεολογική αναμέτρηση που οδήγησε σε έναν παγκόσμιο ιδεολογικό πόλεμο. Οι Η.Π.Α. μετά την έκβαση του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου διατήρησαν και επέκτειναν τους προπαγανδιστικούς μηχανισμούς τους. Η εκλογή του Dwight Eisenhower ως Προέδρου των Η.Π.Α. το 1952, υπήρξε σημείο καμπής. Από τη μία πλευρά, ο Eisenhower, πρώην διοικητής των Συμμαχικών Δυνάμεων κατά τη διάρκεια του πολέμου, αντιλαμβανόμενος πλήρως τη φρίκη του πολέμου, ήθελε πάση θυσία να αποφύγει κάθε στρατιωτική αναμέτρηση με τη Σοβιετική Ένωση που θα οδηγούσε σε πυρηνικό αφανισμό. Από την άλλη πλευρά όμως, ήταν ένας παθιασμένος αντικομμουνιστής που είχε δεσμευτεί να περιορίσει –αν όχι να εξαφανίσει– την Σοβιετική σφαίρα επιρροής σε παγκόσμιο επίπεδο. Η διοικητική πολιτική του Eisenhower, ταγμένη σε αυτό το σκοπό, είχε στόχο να δρομολογήσει την πρώτη εκστρατεία διεθνούς προπαγάνδας και ψυχολογικού πολέμου εν καιρώ ειρήνης. Ο Eisenhower που ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για το επιστημονικό πεδίο της κοινωνικής ψυχολογίας, διατεινόταν ότι τα εργαλεία επικοινωνίας θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να ανατρέψουν τους Σοβιετικούς χωρίς να χρειαστεί να προσφύγει σε στρατιωτικές αναμετρήσεις.

Πιο συγκεκριμένα, καθώς οι Η.Π.Α. είχαν αναδειχθεί μέσα από τον πόλεμο σε παγκόσμια κυρίαρχη δύναμη, ήλπιζαν να επεκτείνουν την οικονομική και στρατιωτική επιρροή τους σε όλο τον κόσμο. Με αυτήν την έννοια, οι ιδέες περί «σοβιετικού επεκτατισμού» και «κομμουνιστικής υπονόμευσης» παρουσιάστηκαν ως χρήσιμες προφάσεις για την αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων, επανειλημμένα κατά τη μεταπολεμική περίοδο, στη νοτιοανατολική Ασία (Κορέα, Βιετνάμ), στην

---

⁴⁴ Randal Marlin, *Propaganda and the Ethics of Persuasion* (Canada: Broadview Press, 2002), 98-99.

Κεντρική Αμερική (Γουατεμάλα, Ελ Σαλβαδόρ) στη Μέση Ανατολή (Λίβανος) και στην Καραϊβική (Κούβα, Γρενάδα).⁴⁵

Ο Noam Chomsky (Αμερικανός Καθηγητής στο Τμήμα Γλωσσολογίας και Φιλοσοφίας του Τεχνολογικού Ινστιτούτου της Μασαχουσέτης - MIT) και ο Edward Herman (Επίτιμος Καθηγητής Οικονομικών στο Πανεπιστήμιο της Πενσυλβάνια) έχουν περιγράψει τη στενή σχέση μεταξύ των μεταπολεμικών οικονομικών και στρατιωτικών συμφερόντων των Η.Π.Α. και της εξέλιξης της γενικής ιδέας της «σοβιετικής απειλής» μέσα από διάφορες διακηρύξεις τους. Σύμφωνα με αυτούς τους συγγραφείς, η «σοβιετική απειλή» είχε σκοπό να εξασφαλίσει την υποστήριξη του αμερικανικού λαού για όσα φανταζόταν ως δαπανηρή και μη απαραίτητη στρατιωτική περιπέτεια. Για να αιτιολογηθεί μια παρέμβαση των Η.Π.Α. σε υποθέσεις άλλου κράτους [συνεπικουρούμενες από καθοριστικούς συμμάχους, όπως η Βρετανία] «απαιτούνταν» ένας εχθρός. Παρόλο που η Σοβιετική Ένωση δεν ήταν ποτέ σε θέση να παίξει το ρόλο που προπαγάνδιζαν οι θιασώτες του ψυχρού πολέμου (της απειλής, ακόμη και αν θεωρηθεί ότι εύχονταν να το κάνει), ο μυστικοπαθής χαρακτήρας της κομμουνιστικής κυβέρνησής της, την έκανε ένα βολικό αντικείμενο για προπαγάνδα.⁴⁶

Στη δεκαετία του '40 η αρχική ιδέα περί μίας Σοβιετικής απειλής για την παγκόσμια ελευθερία και δημοκρατία, συμπληρώθηκε και από την ιδέα της κομμουνιστικής υπονόμευσης της αμερικανικής κοινωνίας, εκ των έσω. Το 1948 το Κογκρέσο των Η.Π.Α. ίδρυσε την Επιτροπή Εσωτερικών Αντιαμερικανικών Δραστηριοτήτων (House on Un-American Activities Committee), για να ερευνήσει την υποτιθέμενη διείσδυση του κομμουνισμού στην πολιτική, στρατιωτική και πολιτιστική οργάνωση των Η.Π.Α. Όμως οι διεργασίες της επιτροπής εξελίχθηκαν σε ένα «κυνήγι μαγισσών», καθοδηγούμενες από τον Joseph McCarthy (Αμερικανός Γερουσιαστής του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος) και υποστηριζόμενες από τα αστέρια του Χόλυγουντ όπως ο Ronald Reagan, ο James Stuart, ο John Wayne και ο Bing Crosby,

---

⁴⁵ Philip M. Taylor, *War and the Media: Propaganda and Persuasion in the Gulf War* (New York: Manchester University Press, 1992), 266-267.

⁴⁶ Edward Herman and Noam Chomsky, *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media* (London: Vintage, 1994), 58.

που πρόσφεραν τη φήμη τους και τα υποκριτικά τους προσόντα στον αντικομμουνιστικό σκοπό.

Εκείνα ήταν κυριολεκτικά τα χρόνια του «Ψυχρού Πολέμου». Ο Stalin πέθανε το 1953 και αντικαταστάθηκε από τον Nikita Khrushchev, ενώ πρόεδρος των Η.Π.Α. έγινε ο John F. Kennedy. Ο Kennedy συνέχισε την αντικομμουνιστική προπαγάνδα, εγκρίνοντας την αποτυχημένη εισβολή στην Κούβα και τις πρώτες αποστολές στρατιωτών στο Βιετνάμ, ενώ επίσης έφερε τον κόσμο στο χείλος του πυρηνικού πολέμου με την κρίση από την εγκατάσταση πυραύλων στην Κούβα. Κατά τη διάρκεια, λοιπόν, αυτών των γεμάτων ένταση και αγωνία χρόνων, ο αντικομμουνισμός ήταν κάτι το δεδομένο στη δυτική κουλτούρα και πολιτική.

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 και με την ανάδειξη του Richard Nixon στην προεδρία των Η.Π.Α., τα δυσκολότερα χρόνια του ψυχρού πολέμου φάνηκε να έχουν παρέλθει, με τις δύο πλευρές να υιοθετούν μία πολιτική ύφεσης, περνώντας σε μια αμοιβαία αποδοχή των διαφορών της καθεμιάς και των νομικών συμφερόντων τους. Στα δυτικά μέσα ενημέρωσης, ο αντισοβιετισμός είχε χάσει την αρχική του ένταση, καθώς ο Nixon και ο Leonid Brezhnev (Γενικός Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης από το 1964 μέχρι το 1982) υπέγραψαν την ιστορική συμφωνία για τον περιορισμό των εξοπλισμών, όπως επίσης οικονομικές και μορφωτικές συμφωνίες.

Ωστόσο, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70 και ενώ η ύφεση πίεζε ακόμη τα κράτη, στις Η.Π.Α. και στη Βρετανία οι ριζοσπαστικοί ακροδεξιοί πολιτικοί ανέβαιναν στην εξουσία, περιλαμβάνοντας στις ιδεολογικές θέσεις τους έναν ισχυρό αντισοβιετισμό. Κάτω από αυτό το πρίσμα, η κυβέρνηση των Ρεπουμπλικάνων του Ronald Reagan από την πλευρά των Η.Π.Α. και η κυβέρνηση των Συντηρητικών της Margaret Thatcher από την πλευρά της Μεγάλης Βρετανίας, αναζωπύρωσαν τον Ψυχρό Πόλεμο και σήμαναν μια δεκαετία εχθρότητας μεταξύ Ανατολής και Δύσης, με κυριότερα γεγονότα, την κατάρριψη ενός αεροπλάνου των κορεατικών αερογραμμών, την απουσία των δυτικών από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μόσχας και των Σοβιετικών από τους Ολυμπιακούς του Λος Άντζελες αντίστοιχα, τη δημόσια συζήτηση των ανώτατων στελεχών του North Atlantic Treaty Organization (NATO)

για την πιθανότητα μείωσης των πυρηνικών όπλων στην Ευρώπη, τη σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν και την εισβολή των Η.Π.Α. στη Γρενάδα.

Αυτός ο «δεύτερος Ψυχρός Πόλεμος», δηλαδή η ανανέωση της δέσμευσης των Η.Π.Α. και της Βρετανίας στην οικονομική, στρατιωτική και ιδεολογική διαμάχη με τη Σοβιετική Ένωση και τους συμμάχους της, παρουσιάστηκε από τα μέσα ενημέρωσης προκειμένου να δικαιολογηθούν στην κοινή γνώμη οι τεράστιες εξοπλιστικές δαπάνες, με την πρόφαση ότι ήταν αναγκαίες για τον νέο «Ψυχρό Πόλεμο». Έτσι η Σοβιετική Ένωση απεικονίστηκε στις επίσημες δηλώσεις, στα πολιτικά ντοκουμέντα και στις ταινίες του Χόλυγουντ σαν μια κακή, μοχθηρή δύναμη που στόχευε στην παγκόσμια κυριαρχία.

Η εμπειρία γενικά του «Ψυχρού Πολέμου» είναι ίσως η πιο σημαντική απόδειξη του γεγονότος ότι οι σύγχρονες διεθνείς σχέσεις, όπως και οι εσωτερικές σχέσεις και πολιτικές συζητήσεις, οργανώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να τύχουν προβολής από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, και ειδικότερα από την τηλεόραση. Οι διακρατικές σχέσεις δημιουργούνται με την προσοχή στραμμένη στην εγχώρια και παγκόσμια κοινή γνώμη, από την οποία οι κυβερνήσεις και οι διεθνείς οργανισμοί, όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.), ζητούν νομιμοποίηση. Είναι γεγονός βέβαια, ότι πολλές διπλωματικές επαφές συνεχίζονται μυστικά, αλλά η αμεσότητα και η διάχυση του σύγχρονου ρεπορτάζ απαιτούν πάντα από τους πολιτικούς δρώντες να υπολογίζουν κατά το χειρισμό διπλωματικών υποθέσεων τις πιθανές επιπτώσεις των πράξεών τους, καθώς και πόση απήχηση θα έχουν στην κοινή γνώμη.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, είχε ως αποτέλεσμα να μειωθεί το κυβερνητικό επενδυτικό ενδιαφέρον και η προσοχή της κοινής γνώμης για την διεθνή προπαγάνδα. Παρόλα αυτά, η προπαγάνδα εξακολουθεί να αποτελεί σταθερή διεργασία σε παγκόσμιες συγκρούσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο πόλεμος του Περσικού Κόλπου το 1991. Κατά τη διάρκειά του, όλοι οι μεγάλοι πρωταγωνιστές της σύγκρουσης - Η.Π.Α., Βρετανία, Ιράκ, Κουβέιτ - όλοι επιδίωξαν δραστήρια να χειραγωγήσουν κατά το δοκούν την κάλυψη της σύγκρουσης από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Κατέληξαν σε μία πολιτική η οποία περιόριζε στο ελάχιστο δυνατό την

προσπέλαση των δημοσιογράφων στο μέτωπο, ενώ ταυτόχρονα διεύρυνε την επίσημη λογοκρισία των ανταποκρίσεων τους.⁴⁷

Οι αντικειμενικοί στόχοι μιας τέτοιας πολιτικής ήταν αρχικά στρατιωτικοί, στο μέτρο που «τα ειδησεογραφικά μέσα ενημέρωσης μπορούν να γίνουν ένα χρήσιμο όργανο, ή ακόμη και όπλο, στη συνέχιση ενός ψυχολογικού πολέμου, έτσι ώστε οι δράστες να μην αναγκαστούν να χρησιμοποιήσουν περισσότερο σκληρά όπλα».⁴⁸ Ήταν όμως και πολιτικοί, με την έννοια ότι οι πληθυσμοί των χωρών της αντι-ιρακινής συμμαχίας έπρεπε να πειστούν για την ορθότητα της επερχόμενης σύγκρουσης με τις απρόβλεπτες και ενδεχομένως τεράστιες συνέπειές της. Αυτό το καθήκον βέβαια, περιπλέχτηκε από το γεγονός ότι το Ιράκ του Saddam Hussein είχε υπάρξει φίλος των Αμερικανών για το μεγαλύτερο διάστημα της δεκαετίας του '80 και είχε εξοπλιστεί από τη Βρετανία, τη Γαλλία και άλλες χώρες για να αντιμετωπίσει ενδεχόμενη πολεμική σύγκρουση με το Ιράν. Τώρα ο εχθρός ήταν πλέον το Ιράκ και άρα χρειαζόνταν νέες δικαιολογίες, ώστε η στρατιωτική επέμβαση στο Κουβέιτ να προετοιμαστεί με ασφάλεια και να εξασφαλίσει την απαραίτητη νομιμοποίηση.

Η γεωγραφική τοποθεσία της σύγκρουσης και η διεθνής διάστασή της, προσέδωσαν στη σύρραξη μεγάλη ειδησεογραφική αξία. Τα μέσα ενημέρωσης, ειδικότερα το τηλεοπτικό προσωπικό του Cable News Network (CNN), του BBC και άλλων σταθμών, είχαν πρόσβαση σε περίπλοκες τεχνολογίες επικοινωνίας, όπως δορυφόρος, μέσα που δεν ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν λίγα χρόνια πριν. Επιπλέον πολλοί δυτικοί δημοσιογράφοι είχαν εγκατασταθεί στο Ιράκ σε σημεία που να έχουν επαφή με τους στρατιωτικούς λογοκριτές των συμμάχων πριν αρχίσουν οι εχθροπραξίες.

Ανεξάρτητα βέβαια από αυτούς τους παράγοντες, οι σύμμαχοι θα μπορούσαν να είχαν εμποδίσει τους δημοσιογράφους να προβάλλουν τη σύγκρουση, εάν αυτό πράγματι επιθυμούσαν. Όπως επισημαίνει ο Αμερικανός δημοσιογράφος και συγγραφέας John R. Macarthur, ο πόλεμος έπρεπε να πωληθεί όσο το δυνατόν καλύτερα και να φέρει τη νίκη.⁴⁹ Πράγματι, οι δύο διαδικασίες ήταν στενά συνδεδεμένες. Έτσι, δεν ήταν μέσα στα συμφέροντα του συνασπισμού ενάντια στον

---

⁴⁷ John. R. Macarthur, *Second Front: Censorship and Propaganda in the 1991 Gulf War* (London: University of California Press, 2004), 79-84.

⁴⁸ Ο.π., 155.

⁴⁹ Ο.π., 42.

Πρόεδρο του Ιράκ, Saddam Hussein, η απαγόρευση κάθε κάλυψης και ο ανταγωνισμός της διεθνούς κοινής γνώμης από την ηθελημένη άρνηση για πληροφόρηση. Το καλύτερο που μπορούσαν να κάνουν οι σύμμαχοι, ήταν να εξασφαλίσουν ότι η σχετική πληροφόρηση και οι εικόνες από τη σύγκρουση θα ήταν συμβατές, όσο αυτό ήταν δυνατό, με τους στρατιωτικούς και πολιτικούς στόχους.

Πιο συγκεκριμένα, από την έναρξη της κρίσης, η δημοσιογραφική πρόσβαση σε κρίσιμες περιοχές είχε περιοριστεί, με τις Η.Π.Α. και τους συμμάχους τους να συνεργάζονται σε πρακτικές περιορισμού των δημοσιογράφων στη συνοδεία στρατευμάτων, γεγονός που απέκλεισε εντελώς τη δυνατότητά τους να έχουν επαφή με τα στρατεύματα. Εκατόν πενήντα στρατιωτικοί αξιωματούχοι, υπεύθυνοι για τις «δημόσιες υποθέσεις» των Η.Π.Α., ορίστηκαν για να οδηγήσουν τους δημοσιογράφους της Εθνικής Κοινοπραξίας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (Department of Defence National Media Pool) στις επιθυμητές τοποθεσίες και να τους κρατήσουν μακριά από ευαίσθητες περιοχές. Ο βρετανικός στρατός από την πλευρά του, παρέταξε έναν όμοιο μηχανισμό δημοσίων σχέσεων με την ίδια λειτουργία.⁵⁰

Η μεταψυχροπολεμική εμπειρία είναι γεμάτη από παρόμοια παραδείγματα προπαγάνδας σε διεθνείς διενέξεις. Χαρακτηριστικά ως προς την αντικειμενικότητα της είδησης και το φιλτράρισμα των πληροφοριών, είναι τα λόγια του Κώστα Βαξεβάνη: «Η δημοκρατία πεθαίνει πριν από την αλήθεια στον πόλεμο. Έτσι είναι βέβαιο πως όπου και να καλύπτεις πόλεμο, θα έχεις πίσω σου τις μυστικές υπηρεσίες και τους ανθρώπους τους. Όσο πιο γρήγορα το κατανοήσεις αυτό τόσο πιο εύκολα γίνονται τα πράγματα. Σοβαρό εμπόδιο τις περισσότερες φορές είναι η ίδια η δυτική μας κουλτούρα. Το να δώσεις το χέρι σε μια μουσουλμάνα που ο άντρας της είναι στη Χεζμπολάχ του Λιβάνου δημιουργεί τις ίδιες υποψίες με το να ρωτάς που κρύβεται ο αρχηγός της οργάνωσης. Η δουλειά σου ουσιαστικά ελέγχεται συνεχώς. Και στον πόλεμο στο Κόσοβο αλλά και στο Ιράκ οι κασέτες ελέγχονταν με το επιχείρημα πως πρέπει να διαπιστωθεί αν έχουν τραβηχτεί στρατιωτικές εγκαταστάσεις. Είναι χρήσιμο να μην ξεχνάς πως βρίσκεσαι σε χώρα που κάνει

---

⁵⁰ Taylor, *War and the Media*, 11.

πόλεμο, αλλά και να μην αυταπατάσαι πως πληροφορείς τον κόσμο παρέχοντας άμεση ενημέρωση».⁵¹

3.2 Οι Μορφές της Προπαγάνδας

Όλα τα παραπάνω συνηγορούν και επεξηγούν το γιατί η προπαγάνδα ως έννοια και πρακτική, με την πάροδο του χρόνου και τη συμπεριφορά των προπαγανδιστών, έχει αποκτήσει ένα αρνητικό πρόσημο. Έχει ταυτιστεί με την απλουστευτική και επιφανειακή διατύπωση, με τη συκοφαντία, τη μισαλλοδοξία, τη δυσφήμιση, την παραπληροφόρηση και την επίθεση. Θεωρείται επίσης ότι οι συνέπειές της ταυτίζονται με την παραπλάνηση της κοινής γνώμης, την πλύση εγκεφάλου, τη διαφθορά συνειδήσεων και τον κλονισμό των αξιών και των θεσμών. Επιπλέον, λογίζεται ως υπεύθυνη για την καλλιέργεια κλίματος φανατισμού και μισαλλοδοξίας. Κατά τρόπο δε ανάλογο με τις εμπορικές διαφημίσεις, συχνά θεωρείται, στις μέρες μας σαν ένα μίγμα από υπερβολές, από επιλεγμένες δημοσιογραφικές πληροφορίες, από υποκίνηση συγκινησιακών και συναισθηματικών αντιδράσεων, και από διαστρεβλώσεις γεγονότων, προμελετημένα ψεύδη και χαλκευμένες ειδήσεις, που έχουν ως σκοπό να "πουλήσουν" το προϊόν του προπαγανδιστή.

Η πραγματικότητα, όπως πάντα, είναι κάπου στη μέση και το αρνητικό ή το θετικό πρόσημο που τοποθετείται δίπλα σε κάθε έννοια εξαρτάται πάντα από το περιεχόμενο που της δίνεται. Κατά συνέπεια η προπαγάνδα μπορεί να έχει είτε συγκρουσιακό είτε συνεργασιακό χαρακτήρα και μπορεί να είναι λευκή, φαιά ή μαύρη. Γενικά, ο όρος λευκή προπαγάνδα χρησιμοποιείται για να υποδηλωθούν οι συνεργασιακές και ειλικρινείς εκστρατείες που αποσκοπούν στην προβολή και ερμηνεία της πολιτικής ενός κράτους σε ακροατήρια πέρα από τα εθνικά σύνορα. Οι "λευκοί προπαγανδιστές" δηλώνουν της ακριβή ταυτότητά τους σε κάθε επικοινωνία, και οι περισσότερες δραστηριότητές τους στο πολιτιστικό και εκπαιδευτικό πεδίο βασίζονται στις ανταλλαγές καλλιτεχνών, αθλητών, επιστημόνων και άλλων αξιόλογων προσώπων. Τα περιοδικά, τα φυλλάδια, οι κινηματογραφικές ταινίες και οι διαλέξεις εξαίρουν τις θετικές πλευρές του κράτους που ενορχηστρώνει τη διάδοση

---

⁵¹ Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ). *Οι Ειδήσεις του Πολέμου και ο Πόλεμος Κατά της Είδησης*. Επιμ. Βαγγελιώ Βογιατζή, (Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 2002), 62-63.

των μηνυμάτων και προσπαθούν να προβάλλουν και να περιγράψουν δραστηριότητες (διμερείς ή πολυμερείς) οι οποίες αποσκοπούν στην καλλιέργεια της αμοιβαίας επωφελούς φιλίας και συνεργασίας.

Η φαιά προπαγάνδα χρησιμοποιείται όταν οι σχέσεις ανάμεσα στον πληροφοριόδοτη και την κυβέρνηση του κράτους-στόχου αρχίζουν να επιδεινώνονται. Τα υλικά της προπαγάνδας εξακολουθούν να προσδιορίζουν την ταυτότητα της αληθινής πηγής κάθε επικοινωνίας. Όμως τώρα γίνεται προσπάθεια να αναφέρονται επιλεκτικά πληροφορίες και να διαχωρίζεται ο λαός από την κυβέρνηση του κράτους-στόχου. Η υπερβολή, ακόμη και το ψέμα, παρεισφρεί στις επικοινωνίες, οι οποίες παίρνουν ένα μαχητικό ύφος και αποκτούν μια ανταγωνιστική φιλοσοφία.

Όταν ξεσπάσει ο πόλεμος και αρχίσουν οι πραγματικές εχθροπραξίες η διπλωματία και οι επίσημες διαπραγματεύσεις υποχωρούν και αναλαμβάνουν δράση τα στρατιωτικά μέσα. Σε αυτό λοιπόν το κρίσιμο σημείο της έντασης, χρησιμοποιείται η μαύρη προπαγάνδα και μεγάλο μέρος αυτού που περιγράφεται ως ψυχολογικός πόλεμος. Η μαύρη προπαγάνδα χρησιμοποιείται σε μια προσπάθεια να υπονομευθεί το ηθικό του πληθυσμού-στόχου και να απομονωθεί η εχθρική κυβέρνηση. Στη μαύρη προπαγάνδα, οι πληροφοριόδοτες συχνά κρύβουν την πραγματική ταυτότητά τους και δημιουργούν χαλκευμένα και πλαστογραφημένα έγγραφα, τα οποία αποδίδουν σε εχθρικές πηγές, με σκοπό να προκαλέσουν σύγχυση και χάος στις γραμμές του εχθρού.⁵²

3.3 Οι Τεχνικές της Προπαγάνδας

Το 1937 ιδρύθηκε το Ινστιτούτο Ανάλυσης Προπαγάνδας (Institute for Propaganda Analysis - IPA) εξαιτίας της ανησυχίας που είχε προκαλέσει η ανάδυση τόσο της Ναζιστικής όσο και της εγχώριας Αμερικανικής προπαγάνδας καθώς θεωρούνταν ότι απειλούν τους δημοκρατικούς θεσμούς. Το Ινστιτούτο συγκέντρωσε μία ομάδα διακεκριμένων ακαδημαϊκών και διαμορφωτών της κοινής γνώμης, με σκοπό να μελετήσουν το φαινόμενο και στη συνέχεια να δημοσιοποιήσουν τα ευρήματά τους με στόχο να ενεργοποιήσουν τους Αμερικανούς πολίτες ενάντια στην προπαγάνδα. Η

---

⁵² Marlin, *Propaganda and the Ethics of Persuasion*, 137-140.

πιο δημοφιλής έκδοση αυτής της προσπάθειας ήταν το πόνημα "The Fine Art of Propaganda" (1939) από τον Αμερικανό Κοινωνιολόγο ειδικευμένο σε θέματα προπαγάνδας, Alfred McClung Lee και την συζυγό του Elizabeth Briant Lee, το οποίο παρουσίασε και ανέλυσε επτά κοινά "εργαλεία" της προπαγάνδας. Παρόλο που οι συγγραφείς απλώς υπέθεταν την αποτελεσματικότητα αυτών των εργαλείων, η λίστα τους εξελίχθηκε σε σταθερή κατάταξη των τεχνικών της προπαγάνδας. Ακόλουθη έρευνα που αφορούσε σε πειραματικές μελέτες στην αλλαγή συμπεριφοράς και στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρχαν περιορισμένες ενδείξεις πως μερικές από τις τεχνικές της προπαγάνδας μπορούν να είναι αποτελεσματικές σε ανθρώπους κάτω από ορισμένες συνθήκες και πως το ινστιτούτο υπερέβαλε για τις επιπτώσεις των τεχνικών σε πραγματικές συνθήκες. Παρόλα αυτά οι 7 τεχνικές της προπαγάνδας σύμφωνα με το IPA, είναι οι ακόλουθες:⁵³

1. **Name Calling:** Οι προπαγανδιστές χρησιμοποιούν αυτήν την τεχνική επιλέγοντας για μια ιδέα, λέξεις-ονόματα με αρνητική χροιά για να δημιουργήσουν αισθήματα φόβου και προκατάληψης. Με αυτόν τον τρόπο, οδηγούν την κοινή γνώμη να απορρίψει μία ιδέα χωρίς να εξετάσει αποδεικτικά στοιχεία που πιστοποιούν το αρνητικό περιβλημά της.
2. **Glittering Generality:** Η τεχνική αυτή συνίσταται στην επιλογή μίας "λαμπερής" ονομασίας για μία ιδέα, ώστε να συνδεθεί με μία γενικευμένη θετική εικόνα. Με τον τρόπο αυτό αποδεχόμαστε υποσυνείδητα την ιδέα εφόσον έχουμε συνδέσει την ονομασία της με κάτι ενάρετο, νόμιμο και γενικά αποδεκτό.
3. **Transfer:** Συνίσταται στη «μεταφορά» των αρχών, της εγκυρότητας και του γοήτρου μιας ιδέας ή ενός συμβόλου που σέβονται όλοι, σε κάτι άλλο με σκοπό το τελευταίο να γίνει ευρέως αποδεκτό.
4. **Testimonial:** Συνίσταται στο να χρησιμοποιηθεί ένα σεβαστό ή αντίθετα μισητό άτομο για να υποστηρίξει ότι ένα πρόγραμμα, ένα προϊόν ή ένα πρόσωπο είναι "καλό" ή "κακό".

---

⁵³ Ο.π., 102-107.

5. **Plain Folks:** Είναι η μέθοδος σύμφωνα με την οποία ένας ομιλητής επιχειρεί να πείσει το κοινό ότι τόσο εκείνος όσο και οι ιδέες του είναι καλές γιατί και ο ίδιος είναι "ένας από αυτούς".
6. **Card Stacking:** Περιλαμβάνει την προσεκτική επιλογή και χρήση γεγονότων ή αναληθειών, εικόνων ή αντιπερισπασμών και λογικών ή παράλογων δηλώσεων με σκοπό να δοθεί η καλύτερη ή η χειρότερη εικόνα για μία ιδέα, ένα πρόσωπο ή ένα πρόγραμμα.
7. **Band Wagon:** Βασική ιδέα αυτής της τεχνικής είναι περάσει το μήνυμα ότι ο καθένας ή τουλάχιστον όλοι μας κινούμαστε με αυτόν τον τρόπο. Έτσι οι προπαγανδιστές πείθουν το κοινό να ακολουθήσει το πλήθος και κατά συνέπεια να εισαχθεί σε μία ομάδα που θα το υποστηρίζει και που λόγω της πλειοψηφίας της θα είναι πάντα στην πλευρά των νικητών.

3.4 Τα όρια της Προπαγάνδας

Σε τούτο το σημείο, ύστερα από λεπτομερή αναφορά στην ιστορία, τη μορφή και το περιεχόμενο της προπαγάνδας, είναι σημαντικό να γίνει λόγος για το όριά της. Σύμφωνα με τον διακεκριμένο διεθνολόγο Edward H. Carr, «*όταν θέτουμε την ισχύ της πειθούς πλάι πλάι με τη στρατιωτική και την οικονομική ισχύ, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι δεν έχουμε να κάνουμε πλέον με καθαρά υλικούς παράγοντες, αλλά με τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ανθρώπων. Ο απόλυτος έλεγχος της κοινής γνώμης περιστέλλεται με δύο τρόπους. Πρώτον, περιορίζεται από την ανάγκη να συμμορφώνεται έως έναν βαθμό με το γεγονός. Υπάρχουν αντικειμενικά γεγονότα τα οποία δεν είναι εντελώς άσχετα με τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Η καλή διαφήμιση μπορεί να πείσει το κοινό ότι μία κρέμα προσώπου παρασκευασμένη από κατώτερης ποιότητας υλικά είναι η καλύτερη. Αλλά και ο καλύτερος διαφημιστής δεν θα μπορούσε να πουλήσει μία κρέμα από βιτριόλι.[.....]. Ο κίνδυνος ότι η «η αλήθεια θα αποκαλυφθεί», ιδιαίτερα σε μια εποχή ανταγωνιστικής προπαγάνδας, αποτελεί σημαντικό περιορισμό της ισχύος της πειθούς. [.....]. Στον βαθμό που διαστρεβλώνει και ερμηνεύει τα γεγονότα με στόχο την εξυπηρέτηση κάποιου συγκεκριμένου σκοπού η προπαγάνδα εμπεριέχει πάντα αυτό το ενδεχομένως αυτοκαταστροφικό στοιχείο.»⁵⁴*

⁵⁴ Edward H. Carr, *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939* (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2004), 192-193.

Σε δεύτερο επίπεδο, συνεχίζει ο Carr, «η ισχύς της πειθούς περιορίζεται - και ίσως ακόμη πιο αποτελεσματικά - από τον έμφυτο ουτοπισμό της ανθρώπινης φύσης. Η προπαγάνδα, στην υπηρεσία της στρατιωτικής και της οικονομικής ισχύος, τείνει πάντα να φτάνει σε ένα σημείο το οποίο να ακυρώνει τον σκοπό της υποκινώντας το μυαλό να επαναστατήσει εναντίον αυτής της ισχύος. Μια θεμελιώδης αλήθεια σχετικά με την ανθρώπινη φύση είναι ότι μακροπρόθεσμα οι άνθρωποι απορρίπτουν το δόγμα πως η δύναμη διαμορφώνει τι είναι δίκαιο και τι όχι. Η καταπίεση μερικές φορές έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της θέλησης και την όξυνση της ευφυΐας των θυμάτων της, έτσι ώστε να μην ισχύει καθολικά ή απόλυτα το ότι η προνομιούχα ομάδα μπορεί να ελέγχει την κοινή γνώμη εις βάρος των μη προνομιούχων. [... ..] Η ισχύς της πειθούς δεν μπορεί ποτέ να είναι απόλυτη.⁵⁵» Για τον λόγο αυτό, όπως υποστηρίζει ο Carr, η εθνική προπαγάνδα, καλύπτεται πάντοτε πίσω από ιδεολογίες και κοινές ιδέες που τις αποκαλεί, «διεθνή ηθική».

Σύμφωνα λοιπόν, με όσα υποστηρίζει ο Carr, η προπαγάνδα κινδυνεύει πάντοτε από την αποκάλυψη του αντικειμενικού γεγονότος, αλλά και από την φύση του ανθρώπου να απορρίπτει όλα όσα του παρουσιάζονται ως απόλυτες αλήθειες. Κατά συνέπεια, ακόμη και όταν συγκαλύπτεται από ιδέες «διεθνούς ηθικής» και παρόλο που διαθέτει αποτελεσματικότερες τεχνικές, η επιτυχία της δεν μπορεί ποτέ να είναι δεδομένη. Επιπλέον, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι απευθύνεται σε ανθρώπους με λογική, συναίσθημα και κριτική σκέψη, στοιχεία που αν δεν συνυπολογιστούν στον σχεδιασμό της προπαγάνδας, είναι πολύ πιθανό να την καταστήσουν αναποτελεσματική. Χαρακτηριστικό είναι το σχόλιο του Carr: «Ακόμη και ο Hitler δεν πίστευε πραγματικά στην απεριόριστη δύναμη της προπαγάνδας να κατασκευάζει κοινή γνώμη».⁵⁶

3.5 Συγκριτική Ανάλυση Δημόσιας Διπλωματίας και Προπαγάνδας

Δύο κύρια χαρακτηριστικά της προπαγάνδας είναι το ιστορικό φορτίο της και η κοινή αντίληψη ότι πρόκειται για χειραγώγηση και εξαπάτηση του κοινού. Είναι ευρέως κατανοητή ως μία έννοια με εξαιρετικά αρνητικούς συνειρμούς, που ενισχύονται από τις μνήμες της Ναζιστικής προπαγάνδας, του Ψυχρού Πολέμου και πιο πρόσφατα από

⁵⁵ Ο.π., 193.

⁵⁶ Ο.π., 192.

τις ψυχολογικές επιχειρήσεις στις μεταψυχροπολεμικές διενέξεις. Όμως στις σύγχρονες διπλωματικές πρακτικές, υπάρχουν θεμελιωδώς διαφορετικοί και λιγότερο ανάρμοστοι τρόποι επικοινωνίας με το διεθνές κοινό. Λίγοι για παράδειγμα, θα θεωρούσαν ως προπαγάνδα τις εκστρατείες των Δυτικών χωρών της Ευρώπης με στόχο την οικοδόμηση της κοινωνίας των πολιτών, του κράτους δικαίου και την βελτίωση της δημοκρατίας στην Ανατολική Ευρώπη. Στις διεθνείς εκστρατείες μπορεί κανείς να διακρίνει ένα μίγμα σύγχρονης δημόσιας διπλωματίας και προπαγάνδας παλαιού τύπου που προβάλλεται ως δημόσια διπλωματία. Στην πραγματικότητα, πολλές πρακτικές της εξωτερικής πολιτικής περιέχουν στοιχεία τόσο δημόσιας διπλωματίας όσο και προπαγάνδας, γεγονός που καθιστά προτιμότερη τη λύση να προσεγγίσουμε αυτές τις δύο έννοιες ως συνέχεια και όχι διχοτόμηση. Τούτη η διαπίστωση βέβαια δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να επισκιάζει τη σημασία της νέα δημόσιας διπλωματίας ως βασικό συστατικό στη σύγχρονη διπλωματική πρακτική.

Η προπαγάνδα δεν δύναται να συλλάβει τη σύγχρονη ποικιλομορφία στις σχέσεις των επαγγελματιών διπλωματών και στο ολόένα και πιο δυναμικό διεθνές κοινό. Για παράδειγμα, είναι δύσκολο να εξισώνονται οι Ολλανδοί διπλωμάτες με τους προπαγανδιστές που συζητούν την πολιτική της ολλανδικής ολοκλήρωσης στο πλαίσιο του γερμανικού διαλόγου που αφορά στο ζήτημα της ριζοσπαστικοποίησης στις ισλαμικές μειονότητες. Αντίστοιχα, ένας Καναδός διπλωμάτης που συζητά ζητήματα περιβαλλοντικού περιεχομένου με Αμερικανικές κοινωνικές ομάδες, δεν ασκεί απαραίτητα προπαγάνδα.

Σε ακαδημαϊκό επίπεδο είναι πιο εύκολο να γίνει ο διαχωρισμός από ό,τι σε επαγγελματικό επίπεδο. Αν η προπαγάνδα πρόκειται να είναι μία χρήσιμη έννοια, πρέπει να αποποιηθεί των υποτιμητικών συνειρμών της. Σε αυτό το πλαίσιο, η προπαγάνδα πρέπει να ειπωθεί σε ένα ευρύ φάσμα ηθικής ουδετερότητας και πρέπει να διαχωριστεί από την πληροφόρηση και την εκπαίδευση. Στην ουσία αυτό που διαφοροποιεί την προπαγάνδα από την εκπαίδευση ή την πληροφόρηση, είναι το γεγονός ότι κινείται στο πλαίσιο της προσπάθειας να καθοδηγήσει τη σκέψη του λαού. Η πληροφόρηση και η εκπαίδευση κινούνται στο πλαίσιο της διεύρυνσης των πνευματικών οριζόντων και των απόψεων, ενώ η προπαγάνδα κινείται στην αντίθετη

κατεύθυνση. Η διαφοροποίηση έγκειται στην πρόθεση και στον στόχο.⁵⁷ Αν η δημόσια διπλωματία παρουσιαστεί ως μία μορφή της προπαγάνδας θα ταυτιστεί με συνειδητές ή ασυνειδητές ενέργειες περιορισμού της λογικής και του πνεύματος στοχευόμενων κοινών. Τούτη η άποψη έχει οπωσδήποτε λογική βάση μιας και οι κυβερνήσεις πολύ συχνά προσπαθούν να εξαπατήσουν την κοινή γνώμη. Ακόμη και σήμερα, πολλές από τις επίσημες εκστρατείες πληροφόρησης που στοχεύουν σε κοινωνίες άλλων χωρών αποτελούν ουσιαστικά μια μορφή μονόδρομης πληροφόρησης ενώ ένας μεγάλος αριθμός χωρών που ενστερνίζονται τα οφέλη της Δημόσιας Διπλωματίας έχουν καλύτερο ιστορικό στην χειραγώγηση της κοινής γνώμης. Επιπλέον, είναι ευρέως αποδεκτό, ότι στη συλλογική μνήμη, η επίσημη επικοινωνία με το κοινό άλλων χωρών, είναι συνδεδεμένη με παραδείγματα του παρελθόντος από κράτη που είχαν εντάξει στην πολιτική τους, την πρακτική της προπαγάνδας.

Οι σύγχρονοι αναλυτές της Δημόσιας Διπλωματίας θεωρούν ότι η σημερινή δημόσια διπλωματία είναι διαφορετική.⁵⁸ Ένας σύγχρονος ορισμός της προπαγάνδας συνίσταται σε μία χρήσιμη έμμεση διαφοροποίηση ανάμεσα στη δημόσια διπλωματία και την προπαγάνδα, η οποία έγκειται στον τρόπο διεξαγωγής της επικοινωνίας. Η σύγχρονη Δημόσια Διπλωματία είναι ένας δρόμος "διπλής κατεύθυνσης" παρόλο που η διπλωματική πρακτική είναι πάντα συντονισμένη με τα ενδιαφέροντα και τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής της χώρας από την οποία προέρχεται. Πρόκειται για την πειθώ με τη βοήθεια του διαλόγου ο οποίος βασίζεται σε μια φιλελεύθερη αντίληψη επικοινωνίας με την διεθνή κοινή γνώμη. Με άλλα λόγια, η Δημόσια Διπλωματία σχετίζεται με την προπαγάνδα στο επίπεδο της προσπάθειας να πείσει το κοινό τι να σκεφτεί και είναι θεμελιωδώς διαφορετική στη βάση του γεγονότος ότι η δημόσια διπλωματία ενδιαφέρεται πάντοτε να μελετήσει την άποψη και την σκέψη των "Άλλων". Ουσιαστικά, αυτό που υποστηρίζει η Δημόσια Διπλωματία έγκειται στη διαπίστωση ότι αν θέλουμε να έχουμε επιτυχία στις προσπάθειές μας για κατανόηση της κοινωνίας μας και των πολιτικών μας, πρέπει πρώτα να

---

⁵⁷ Nicholas J. Cull, David Gulbert and David Welch, *Propaganda and Mass Persuasion: A Historical Encyclopedia, 1500 to the Present* (California: ABC-Clío, 2003), 15-21.

⁵⁸ Mark Leonard, Catherine Stead and Conrad Smewing, *Public Diplomacy* (London: Foreign Policy Centre, 2002), 46-53.

κατανοήσουμε, τον πολιτισμό, την ιστορία και την ψυχολογία των ανθρώπων με τους οποίους θέλουμε να επικοινωνήσουμε.

Αυτή η προϋπόθεση της κατανόησης των άλλων είναι απολύτως απαραίτητη στη Δημόσια Διπλωματία, και αποτελεί τμήμα όλων αυτών που καθιστούν τη δημόσια διπλωματία ένα σημαντικό εργαλείο στις διαδικασίες των εξωτερικών σχέσεων μιας χώρας. Οι ενημερωτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες στο εξωτερικό, γίνονται σε γενικές γραμμές αντιληπτές ως μέσα της εξωτερικής πολιτικής και ως μία συχνά χρήσιμη και μερικές φορές απαραίτητη πλευρά των διαδικασιών στις εξωτερικές σχέσεις. Η δεύτερη βασική λειτουργία της Δημόσιας Διπλωματίας – η σφυγμομέτρηση, δηλαδή, της κοινής γνώμης στο εξωτερικό και η εκτίμηση των στάσεων και των αντιλήψεων του ξένου κοινού αναγνωρίζονται σαν αναπόσπαστο κομμάτι στη διαμόρφωση και την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Πως αντιλαμβάνονται πολίτες από διαφορετικές κουλτούρες και παραδόσεις τις πρωτοβουλίες μιας χώρας στην εξωτερική πολιτική; Πώς μπορούν να διαμορφωθούν και να εξηγηθούν ώστε να γίνουν καλύτερα κατανοητές;

Η Δημόσια Διπλωματία, στην προσπάθειά της να επηρεάσει τις στάσεις και τις απόψεις του ξένου κοινού, εμπλέκει όλο το φάσμα των επικοινωνιών, της σύγχρονης τεχνολογίας στην επικοινωνία, αλλά και άλλες μεθόδους διαπολιτισμικής επικοινωνίας, όπως οι πολιτιστικές και εκπαιδευτικές συναλλαγές, οι βιβλιοθήκες, οι εκδόσεις καθώς και το ίδιο το ανθρώπινο δυναμικό, το οποίο περιλαμβάνει και τους ειδικευμένους επαγγελματίες αξιωματούχους των εξωτερικών υπηρεσιών. Βασίζεται δε στη "γνωστική εμπειρία", γιατί θα πρέπει να κατανοήσει η κάθε χώρα, τις δεκτικότητες και αναστολές των άλλων λαών, αν θέλει να καταφέρει να τους προσεγγίσει και να τους πείσει να την καταλάβουν.

Κεφάλαιο 4: Πολιτισμός

Έχοντας αποσαφηνίσει τις έννοιες και την ουσία της σύγχρονης διπλωματίας, της δημόσιας διπλωματίας και της προπαγάνδας, θα αναφερθούμε και στον πολιτισμό ως έννοια και ως περιεχόμενο, προτού ολοκληρωθεί η μελέτη για το τι είναι και ποια τα όρια της πολιτιστικής διπλωματίας. Με τον γενικό όρο «πολιτισμός» στη γλώσσα μας υποδηλώνονται δύο έννοιες, λόγω του διαχωρισμού που υφίσταται η λέξη στην ορολογία των πιο διαδεδομένων ευρωπαϊκών γλωσσών: civilization και culture. Εντούτοις, παρά το διαχωρισμό των όρων, τα όρια των δύο εννοιών δεν είναι απόλυτα σαφή, αφού άλλωστε δεν υπάρχουν σαφείς και γενικά αποδεκτοί ορισμοί τους. Σε μια πολύ γενική σημασία, ο πρώτος όρος (civilization) θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα σύνολο εννοιών και αξιών· ο δεύτερος (culture) ως ένα σύνολο μορφωτικών ιδεωδών και πνευματικών αξιών.

Η λέξη πολιτισμός, καθώς και η συγγενής της και συχνά χρησιμοποιούμενη σήμερα ως συνώνυμη λέξη κουλτούρα, εμφανίστηκαν μάλλον απροσδόκητα αργά στην ιστορία. Οι σχετικές έρευνες εντοπίζουν την πρώτη χρήση τους στη Δυτική Ευρώπη κατά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και την καθιέρωσή τους το 19^ο αιώνα, την εποχή δηλαδή που συνηθίζουμε να αποκαλούμε «νεότερους χρόνους» ή απλά «νεωτερικότητα». Η στενή τους σχέση με τα κύρια κοινωνικοπολιτικά φαινόμενα και τις χαρακτηριστικές αντιλήψεις αυτής της εποχής αποδεικνύεται από το γεγονός ότι και οι δύο αυτές λέξεις, μέσα στη σύντομη σχετικά ζωή τους, απέκτησαν τόσο πολλές και διαφορετικές σημασίες, ώστε οι απορίες, οι παρεξηγήσεις και οι διαφωνίες σχετικά με τον ορισμό τους να είναι εξίσου συχνές και διαδεδομένες όσο και η χρήση τους. Τους τελευταίους δύο αιώνες, τόσο αυτές οι δύο λέξεις όσο και τα διάφορα παράγωγά τους, πρωταγωνιστούν στις καθημερινές συζητήσεις, στον πολιτικό και δημοσιογραφικό λόγο, στα κείμενα των δοκιμογράφων, των διανοουμένων και των κριτικών αλλά και σε εξειδικευμένες επιστημονικές πραγματείες, εφόσον ο «πολιτισμός» και η «κουλτούρα» αναδείχθηκαν σε βασικούς όρους όλων των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, από τη φιλοσοφία και της αρχαιολογία ως την ιστορία, την κοινωνιολογία και την εθνολογία. Ακόμα όμως και στο πλαίσιο της επιστημονικής χρήσης τους, δεν φαίνεται να υπάρχει συναίνεση σχετικά με το νόημά τους. Κάθε επιστήμη, κι ακόμα, αλλά και κάθε διαφορετική θεωρητική σχολή

και ερευνητική παράδοση προτείνει ή προϋποθέτει ένα διαφορετικό ορισμό τους, προσθέτοντας έτσι τις δικές της διαφωνίες και διαμάχες στην ήδη διάχυτη πολυσημία των όρων αυτών.

Ορισμένοι σύγχρονοι μελετητές του πολιτισμού, μπροστά σε αυτή την ποικιλία των διαφορετικών σημασιών και χρήσεων των εννοιών του «πολιτισμού» και της «κουλτούρας», κατέληξαν να πιστεύουν ότι οι έννοιες αυτές συνιστούν συμπληρωματικές συλλήψεις του ίδιου πολύπλοκου αντικειμένου. Ο Αμερικανός ανθρωπολόγος, Alfred L. Kroeber και Clyde Kluckhohn, λόγου χάρη, αφού ταξινόμησαν το πλήθος των διαφορετικών ορισμών της κουλτούρας που είχαν συγκεντρώσει σε έξι κατηγορίες, συμπέραναν ότι εκείνο που τις διαφοροποιεί τελικά είναι το γεγονός ότι οι εισηγητές τους είχαν κάθε φορά επιλέξει να εκλάβουν ως καθοριστικό χαρακτηριστικό μια διαφορετική όψη «ενός κατά τα άλλα κοινού σημασιολογικού πεδίου».⁵⁹ Στη βάση μιας παρόμοιας πεποίθησης, κάποιοι προχώρησαν να προτείνουν την σύνθεση όλων αυτών των διαφορετικών ορισμών, θεωρώντας ότι με αυτόν τον τρόπο μπορούμε να υπερβούμε τη μεροληψία του καθενός από αυτούς και να επιτύχουμε μια μοναδικά και απαραίτητη πληρότητα.

4.1 Η Έννοια του Πολιτισμού από την Αναγέννηση ως τον Διαφωτισμό

Το ρήμα εκπολιτίζω και η μετοχή πολιτισμένος απαντούν στα αγγλικά και στα γαλλικά (civilizé-civilized και civilizer-civilisé αντίστοιχα) ήδη από τον 16^ο αιώνα και προέρχονται από τη λατινική λέξη για τον πολίτη (civis). Μαζί με το παράγωγο civility/civilité (ευπρέπεια, κοσμιότητα, ευγένεια τρόπων), όλες αυτές οι εκφράσεις χρησιμοποιούνται από τα μέλη της αυλικής αριστοκρατίας για να περιγράψουν τους δικούς τους κοινωνικούς τρόπους, με σκοπό να προβάλλουν την ανωτερότητα του δικού τους χαρακτηριστικού προτύπου συμπεριφοράς έναντι των τρόπων των κοινωνικά κατώτερων ανθρώπων, τόσο εκείνων που ζουν εκτός των τειχών της αυλικής κοινωνίας, των άξεστων υποτελών τάξεων, όσο και εκείνων που ζουν εκτός των ορίων του γνωστού κόσμου, των αγρίων ή βάρβαρων λαών που έχουν

---

⁵⁹ Zygmunt Bauman, *Ο Πολιτισμός ως Πράξη*. μτφρ. Γ. Σκαρπέλος (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 1994), 21.

συναντήσει, κατακτήσει και υποδουλώσει στην απέναντι όχθη του ωκεανού, στον Νέο Κόσμο. Η στάση τους, ειδικά απέναντι στους τελευταίους, συμπυκνώνεται εύγλωττα στην εισήγηση του ισπανού κληρικού Juan Ginés de Sepulveda, προς τον Κάρολο τον Ε΄ το 1550, όταν επικαλούμενος την αριστοτελική νομιμοποίηση της δουλείας στη βάση της πνευματικής κατωτερότητας των σκλάβων, διατυπώνει την άποψη ότι, καθώς οι Ινδιάνοι είναι κατώτεροι ως προς την ανθρώπινη φύση και σκλάβοι από τη φύση τους, είναι απολύτως νόμιμο να «καταφύγουμε στη βία για να τους εκπολιτίσουμε».⁶⁰

Ο πιο εύστοχος αλλά ταυτόχρονα μοναχικός αντίλογος σε αυτή την πρόκληση διακήρυξη της εκπολιτιστικής αποστολής της Ευρώπης, ήταν η αντίδραση του Γάλλου ουμανιστή δοκιμιογράφου Michel de Montaigne, ο οποίος στα 1580 γράφει πως «τίποτε το βάρβαρο και το άγριο δεν υπάρχει σε αυτούς τους λαούς, εκτός από το ότι ο καθένας ονομάζει βαρβαρότητα ό,τι είναι έξω από τις συνήθειές τους» και προχωρεί να αντιπαραθέσει σε αυτόν τον υπερφίαλο ευρωπαϊκό εθνοκεντρισμό τη θεμελιακή αρχή του πολιτισμικού σχετικισμού: «πραγματικά φαίνεται πως δεν έχουμε άλλο κριτήριο για την αλήθεια και τη λογική παρά το παράδειγμα και την εικόνα των αντιλήψεων και των συνηθειών του τόπου όπου βρισκόμαστε. Εκεί είναι πάντοτε η τέλεια θρησκεία, το τέλειο πολίτευμα, ο τέλειος και πλέον άψογος τρόπος που γίνεται το κάθε πράγμα».⁶¹ Συγκρίνοντας τα ήθη των υποτιθέμενων «βάρβαρων» και των Ευρωπαίων, οι οποίοι επιδείκνυαν επονεϊδίστη βαναυσότητα, τόσο απέναντί τους όσο και μεταξύ τους, στις θρησκευτικές και δυναστικές διαμάχες που σπάρασσαν εκείνη την εποχή τη Γηραιά Ήπειρο, ο Montaigne καταλήγει: «μπορούμε λοιπόν σωστά να τους ονομάζουμε βάρβαρους, όσον αφορά στους κανόνες της λογικής, αλλά όχι σε σύγκριση με εμάς, που τους ξεπερνάμε σε κάθε είδους βαρβαρότητα».⁶² Η δυσφορία του απέναντι στον ναρκισσισμό των ευρωπαϊκών ολιγαρχιών της εποχής επεκτείνεται κι άλλο. Υπέρμαχος της ηθικής τελείωσης και της ειλικρίνειας, ο Montaigne προτιμά την ηθικότητα της λαϊκής ποίησης από την επιτήδευση των τεχνών, για την ανάπτυξη των οποίων ήταν τόσο υπερήφανοι οι μαικήνες της Αναγέννησης, καταλήγοντας έτσι να αμφισβητήσει ακόμα και μια από τις πολιτισμικές ιεραρχίες της εποχής: «η Φύση κάνει να γεννηθούν, μέσα από τα

⁶⁰ Jean Servier, *Η Εθνολογία*. μτφρ. Α. Γαλανού (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1993), 61.

⁶¹ Michel de Montaigne, *Δοκίμια*. μτφρ. Θ. Νάκας (Αθήνα: Εκδόσεις Κάλβος, 1979), 115.

⁶² Ο.π., 121.

λιγότερο πολιτισμένα έθνη, δημιουργήματα του πνεύματος που συναγωνίζονται τα πιο ωραία δημιουργήματα της τέχνης».⁶³

Οι απόψεις του Montaigne δεν βρήκαν ανταπόκριση στην εποχή του. Καθ' όλη τη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα, οι Γάλλοι συγγραφείς ταξινομούν τους λαούς σύμφωνα με μια γενικόλογη αλλά ταυτόχρονα και αρκετά σαφή ιεραρχία, στη βάση της οποίας ήταν οι άγριοι, στη μέση οι βάρβαροι και στην κορυφή οι πολιτισμένοι. Με την έναρξη ωστόσο, του 18^{ου} αιώνα η απλοϊκή αυτή ιεραρχία αρχίζει να κλονίζεται. Οι αφηγήσεις Ευρωπαίων περιηγητών για την Εγγύς Ανατολή, οι ηθικολογικές και γλωσσολογικές μελέτες για τους λαούς της Ινδίας, της Αμερικής και της Ασίας, ακόμα και οι μεταφράσεις λογοτεχνικών έργων, όπως των *Χιλίων και Μίας νυχτών*, σηματοδοτούν και με τη σειρά τους ενθαρρύνουν ένα πιο συστηματικό ενδιαφέρον για τους μη ευρωπαϊκούς πολιτισμούς, εμποδώνοντας σταδιακά την επίγνωση της σχετικότητας αλλά και της ατέλειας των ευρωπαϊκών ηθών.

4.2 Η Έννοια της Κουλτούρας από τον Κικέρωνα ως τον Herder

Όταν στη Γαλλία και μετά στην Αγγλία, καθιερώνεται η έννοια του πολιτισμού με τη σημασία της σύνθετης, ταυτόχρονα θεσμικής, ηθικής, επιστημονικής και κοινωνικής προόδου στην οποία προχωρά το ανθρώπινο γένος υπό την καθοδήγηση του Ορθού Λόγου, στη Γερμανία μια άλλη έννοια βρίσκεται στο επίκεντρο του κοινωνικού ανταγωνισμού μεταξύ των αστών διανοουμένων και της αριστοκρατίας, η κουλτούρα, η οποία έχει συγκριτικά, την πιο περιορισμένη σημασία της «πνευματικής και καλλιτεχνικής παιδείας ή δημιουργίας».

Η λέξη «κουλτούρα», η οποία προέρχεται από το λατινικό ρήμα *colere*, αρχικά σήμαινε την καλλιέργεια της γης. Το έναυσμα για την επέκταση του σημασιολογικού πεδίου της από τον χώρο της φροντίδας της φυσικής ανάπτυξης σε εκείνον της φροντίδας της ανθρώπινης ανάπτυξης έδωσε τον 1^ο π.Χ. αιώνα ο διάσημος ρήτορας και πολιτικός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, Μάρκος Τύλλιος Κικέρων, ο οποίος χρησιμοποιεί για πρώτη φορά μεταφορικά τη λέξη ως *cultura animi*, δηλαδή «καλλιέργεια ψυχής». Στην ύστερη Αναγέννηση, ο γνωστός ουμανιστής φιλόσοφος

---

⁶³ Ο.π., 48.

Thomas Moore και Roger Bacon εγκαινιάζουν τη μεταφορική χρήση *cultura intellecti*, δηλαδή «καλλιέργεια του νου». Με αυτή ακριβώς τη σημασία της κοσμικής μόρφωσης, της παιδείας, η κουλτούρα στα μέσα του 18^{ου} αιώνα καθιερώνεται ως αυτοδύναμο ουσιαστικό πλέον στην Αγγλία και στη Γαλλία. Η καθιέρωσή της –όπως άλλωστε και της ομόρριζης και ταυτόσημης της λέξης «καλλιέργεια» (*cultivation*)- σηματοδοτεί την αυξανόμενη βαρύτητα μιας ολιγάριθμης ακόμη αλλά σταθερά ανερχόμενης αστικής τάξης, η οποία ως βασικό προσόν της διαθέτει τη μόρφωση. Δίπλα, λοιπόν, στην αριστοκρατία, τα μέλη της οποίας όφειλαν στην καταγωγή τους την κοινωνική τους θέση και αξία, μια νέα κοινωνική ελίτ αρχίζει να αναδύεται. Η ελίτ αυτή στηρίζει τη δική της αντίστοιχη κοινωνική θέση και αξία στην πνευματική της υπεροχή, στην κατοχή κουλτούρας.

Στην Γαλλία και στην Αγγλία, όπου οι αστοί διανοούμενοι έχουν μια καθοριστική συμμετοχή στην πολιτική ζωή και διαθέτουν σημαντική κοινωνική αναγνώριση, συμπεκνώνουν το αντιπολιτευτικό, μεταρρυθμιστικό τους πρόγραμμα σε μια έννοια περί πολιτισμού, η οποία συμπεριλαμβάνει ουσιαστικά εκείνη της κουλτούρας, και μάλιστα με έναν τέτοιο τρόπο ώστε να τονίζεται η σημασία της ως κοινωνικού αγαθού και κινητήριας δύναμης για την πρόοδο των λαών. Στην περίπτωση της Γερμανίας όμως, όπως επισημαίνει ο Γερμανός Κοινωνιολόγος Norbert Elias, όπου οι αστοί διανοούμενοι είναι παραγκωνισμένοι από κάθε πολιτική δραστηριότητα ή επιρροή και στερούνται ακόμη και ενός ευήκουου κοινού, καταφεύγουν στο χώρο του πνεύματος, της λογοτεχνίας, της τέχνης, της φιλοσοφίας και της επιστήμης, καθώς αυτός είναι ο μόνος χώρος στον οποίο μπορούν να δραστηριοποιηθούν ελεύθερα και να επιδείξουν επιτεύγματα και άρα ο μόνος από τον οποίο μπορούν να αντλήσουν υπερηφάνεια και νομιμοποίηση.⁶⁴ Στο πλαίσιο αυτής της ιδιόζουσας κατάστασης, η έννοια την οποία επιλέγουν να εκφράσει το δικό τους πολιτισμικό ιδεώδες είναι η κουλτούρα, την οποία αντιδιαστέλλουν προς τον πολιτισμό, ως αντιπαράθεση ανάμεσα στην αληθινή αρετή και ηθικότητα, στη μόρφωση και στον εσωτερικό πλούτο του ατόμου από τη μία, και τη ρηχή, εξωτερική ευγένεια και ευπρέπεια από την άλλη. Η έννοια της κουλτούρας παρουσιάζει εδώ μια «εσωστρεφή» εστίαση στη διάπλαση του χαρακτήρα και του νου και αντιδιαστέλλεται προς την «εξωστρέφεια»

---

⁶⁴ Norbert Elias, *Η Εξέλιξη του Πολιτισμού*, τόμος Α', μτφρ. Ε. Βαϊκούση (Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη, 1997) κεφ.1.

της έννοιας του πολιτισμού που αφορά μόνο στην κοινωνική συμπεριφορά του ατόμου, στην επιφανειακή του κομψότητα ή κοσμιότητα.

Γύρω από αυτήν την κεντρική εννοιολογική αντίθεση θα συγκροτηθεί η κριτική που άσκησαν οι Γερμανοί αστοί διανοούμενοι στην αριστοκρατική κάστα, η οποία, πέρα από τον στυγνό δεσποτισμό που επιδείκνυε, ήταν ανυπόφορα ματαιόδοξη, έχοντας υιοθετήσει ενθουσιωδώς όχι μόνο την εθιμοτυπία αλλά και τη γλώσσα της γαλλικής αυλής, αφού είχε απορρίψει τα γερμανικά ως γλώσσα τραχιά και αδέξια, κατάλληλη μόνο για τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Η γαλλομανία της γερμανικής αριστοκρατίας θα δώσει την αφορμή να αποκτήσει τόσο η πολεμική όσο και η συνείδηση των αντιπολιτευόμενων αστών διανοούμενων μια διάσταση εθνική. Η αντιπαράθεση κουλτούρας/πολιτισμού θα αποκτήσει για τους αστούς ολοένα και εντονότερα τον χαρακτήρα της αντιπαράθεσης μεταξύ της αυτόχθονης, γερμανικής γλώσσας, τέχνης και παράδοσης και των ξενόφερτων ηθών και τεχνών που λατρεύουν οι Γερμανοί αριστοκράτες. Έτσι το 1747, ο Γερμανός ποιητής και διανοούμενος Johann Elias Schlegel, απορρίπτοντας τον γαλλικής έμπνευσης και καταγωγής νεοκλασικισμό που δέσποζε στην τέχνη και το γούστο της εποχής, υποστηρίζει ότι μια χώρα θα πρέπει να αναπτύξει τη δική της λογοτεχνία και να μη μιμείται τις ξένες, που αντανακλούν διαφορετικό εθνικό χαρακτήρα. Λίγο αργότερα, ο Γερμανός φιλόσοφος, θεολόγος και ποιητής, Johann Gottfried Herder, θα τοποθετηθεί ακόμα πιο κατηγορηματικά. Σε μια σειρά δοκιμίων που δημοσίευσε τις δεκαετίες του 1770 και 1780, τονίζει τη σπουδαιότητα και την ομορφιά της γερμανικής λαϊκής παράδοσης, της κέλτικης και της μεσαιωνικής γοθτικής τέχνης, που είχαν στιγματιστεί ως πρωτόγονες, βάνανυες και χοντροκομμένες σε σύγκριση με τη λεπτότητα και την ευγένεια της γαλλικής τέχνης. Θεωρώντας, μάλιστα ότι η γλώσσα και η λογοτεχνία εκφράζουν τον ιδιαίτερο τρόπο σκέψης, το ιδιόμορφο πνεύμα ενός λαού, ο Herder διακηρύσσει ότι η μόνη καλλιέργεια της μητρικής γλώσσας μπορεί να κάνει έναν λαό να βγει από την κατάσταση της βαρβαρότητας. Είναι φανερό ότι με τον Herder η έννοια της κουλτούρας αποκτά ένα εντελώς καινούριο νόημα.

4.3 Οι Έννοιες του Πολιτισμού και της Κουλτούρας κατά τον Ύστερο 20^ο Αιώνα

Οι έννοιες του πολιτισμού και της κουλτούρας υπέστησαν ορισμένες θεμελιακές αλλαγές στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Ο διεθνούς φήμης Γερμανός κοινωνιολόγος, φιλόσοφος, μουσικολόγος και συνθέτης Theodor Adorno και ο επίσης Γερμανός φιλόσοφος και κοινωνιολόγος Max Horkheimer, εξόριστοι στην Αμερική, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σημειώνουν ότι «ο πλήρως διαφωτισμένος κόσμος ακτινοβολεί θριαμβεύουσα καταστροφή»,⁶⁵ και προχωρούν στο να αποδώσουν την καταστροφή αυτή σε ένα θεμελιακό πρόβλημα της αντίληψης του Διαφωτισμού για τον πολιτισμό, και πιο συγκεκριμένα, στο όραμα της ανθρώπινης προόδου ως όραμα του αυξανόμενου εξορθολογισμού της ανθρώπινης κοινωνίας και της εντεινόμενης καθυπόταξης της φύσης στους σκοπούς της. Οι επικρίσεις τους αυτές, εντάσσονται στο πλαίσιο ενός διάχυτου σκεπτικισμού που δημιουργείται μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου τόσο σχετικά με το νόημα του πολιτισμού όσο και με την αξία της κουλτούρας· ενός σκεπτικισμού που οδήγησε εντέλει σε μια κριτική αναθεώρηση των περισσότερων από τις σημασίες των δύο αυτών εννοιών που είχαν επικρατήσει στην Ευρώπη τους δύο προηγούμενους αιώνες. Καταλυτική ήταν εδώ η συνειδητοποίηση των καταστροφών, των γενοκτονιών και των πολέμων που είχαν συντελεστεί στο όνομα του πολιτισμού και της κουλτούρας, μια συνειδητοποίηση που είχε, ήδη από το 1935, συνοψίσει ο Γερμανοεβραίος Μαρξιστής φιλόσοφος Walter Benjamin, στον περίφημο αφορισμό του: «δεν υπάρχει τεκμήριο πολιτισμού που να μην είναι ταυτόχρονα και τεκμήριο βαρβαρότητας».⁶⁶

Στις δεκαετίες του 1950 και 1960 το αποικιοκρατικό σύστημα, ενίοτε ειρηνικά και συνήθως βίαια, αποσυντίθεται θέτοντας τέλος στην παγκόσμια ηγεμονία της Ευρώπης. Μια σειρά από νέα εθνικά κράτη δημιουργούνται στη θέση των παλαιότερων «πρωτόγονων» ή «παραδοσιακών» αποικιών, τα οποία ακολούθως, προχωρώντας με μία ποικιλία τρόπων στην οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότησή τους, καταρρίπτουν εμπράκτως τον μύθο περί μονόδρομης εξέλιξης

⁶⁵ Theodor Adorno και Max Horkheimer, *Η Διαλεκτική του Διαφωτισμού*, μτφρ. Φ. Τερζάκης (Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, 1987), 3.

⁶⁶ Walter Benjamin, *Θέσεις για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας*, μτφρ. Μ. Παράσχης (Αθήνα: Εκδόσεις Ουτοπία, 1983), 11.

του πολιτισμού. Η υιοθέτηση, μάλιστα, της εθνικορομαντικής αντίληψης περί της κουλτούρας οδήγησε αυτές τις νεοσύστατες χώρες στην επιβεβαίωση και ανάδειξη των δικών τους πολιτισμικών παραδόσεων και ταυτοτήτων, αμφισβητώντας έτσι ευθέως τον ευρωπαϊκό εθνοκεντρισμό και επανασχεδιάζοντας τον παγκόσμιο πολιτισμικό χάρτη με έναν τρόπο που δεν επιδέχεται πλέον «κέντρα» και «περιφέρεια». Η διαμόρφωση και διεθνής επικράτηση της έννοιας της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς αντανάκλα αυτόν ακριβώς τον νέο πολιτισμικό χάρτη, στον οποίο κάθε πολιτισμική παράδοση αναγνωρίζεται ότι έχει δική της ξεχωριστή θέση και πολύτιμη συμβολή.

Η πολιτισμική «πληθυντικοποίηση» όμως δεν περιορίστηκε μόνο έξω από τα σύνορα της Ευρώπης. Το ολοένα αυξανόμενο μέγεθος των πολιτισμικών ανταλλαγών και αλληλεπιδράσεων, κυρίως λόγω της ανάπτυξης και διάδοσης των μέσων μαζικής επικοινωνίας και των νέων μεταναστευτικών ρευμάτων, κατέστησαν την Ευρώπη έντονα πολυπολιτισμική και πολυφυλετική, και ταυτόχρονα την εθνικορομαντική αντίληψη για την κουλτούρα ανεφάρμοστη και απαρχαιωμένη, κάτι που δεν ευνοούσε άλλωστε και η ίδια η πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η πορεία αυτή, ωστόσο, αν και επέβαλε μια υπέρβαση των ευρωπαϊκών εθνικισμών, οδήγησε απροσδόκητα στην αναβίωση της εθνικορομαντικής αντίληψης για την κουλτούρα, αυτή τη φορά σε ηπειρωτική κλίμακα, με την καλλιέργεια της ιδέας περί της ύπαρξης μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτισμικής παράδοσης και ταυτότητας.

Η μεταπολεμική εποχή είναι, επίσης, μια εποχή κατά την οποία οι διαδικασίες του πολιτικού και πολιτισμικού εκδημοκρατισμού των δυτικών κοινωνιών, που είχαν ξεκινήσει διστακτικά και με πολλά εμπόδια από τις αρχές του αιώνα, εντείνονται θεαματικά, έχοντας ως αποτέλεσμα την αμφισβήτηση και αποδόμηση των παραδοσιακών πολιτικών και πολιτισμικών ιεραρχιών. Το αίτημα για την κατάργηση των πολιτικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών διακρίσεων που θέτουν οι αφρικανικής καταγωγής Αμερικάνοι στη δεκαετία του 1960 με το Κίνημα για Πολιτικά Δικαιώματα (Civil Rights Movement) αποτέλεσε την αφετηρία μιας ριζικής αλλαγής όχι μόνο των νόμων αλλά και των ιδεών και των αξιών του δυτικού κόσμου σχετικά με την ιεραρχική κατάταξη των ανθρώπινων φυλών και πολιτισμών. Ως μία καθυστερημένη ίσως δικαίωση όλων εκείνων όσοι τόνιζαν εδώ και δύο αιώνες ότι η κουλτούρα και ο πολιτισμός είναι δύο ουσιαστικά που έχουν μόνο πληθυντικό, η

αναγνώριση της πολιτισμικής διαφοράς ως βασικού ανθρώπινου δικαιώματος, καθώς και της ανάγκης για τη βίωση και καλλιέργειά της μέσα σε ένα συνειδητά πολυπολιτισμικό κοινωνικό και εκπαιδευτικό περιβάλλον, έχουν πλέον ευρέως καθιερωθεί ως θεμελιακές αρχές του δημοκρατικού κράτους δικαίου.

Η ουσιαστική εξάλειψη του αναλφαβητισμού, η διάδοση της εκπαίδευσης και της πληροφόρησης, καθώς και η ανάπτυξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας, εντύπων, ακουστικών και οπτικοακουστικών, οδήγησαν αφενός σε μια πρωτοφανή συμμετοχή των λαϊκών στρωμάτων στην πολιτισμική ζωή και δημιουργία και αφετέρου σε μια θεμελιακή μεταμόρφωση του ίδιου του κόσμου της τέχνης με την εμφάνιση νέων μορφών και τρόπων καλλιτεχνικής έκφρασης. Στο πλαίσιο αυτό, η έννοια της υψηλής κουλτούρας, όπως είχε καθιερωθεί από τον προηγούμενο αιώνα και εκφραστεί μέσω των επίσημων θεσμών της εκπαίδευσης, των μουσείων, της μεγάλης παράδοσης των ποιητών και συγγραφέων, κατέστη ολοένα και λιγότερο αποδεκτή και ανεκτή. Η αίγλη της είχε σπλωθεί πλέον ανεπανόρθωτα λόγω της συνειδητοποίησης του κοινωνικού ελιτισμού που τη διαπνέει, καθώς και λόγω των ποικίλων κοινωνικών, αισθητικών, και πολιτισμικών αποκλεισμών που επέβαλε, όπως, λόγου χάρη, τον αποκλεισμό των μη Ευρωπαίων, των καλλιτεχνικών πρωτοποριών, των γυναικών, των μειονοτήτων κ.τ.λ. Είναι φανερό ότι όλες αυτές οι εξελίξεις απαιτούσαν μια νέα έννοια κουλτούρας, πολύ πιο ευρεία και περιεκτική από εκείνη της κουλτούρας ως παιδείας, ως «υψηλής κουλτούρας» ή ως μεγάλης παράδοσης.

Το 1945 ο Αμερικανός ποιητής, Thomas Stearns Eliot, επιχειρώντας να δώσει έναν ορισμό της κουλτούρας, υποστήριξε ότι η κουλτούρα περιλαμβάνει *«όλα τα χαρακτηριστικά ενδιαφέροντα και όλες τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες ενός λαού»*.⁶⁷ Πρόκειται για έναν ορισμό που περιέχει μιαν ανοικτή, ετερόκλητη ποικιλία δραστηριοτήτων, συμβόλων, τεχνουργημάτων και κοινόχρηστων αντικειμένων, καλύπτοντας όλο το δυνατό φάσμα των εθίμων, προϊόντων και νοημάτων μιας κοινωνίας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 ο Ουαλός νομπελίστας ακαδημαϊκός, ειδικός σε θέματα πολιτισμού, Raymond Williams, διατύπωσε τον περίφημο και εξαιρετικά διαδεδομένο ορισμό της κουλτούρας ως ενός συνολικού τρόπου ζωής, ο οποίος ως συνολικός, περιλαμβάνει, την παράδοση αλλά και την καινοτομία, την

---

⁶⁷ Thomas Stearns Eliot, *Σημειώσεις για τον Ορισμό της Κουλτούρας*, μτφρ. Ν.Ησαΐα (Αθήνα: Εκδόσεις Πλέθρο, 1980), 37.

επίσημη «υψηλή» τέχνη αλλά και τη δημοφιλή, μαζική κουλτούρα, το συλλογικό ήθος ή το έθιμο αλλά και την προσωπική, ιδιόμορφη έκφραση και δημιουργία.⁶⁸

Ο διαχωρισμός λοιπόν μεταξύ κουλτούρας και πολιτισμού, αποδεικνύεται πλέον περιττός, αν όχι εσφαλμένος. Οι πεποιθήσεις, οι ιδέες, οι αξίες, τα ήθη και η τέχνη μιας κοινωνίας δεν είναι δυνατόν να μελετηθούν και να κατανοηθούν ανεξάρτητα από τις γνώσεις, τις τεχνικές και την τεχνολογία της. Για να καταλάβουμε, για παράδειγμα, την κατεύθυνση που έχει πάρει η σύγχρονη γενετική έρευνα δεν χρειάζεται να αναφερθούμε στην απομάκρυνσή της από κάποιες αφηρημένες ανθρωπιστικές αξίες ή ιδανικά αλλά και στις ιδιαίτερες αξίες και τα ήθη που διέπουν την καθημερινή ζωή και λειτουργία της επιστημονικής κοινότητας. Η επιστήμη και η τεχνολογία, συνεπώς, δεν είναι πολιτισμικά ουδέτερες αλλά, αντίθετα, όπως άλλωστε και όλες οι υπόλοιπες διαστάσεις αυτού που παραδοσιακά ονομαζόταν υλικός πολιτισμός, συλλαμβάνονται, αναπτύσσονται και χρησιμοποιούνται μέσα σε ένα συγκεκριμένο κάθε φορά πολιτισμικό περιβάλλον, το οποίο τις επενδύει με αξία, με νόημα και τις καθιστά μέρος της εμπειρίας και της δραστηριότητάς μας.

Ο Αμερικανός ανθρωπολόγος Franz Boas, απορρίπτοντας την κληρονομιά του Herder, επέκρινε την αντίληψη ότι κάθε κουλτούρα αποτελεί μια διακριτή, ξεχωριστή οντότητα. Τονίζοντας ότι οι κουλτούρες βρίσκονται σε μια διαρκή αλληλεπίδραση, ανταλλαγή και αλληλοσύνδεση αλλά ταυτόχρονα και σε μια κατάσταση αέναου μετασχηματισμού, αναδιάταξης και διαφοροποίησης, πρότεινε τη σύλληψη και μελέτη τους στη βάση όχι κάποιων διαχρονικών ή διακριτικών χαρακτηριστικών τους αλλά της ιστορικής δυναμικής και συνδιαλλαγής τους. Στο ίδιο πνεύμα, ο Boas απέρριψε επίσης την ιδέα της συνεκτικής οργανικής κουλτούρας, τονίζοντας αντίθετα την ετερογένεια, τις πολλαπλές αντιθέσεις και συγκρούσεις που αναπτύσσονται σε κάθε κουλτούρα εξαιτίας των διαφορών ηλικίας, φύλου, κοινωνικού κύρους και θέσης.⁶⁹ Οι απόψεις αυτές του Boas, άνοιξαν το δρόμο για τη διαμόρφωση μιας νέας, ριζικά διαφορετικής σύλληψης της κουλτούρας, η οποία συνίσταται στα εξής:

---

⁶⁸ Ann Gray and Jim McGuigan, ed. *Studying Culture: an Introductory Reader* (London: Bloomsbury Academic, 1997), 6.

⁶⁹ Franz Boas, *Race, Language and Culture* (New York: Free Press, 1940), 15-30.

Πρώτον, η έννοια της κουλτούρας δεν αντιστοιχεί σε κάποια αυτούσια, διακριτή μονάδα αλλά σε μια λίγο ή πολύ αυθαίρετα ή συγκυριακά οριζόμενη κοινωνική ομάδα. Και αυτό γιατί «οι ανθρώπινες κοινωνίες δεν είναι ποτέ μόνες» και δεδομένων των διαρκών και σύνθετων ανταλλαγών και αλληλεπιδράσεών τους, η πολιτισμική τους ποικιλομορφία οφείλεται λιγότερο στην απομόνωσή τους και περισσότερο στις σχέσεις που τις ενώνουν.⁷⁰ Από αυτή την άποψη καμιά κουλτούρα δεν είναι «καθαρή» ή στατική. Κάθε κουλτούρα, και κατ' επέκταση κάθε πολιτισμική ταυτότητα, είναι δυναμική· ενσωματώνει μια διαρκώς μεταβαλλόμενη ποικιλία ετερόκλιτων στοιχείων και έτσι προσδιορίζεται μάλλον στη βάση μιας αξίωσης για διαφορά παρά μιας διαχρονικής και απόλυτης αρχής διαφοροποίησης.

Δεύτερον, κάθε κουλτούρα είναι εσωτερικά ετερογενής και με μια άλλη έννοια. Η ίδια η ποικιλία των διαφορετικών εννοιών του πολιτισμού και της κουλτούρας, οι διαφορές και οι διαμάχες σχετικά με τις σημασίες τους, αποτελούν μία απόδειξη για το γεγονός ότι αυτό που θεωρούμε ως κουλτούρα μιας κοινωνίας δεν είναι κοινό σε όλα τα μέλη της. Η νέα σύλληψη της κουλτούρας, προσεγγίζει την κουλτούρα ως το συνολικό κοινωνικό πεδίο παραγωγής νοήματος, τονίζοντας ότι πρόκειται για ένα πεδίο ριζικά ετερογενές, εξαιτίας της μεγάλης ποικιλίας των κοινωνικών εμπειριών, ρόλων και σχέσεων που συνθέτουν την κοινωνική ζωή. Πρόκειται, συνεπώς, για ένα πεδίο συγκρουσιακό, αφού περιλαμβάνει όλες τις ασύμφωνες και αλληλοαντικρουόμενες αναπαραστάσεις, αξίες και ιδεολογίες που δημιουργούνται στο πλαίσιο των κοινωνικών και πολιτικών ανισοτήτων και ανταγωνισμών. Μέσα σε αυτό το ετερογενές και εγγενώς αγωνιστικό πεδίο, που είναι άμεσα συνυφασμένο με τις ποικίλες μορφές και σχέσεις εξουσίας, ανισότητας και ανταγωνισμού, διαμορφώνονται αλλά και διεκδικούνται και διακυβεύονται καθημερινά τόσο οι ατομικές όσο και οι συλλογικές ταυτότητες, οι διαφορετικές πολιτισμικές πρακτικές, οι ποικίλες καλλιτεχνικές τεχνολογίες και δημιουργίες.

---

⁷⁰ Claude Levi – Strauss, *Φυλή και Ιστορία. Φυλή και Πολιτισμός*. μτφρ. Αθανάσιος Στεφανής (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2003), 16.

4.4 Απόψεις για τον Πολιτισμό

Σύμφωνα με τον Ολλανδό ανθρωπολόγο, Geert Hofstede, ο πολιτισμός ορίζεται ως «ο συλλογικός νοητικός προγραμματισμός που διαχωρίζει τα μέλη μιας κατηγορίας ανθρώπων από μία άλλη κατηγορία».⁷¹ Σε αντίθεση με την προσωπικότητα, ο πολιτισμός δεν είναι ατομικός αλλά συλλογικός. Επιπλέον, ο διανοητικός προγραμματισμός υποδηλώνει ότι οι πληροφορίες διεθνοποιούνται από ένα άτομο, που είναι αδύνατο να κρίνει εκτός του πεδίου αρμοδιότητάς του.

Μια άλλη προσέγγιση του πολιτισμού συνίσταται στον προσδιορισμό των βασικών συστατικών του. Σε πρώτη φάση λοιπόν, ο πολιτισμός αφορά στο σύνολο της κοινωνίας και όχι σε μεμονωμένα άτομα. Δεύτερον, αποκτάται μέσω του ατομικού εκπολιτισμού ή της κοινωνικοποίησης και τρίτον κάθε πολιτισμός αποτελεί ένα ξεχωριστό σύνολο χαρακτηριστικών που υπαγορεύει την συμπεριφορά σε κάθε εκδοχή της ζωής ενός ατόμου.⁷² Ο πολιτισμός αφορά στην κοινωνική ταυτότητα των υποκειμένων η οποία αρχίζει να αναπτύσσεται όταν αρχίζουν να αποκτούν επίγνωση ότι ανήκουν σε μια ομάδα. Οι εθνικοί πολιτισμοί όπως και τα πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά, και ιστορικά στοιχεία διαμορφώνουν αυτό που καλείται εθνική ταυτότητα.

Σύμφωνα με τον Έλληνα Καθηγητή φιλοσοφίας, Χρήστο Γιανναρά, ο πολιτισμός είναι προϊόν της «πόλεως», που δεν αποτελούσε ένα μεγεθυμένο οικισμό αλλά ένα συγκεκριμένο τρόπο συγκρότησης του συλλογικού βίου. Με αυτό τον τρόπο ξεχώριζαν οι Έλληνες από τους «βαρβάρους», που δεν γνώριζαν την «πολιτική τέχνη». Δεν είχε υποτιμητική χροιά ο όρος. Διαβιούσαν ως «άτομα» και όχι ως «πολίτες». Στην «πόλη» υπήρχε ιεράρχηση αναγκών. Προείχε η «σχόλη» και όχι η «ασχολία». Η σχόλη σήμαινε την χρονική άνεση προς συμμετοχή στην Αγορά. Πρώτρευε η ανάγκη του «κοινωνείν» και όχι του «αδιωτεύειν». Έτσι, πολιτισμός είναι ο τρόπος ζωής της πόλης με κοινή ιεράρχηση των αναγκών και νοηματοδότηση της πραγματικότητας. Η «πόλις» μέσω της πολιτικής αρετής προσπαθεί να υπερβεί την

---

⁷¹ Hannah Slavik, ed., *Intercultural Communication and Diplomacy* (Malta, Geneva: Diplofoundation, 2004), 26.

⁷² Raymond Cohen, *Negotiating Across Cultures: International Communication in an Independent World* (Washington DC: United States Institute of Peace, 2004), 11.

«κοινωνία της χρείας» (ανάγκης) και επιδιώκει τον «κατ' αλήθειαν βίον». Έτσι, στόχος της συλλογικότητας δεν είναι μόνο η χρησιμότητα αλλά το «αληθεύειν», δηλ. η αυθεντικότητα, η γνησιότητα της ύπαρξης. Η πολιτική ταυτότητα ταυτίζεται με την αλήθεια που αποτελεί μίμηση του «πραγματικού όντος».⁷³

Σύμφωνα με τον σπουδαιότερο Γάλλο ιστορικό της μεταπολεμικής περιόδου, Fernand Braudel, ο πολιτισμός είναι συνυφασμένος με τις άλλες επιστήμες του ανθρώπου. Σε πρώτη φάση υποστηρίζει ότι *«πολιτισμός σημαίνει συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, γη, βουνά, κλίμα, βλάστηση, ζώα· σημαίνει πλεονεκτήματα που προσφέρθηκαν αβίαστα στον άνθρωπο ή που τα απέκτησε με το μόχθο του»*.⁷⁴ Όμως, όπως υποστηρίζει, *«Η σταθερότητα του γεωγραφικού χώρου στον οποίο είναι εδραιωμένος ένας πολιτισμός, και των ορίων του χώρου αυτού, δεν σημαίνει στεγανότητα. Τα πολιτισμικά αγαθά ταξιδεύουν προς όλες τις κατευθύνσεις, και περνούν συνεχώς από τον ένα γεωγραφικό χώρο στον άλλο»*.⁷⁵

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, ο Braudel υποστηρίζει ότι ο πολιτισμός είναι απόλυτα συνυφασμένος με την κοινωνία: *«η κοινωνία δεν μπορεί να νοηθεί χωριστά από τον πολιτισμό ούτε ο πολιτισμός χωριστά από την κοινωνία: και οι δύο αυτές έννοιες αναφέρονται στην ίδια πραγματικότητα»*.⁷⁶ Η μεταβολή ή μεταστροφή μιας κοινωνίας μεταβάλλει ή μεταστρέφει και τον πολιτισμό της. Οι κοινωνικές εκφάνσεις και εντάσεις έχουν άμεσο αντίκτυπο στον πολιτισμό που τις φέρει.

Σε τρίτο επίπεδο, ο Braudel αναφέρει ότι οι πολιτισμοί είναι οικονομίες: *«κάθε κοινωνία, κάθε πολιτισμός, εξαρτάται από δεδομένα οικονομικά, τεχνολογικά, βιολογικά, δημογραφικά. Η μοίρα των πολιτισμών είναι πάντοτε δέσμια των υλικών και βιολογικών συνθηκών. Η αύξηση ή η μείωση του αριθμού των ανθρώπων, η υγεία ή ο εκφυλισμός τους, η ανάπτυξη ή η κάμψη της οικονομίας και της τεχνικής έχουν αντίκτυπο σε ολόκληρο το πολιτισμικό και κοινωνικό οικοδόμημα»*.⁷⁷

---

⁷³ Χρήστος Γιανναράς, *Πολιτιστική Διπλωματία - Προθεωρία Ελληνικού Σχεδιασμού* (Αθήνα: Εκδόσεις Ίκαρος, 2001), 2-10.

⁷⁴ Fernand Braudel, *Γραμματική των Πολιτισμών* (Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2001), 61.

⁷⁵ Ο.π., 66.

⁷⁶ Ο.π., 68.

⁷⁷ Ο.π., 72.

Σε τέταρτο επίπεδο υποστηρίζει ότι οι πολιτισμοί είναι συλλογικές νοοτροπίες. «Σε κάθε εποχή, ολόκληρος ο κοινωνικός ιστός διακατέχεται, κυριαρχείται από μια ορισμένη αντίληψη του κόσμου και των πραγμάτων, από μία δεσπύζουσα συλλογική νοοτροπία. Αυτή η νοοτροπία, που υπαγορεύει τις τοποθετήσεις, προσανατολίζει τις επιλογές, εδραιώνει τις προκαταλήψεις, κατευθύνει τις τάσεις μιας κοινωνίας, είναι ένα κατεξοχήν πολιτισμικό γεγονός. Δεν οφείλεται τόσο στα συμβάντα ή στα ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα μιας συγκεκριμένης εποχής, όσο σε παμπάλαιες κληρονομίες, σε πεποιθήσεις, φόβους, πανάρχαιες ανησυχίες, που είναι συχνά θαμμένες στο βάθος του υποσυνείδητου· πιο σωστά, οφείλεται σε ένα τεράστιο επιδημικό φαινόμενο που η απαρχή του χάνεται στο παρελθόν ενώ το ίδιο μεταδίδεται περνώντας ανάμεσα από γενεές γενεών. Οι αντιδράσεις μιας κοινωνίας στα γεγονότα της στιγμής, στις πιέσεις που ασκούν επάνω της, στις αποφάσεις που απαιτούν να πάρει, υπακούουν όχι τόσο στη λογική ή έστω σε ένα εγωιστικό συμφέρον, όσο σε αυτή την αδιατύπωτη και συχνά άρρητη επιταγή που πηγάζει από το συλλογικό ασυνείδητο».⁷⁸

Σύμφωνα τους παραπάνω ορισμούς ο πολιτισμός περιέχει πληροφορίες για μια κοινωνία μέσα στην οποία τα άτομα αυτοπροσδιορίζονται. Παρέχει πληροφορίες για τους κοινωνικούς ρόλους, τη δομή των σχέσεων, την εθιμοτυπία και την οργάνωση της καθημερινής ζωής.⁷⁹ Ο πολιτισμός αποτελεί την κατευθυντήρια γραμμή της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και υφίσταται μόνο στο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει· για το λόγο αυτό είναι ανάγκη να κατανοήσουμε τα μέλη της παγκόσμιας κοινωνίας για να είμαστε σε θέση να αλληλεπιδρούμε μαζί τους.

---

⁷⁸ Ο.π., 76-77.

⁷⁹ Cohen, *Negotiating Across Cultures, International Communication in an Independent World*, 12.

Κεφάλαιο 5: Πολιτιστική Διπλωματία

Η διπλωματία αναφέρεται σε πολιτιστικά διαφορετικές ομάδες μέσω της αλληλεπίδρασης και των διαπραγματεύσεων. Ο τύπος διαπραγμάτευσης διαμορφώνεται από τον πολιτισμό του κάθε συμμετέχοντα. Από τη στιγμή που διαφορετικές πολιτιστικές ομάδες επικοινωνούν διαφορετικά, η κουλτούρα της διαπραγματευτικής ομάδας επηρεάζει τον τύπο και τη φύση της διαπραγμάτευσης. Για τον λόγο αυτό η πιθανότητα δυσνόησης και παρεξηγήσεων αυξάνει όταν η επικοινωνία υπερβαίνει το εθνικό επίπεδο.⁸⁰

Ενώ λοιπόν η εθνική κυριαρχία και η ισότητα αποτελούν την ορθολογική "ραχοκοκαλιά" των διεθνών σχέσεων, ο πολιτισμός είναι η συναισθηματική διαφοροποίηση – η κρυμμένη διάσταση που διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο, εφάμιλλο της πολιτικής και της οικονομίας στη λήψη αποφάσεων.

5.1 Ορισμός της Πολιτιστικής Διπλωματίας

Η Πολιτιστική Διπλωματία συνίσταται στην ανταλλαγή ιδεών, πληροφοριών, τέχνης, και άλλων πτυχών του πολιτισμού ανάμεσα στα κράτη και τους λαούς τους, προκειμένου να εδραιώσει ή να προωθήσει την αμοιβαία κατανόηση. Η Πολιτιστική Διπλωματία περιέχει ανταλλαγές ατόμων από διαφορετικά κράτη, μέσα από τις οποίες μεμονωμένα άτομα είναι σε θέση να επισκεφτούν ξένα κράτη και με τον τρόπο αυτό να αντλήσουν πληροφορίες για τον πολιτισμό και την κοινωνία του κράτους που τους φιλοξενεί. Περιέχει την μελέτη της γλώσσας, των παραδόσεων και του τρόπου ζωής της ξένης χώρας. Με δεδομένο δε, ότι ο πολιτισμός αποτελεί ένα εξαιρετικά ευρύ πεδίο το οποίο ενδεικτικά περιλαμβάνει τις τέχνες κάθε μορφής, τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, την ανθρώπινη συμπεριφορά, την ιστορία, τη μουσική, τη λαογραφία και τις κοινωνικές σχέσεις, κάθε αλληλεπίδραση ή ανταλλαγή ανάμεσα στους λαούς δύο χωρών σε οποιοδήποτε από αυτά τα επίπεδα, μπορεί να θεωρηθεί πολιτιστική διπλωματία.

---

⁸⁰ Russell B Sunshine, *Negotiating for International Development: Practitioner's Handbook* (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1990), 27-29.

Στην πραγματικότητα, η πολιτιστική διπλωματία συνίσταται στην ενεργοποίηση αυτού που ο Joseph Nye αποκαλεί "ήπια ισχύς" και στην οποία έγινε εκτενής αναφορά παραπάνω. Σύμφωνα λοιπόν με όσα έχει υποστηρίξει ο Nye, η ήπια ισχύς δεν είναι τίποτε άλλο από την ικανότητα του να διαμορφώνει κανείς τις προτιμήσεις των άλλων και αποτελείται από τρεις κύριες πηγές: τον πολιτισμό, τις πολιτικές αξίες και την εξωτερική πολιτική.⁸¹ Όταν λοιπόν μία χώρα επιτρέπει σε πολίτες άλλων χωρών να προσεγγίσουν τον πολιτισμό της, την κοινωνία της και τον λαό της και αυξάνοντας τις διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα σε λαούς διαφορετικών χωρών, η πολιτιστική διπλωματία βοηθά μια χώρα να καταστήσει τόσο την πολιτική όσο και τα ιδεώδη της, ελκυστικά στα μάτια του διεθνούς κοινού. Η ενδεχόμενη συμπερίληψη στον πολιτισμό αυτής της χώρας διεθνώς παραδεκτών αξιών, λειτουργεί πολλαπλασιαστικά αυξάνοντας τις πιθανότητες να είναι τα αποτελέσματα της πολιτιστικής διπλωματίας της περισσότερο επιτυχή.

Στην ουσία, η πολιτιστική διπλωματία είναι μια επικοινωνιακή διαδικασία διπλής κατεύθυνσης, η οποία περιλαμβάνει προσπάθειες, τόσο προώθησης της εικόνας και των αξιών ενός κράτους, όσο και κατανόησης του πολιτισμού, των αξιών και της εικόνας άλλων κρατών. Σύμφωνα με τα λόγια του Gifford Malone, πρώην Αναπληρωτή Βοηθού και Αναπληρωτή Διευθυντή της Αμερικανικής Υπηρεσίας Πληροφοριών και γνωστού συγγραφέα σε θέματα διπλωματίας και εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α.: «*Αν θέλουμε να είμαστε επιτυχείς στην προσπάθειά μας να γίνει κατανοητή η κοινωνία μας και η πολιτική μας, πρέπει πρώτα να αντιληφθούμε τα κίνητρα, τον πολιτισμό, την ιστορία, την ψυχολογία και την γλώσσα των λαών με τους οποίους επιθυμούμε να επικοινωνήσουμε*».⁸²

Τα προγράμματα πολιτιστικής διπλωματίας δημιουργούν διόδους επικοινωνίας ανάμεσα σε λαούς διαφορετικών χωρών, θέτοντας με τον τρόπο αυτό τις βάσεις για τη δημιουργία δυνατών συνδέσμων μεταξύ των λαών διαφορετικών εθνικοτήτων. Η πολιτιστική διπλωματία βοηθά στη δημιουργία ενός πλέγματος εμπιστοσύνης μεταξύ των λαών. Οι φορείς χάραξης πολιτικής μπορούν να στηριχτούν σε αυτή την

---

⁸¹ Nye, *Ηπια Ισχύς-Το Μέσο Επιτυχίαςστην Παγκόσμια Πολιτική*, 43.

⁸² Gifford D. Malone, "Managing Public Diplomacy." *The Washington Quarterly* 8, no 3 (1985): 200.

εμπιστοσύνη και με αυτό τον τρόπο να δημιουργήσουν πολιτικές, οικονομικές και στρατιωτικές συμφωνίες.⁸³

Επιπλέον, η πολιτιστική διπλωματία μπορεί να προσεγγίσει σημαίνουσες προσωπικότητες άλλων κοινωνιών που δεν μπορεί να προσεγγίσει η παραδοσιακή διπλωματία.⁸⁴ Για παράδειγμα, τα προγράμματα πολιτιστικής διπλωματίας φέρνουν σε επαφή επαγγελματίες και επενδυτές με τις οικονομίες, τις κοινωνίες και τους λαούς άλλων κρατών, γεγονός που μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα αυτά τα μεμονωμένα άτομα να προχωρήσουν σε οικονομικές επενδύσεις στις χώρες που έχουν προσεγγίσει.

Εκτός όμως από το να προσελκύει ξένους επενδυτές, η πολιτιστική διπλωματία έχει και άλλα οικονομικά οφέλη. Στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, πολλές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στις αγορές του εξωτερικού και διατηρούν επαγγελματικούς συνδέσμους με ομολόγους του εξωτερικού. Χωρίς τις κατάλληλες γλωσσικές δεξιότητες και την πολιτιστική γνώση, οι επιχειρήσεις έχουν μικρότερη πιθανότητα επιτυχίας. Επιπλέον, πολλές από τις σημερινές παγκόσμιες επαγγελματικές προκλήσεις, απαιτούν παγκοσμιοποιημένες ομάδες οι οποίες αποτελούνται από άτομα διαφορετικών εθνοτήτων τα οποία δουλεύουν σε ένα περιβάλλον πέρα από πολιτιστικούς φραγμούς και χρονικές ζώνες, για παρατεταμένες χρονικές περιόδους.⁸⁵ Η επιτυχία αυτών των πολυπολιτισμικών ομάδων γίνεται όλο και πιο ζωτικής σημασίας στην επιτυχία στη διεθνή αγορά.

Ανεπαρκής εξοικείωση με τους ξένους πολιτισμούς μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στις επαγγελματικές λειτουργίες των πολυπολιτισμικών ομάδων. Για παράδειγμα, οι αμερικανικές επιχειρήσεις, χάνουν δύο δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο λόγω ανεπαρκούς διαπολιτισμικής καθοδήγησης των υπαλλήλων τους.⁸⁶ Τα προγράμματα πολιτιστικής διπλωματίας που εκθέτουν ανθρώπους μιας χώρας στον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής πολιτών άλλων χωρών του κόσμου, μπορούν να έχουν

---

83 U.S.Department of States. "Cultural Diplomacy. The Linchpin of Public Diplomacy – Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy", 2005.

<http://www.state.gov/documents/organization/54374.pdf> (Μάρτιος 2010).

⁸⁴ Ο.π.

⁸⁵ Michael J. Marquardt, *The Global Advantage: How World-Class Organizations Improve Performance Through Globalization* (Houston TX: Gulf Publishing Company, 1999), 46-47.

⁸⁶ Ο.π., 50.

θετικά αποτελέσματα σε επιχειρήσεις με διεθνή προσανατολισμό. Εμφυσώντας τη φιλοδοξία σε επιχειρήσεις να διευρύνουν τις διεθνείς συναλλαγές τους, προωθώντας την διεθνή πολιτιστική επίγνωση, θα βοηθήσει από τη μία πλευρά να εκπαιδευτούν οι σημερινοί επαγγελματίες αλλά και από την άλλη οι μελλοντικές γενιές να μάθουν να λειτουργούν σε ένα παγκόσμιο επαγγελματικό περιβάλλον.

Επιπλέον, τα προγράμματα πολιτιστικής διπλωματίας στοχεύουν συχνά σε νέα ακροατήρια. Η αυξημένη πολιτιστική αλληλεπίδραση των νέων από διαφορετικές χώρες, δίνει τη δυνατότητα σε μία χώρα να έχει θετικό αντίκτυπο σε μεμονωμένα άτομα τα οποία μπορεί να εξελιχθούν αργότερα στις χώρες τους σε ηγέτες με επιρροή. Οι σφυρηλατημένες φιλίες με ομολόγους άλλων κρατών και οι ευχάριστες αναμνήσεις από τις επισκέψεις σε μία άλλη χώρα είναι πιθανό ότι δεν θα ξεχαστούν όταν ένας ηγέτης είναι σε θέση ισχύος και πρέπει να πάρει σημαντικές αποφάσεις που δύνανται να επηρεάσουν την χώρα που κάποτε είχαν επισκεφτεί.

Επιπρόσθετα, τα προγράμματα πολιτιστικής διπλωματίας δύνανται να αντιμετωπίσουν παρεξηγήσεις και αβάσιμα μίσση μεταξύ κρατών. Ένα από τα πιο σημαντικά πεδία που πριμοδοτούν την πολιτιστική διπλωματία με σημαντικά οφέλη, είναι η εκπαίδευση. Σε όλο τον κόσμο, η πολιτιστική διπλωματία έχει διεισδύσει στο πεδίο της εκπαίδευσης, τόσο κατά το παρελθόν όσο και επί του παρόντος. Τα εγχειρίδια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και στα πανεπιστήμια παρέχουν συχνά πληροφορίες για άλλες χώρες, θρησκείες και έθνη. Οι προσπάθειες αυτού του είδους, είναι συχνά σχεδιασμένες για να εκπαιδεύσουν τους νέους να αντιληφθούν και να σεβαστούν τις παραδόσεις και τον τρόπο ζωής διαφορετικών χωρών. Μερικές χώρες, όπως οι Η.Π.Α., έχουν παραρτήματα πανεπιστημίων τους, σε χώρες όπως είναι η Αίγυπτος, στο πλαίσιο της προσπάθειάς τους να φέρουν σε επικοινωνία τους νέους με τους ομολόγους τους σε ξένες χώρες και με αυτόν τον τρόπο να βοηθήσουν να οικοδομηθούν σχέσεις ανοχής και κατανόησης ανάμεσα στα έθνη του κόσμου.

Μία άλλη μορφή της πολιτιστικής διπλωματίας, είναι η διδασκαλία ξένων γλωσσών. Οι μαθητές που αποκτούν οικειότητα με τις γλώσσες άλλων κρατών είναι περισσότερο δεκτικοί στην επικοινωνία τους και στην κατανόηση του πολιτισμού ενός άλλου λαού. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι πάρα πολλές χώρες σε όλο τον

κόσμο, διδάσκουν στους νέους μία τουλάχιστον ξένη γλώσσα, στο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης –πλην δύο- διδάσκεται μία ξένη γλώσσα, της οποίας η εκμάθηση ξεκινά από το δημοτικό σχολείο.⁸⁷ Επιπλέον, η διδασκαλία μίας ξένης γλώσσας είναι ένα διπλωματικό μέσο ένδειξης ενδιαφέροντος για μία άλλη χώρα και τον λαό της, το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε μία πιο στενή σχέση ανάμεσα στα δύο αυτά κράτη.

Επιπροσθέτως, η διδασκαλία μίας ξένης γλώσσας, είναι ένα σημαντικό διπλωματικό μέσο, μέσω του οποίου οι κοινωνίες μπορούν να προστατεύσουν την ασφάλειά τους. Οι διπλωματικές προσπάθειες των Η.Π.Α. με πολλά κράτη της Μέσης Ανατολής για παράδειγμα, έχουν παρεμποδιστεί πολλές φορές από την έλλειψη πολιτιστικής επίγνωσης και από μία ανεπαρκή ικανότητα επικοινωνίας στη γλώσσα των ηγετών αυτών των κρατών.⁸⁸ Όσο πιο πολύ κατανοεί ο δυτικός κόσμος τον πολιτισμό και τη γλώσσα των «εχθρικών» κρατών, τόσο περισσότερο θα είναι προετοιμασμένος να διεξάγει διάλογο με αυτά τα κράτη. Για τον λόγο αυτό, η Επιτροπή Οικονομικής Ανάπτυξης στην Ουάσινγκτον (Committee for Economic Development -CED) προτείνει, στο πλαίσιο της αντιμετώπισης των σύγχρονων απειλών των Η.Π.Α. σε οικονομικό επίπεδο και σε επίπεδο ασφάλειας, το εκπαιδευτικό σύστημα να αναπτύξει τις δεξιότητες των μαθητών στις ξένες γλώσσες και να ενδυναμώνοντας και εμπλουτίζοντας έτσι, την πολιτισμική τους συνείδηση. Παρά το γεγονός ότι συχνά είναι δύσκολο να φέρει κανείς σε «επαφή» διαφορετικές κουλτούρες, και με δεδομένη τη δύσκολη αποδοχή του Δυτικού πολιτισμού από πολλές από τις χώρες της Μέσης Ανατολής των οποίων οι κυβερνήσεις δυσανασχετούν σε μία πιθανή διείσδυση αυτού στο εσωτερικό τους, είναι επιτακτική ανάγκη τα Δυτικά κράτη να διευρύνουν τη γνώση και την κατανόηση της γλώσσας και του πολιτισμού αυτών των χωρών.

Οι τέχνες από την άλλη, αποτελούν ένα συμπληρωματικό πεδίο στα προγράμματα πολιτιστικής διπλωματίας σε όλο τον κόσμο. Σε αυτό το πλαίσιο, οι χώρες έχουν τη

---

⁸⁷ Committee for Economic Development (CED). "Education for Global Leadership: The importance of International Studies and Foreign Language Education for U.S. Economic and National Security". 2006.

http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED502294&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED502294 (Μάιος 2011).

⁸⁸ Ο.π.

δυνατότητα να στέλνουν καλλιτέχνες στο εξωτερικό για να παρουσιάσουν το έργο τους ή μπορούν να φιλοξενήσουν καλλιτέχνες σε διεθνείς εκθέσεις που θα πραγματοποιηθούν στο δικό τους έδαφος. Τέτοιου τύπου αλληλεπιδράσεις εμπλουτίζουν την γνώση και διορθώνουν παγιωμένα στερεότυπα, προετοιμάζοντας το έδαφος για ένα πιο ανοιχτό περιβάλλον στις διπλωματικές και πολιτικές σχέσεις. Μέσω των διεθνών καλλιτεχνικών ανταλλαγών μία χώρα μπορεί από τη μία να καταδείξει σε όλο τον κόσμο την εξέλιξη και ανάπτυξή της στο πεδίο των τεχνών και από την άλλη να καταρρίψει αρνητικά στερεότυπα που ενδέχεται να έχουν καλλιεργήσει σε βάρος της άλλα κράτη.

Ακόμη, τα προγράμματα πολιτιστικής διπλωματίας τα οποία εξυπηρετούν την ενίσχυση των διαπροσωπικών αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε ανθρώπους διαφορετικών επαγγελματικών πεδίων, μπορούν να αυξήσουν τη διεθνή πολιτική συνεργασία. Η συνεργασία, για παράδειγμα, ηγετών από διαφορετικά κράτη σε πεδία όπως η ιατρική, μπορεί να οδηγήσει σε θεαματικά αποτελέσματα.

Το γεγονός ότι τα μέλη των προγραμμάτων πολιτιστικής διπλωματίας είναι καθημερινοί συνηθισμένοι πολίτες και όχι αντιπρόσωποι κυβερνήσεων, μπορεί να είναι ωφέλιμο για την προσπάθεια μιας χώρας να διεισδύσει στη συνείδηση του παγκόσμιου κοινού. Τούτο συμβαίνει γιατί, όταν για παράδειγμα μια ομάδα Ελλήνων καλλιτεχνών ταξιδεύουν σε ένα ξένο κράτος, φέρουν τις δικές τους απόψεις. Δεν λειτουργούν ως κυβερνητικοί αντιπρόσωποι, αλλά ως αντιπρόσωποι της ελληνικής κοινωνίας. Επομένως το ξένο κοινό που ενδεχομένως διαφωνεί με τις απόψεις της ελληνικής κυβέρνησης, είναι πιο πιθανό να δεχτεί αυτούς τους καλλιτέχνες ως ανθρώπους και υποσυνείδητα να διαμορφώσει μία νέα άποψη για την Ελλάδα μέσω της επαφής του με αυτά τα μεμονωμένα άτομα.

Δεδομένου βέβαια ότι οι πρωτοβουλίες της πολιτιστικής διπλωματίας έχουν ως στόχο τη συνείδηση του ξένου κοινού κερδίζοντας το σεβασμό του και έμμεσα την πολιτική και οικονομική συνεργασία του, τα αποτελέσματά τους είναι συνήθως δύσκολο να μετρηθούν. Μερικές πτυχές των πλεονεκτημάτων που απορρέουν από τα προγράμματα της πολιτιστικής διπλωματίας είναι δυνατόν να μην είναι εμφανή για αρκετό διάστημα μετά από την εφαρμογή τους. Για παράδειγμα, όταν ένας μαθητής που παίρνει μέρος σε ένα πρόγραμμα ανταλλαγής γίνει πολιτικό πρόσωπο στη χώρα

του και διατηρεί δεσμούς με τη χώρα που επισκέφτηκε, τα απτά πολιτικά αποτελέσματα είναι δύσκολο έως αδύνατο, να μετρηθούν στην πράξη. Παρόλα αυτά, αν και δεν είναι πάντοτε εμφανή ή μετρήσιμα τα αποτελέσματα ενός πολιτιστικού διπλωματικού προγράμματος, αυτά τα προγράμματα αναμφίβολα έχουν άμεσο αποτέλεσμα σε αυτούς που συμμετέχουν σε αυτά, καθώς τα αισθήματα και οι εντυπώσεις που μένουν στους συμμετέχοντες, γίνονται αισθητά μετά το τέλος του προγράμματος και συχνά κρατούν για μια ζωή.

Έτσι, ενώ τα απτά αποτελέσματα της πολιτιστικής διπλωματίας, δεν μπορούν να μετρηθούν μεθοδολογικά, αυτό που μπορεί να μετρήσει κανείς είναι ο βαθμός στον οποίο αυτά τα προγράμματα έχουν θετική επιρροή στα άτομα που συμμετέχουν, ανεξάρτητα από το εάν αυτά τα άτομα θα εξελιχθούν σε σημαίνοντα πρόσωπα στη χώρα προέλευσής τους. Κάθε μεμονωμένο πρόσωπο που συμμετέχει σε πολιτιστικά προγράμματα και αποκτά θετική ματιά για την χώρα και τον λαό που τον φιλοξένησε, δεν μπορεί παρά να αποτελεί πλεονέκτημα για το κράτος – οικοδεσπότη.

5.2 Το Παράδειγμα της Γαλλίας και της Γερμανίας

Κλασικό παράδειγμα, στο οποίο η πολιτιστική διπλωματία διαδραμάτισε βασικό ρόλο για τη δημιουργία ειρηνικών σχέσεων ανάμεσα σε δύο "εχθρικές" χώρες είναι η περίπτωση της Γαλλίας και της Γερμανίας. Παρόλο που σήμερα αυτές οι δύο χώρες διατηρούν καλές σχέσεις, το παρελθόν τους υπήρξε πλούσιο σε διαμάχες και πολέμους. Από την εποχή του Γαλλό-Πρωσικού πολέμου (1870-1871), ο οποίος τελείωσε με τη Γερμανία να αποκτά τον έλεγχο της Αλσατίας, της Λωρραίνης και του Στρασβούργου, οι ιστορικοί μιλούν για μια γαλλο-γερμανική παραδοσιακή έχθρα. Πράγματι, μέχρι και το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, η Γαλλία και η Γερμανία υπήρξαν ορκισμένοι "εχθροί". Σήμερα όμως, οι δύο αυτές χώρες διατηρούν στενές διπλωματικές σχέσεις και είναι στενά συνδεδεμένες με μία «ξεχωριστή» σχέση η οποία παρατηρείται κυρίως το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα.⁸⁹ Αυτή η στενή σχέση αποδίδεται κυρίως στη Συνθήκη του Élyseé, η οποία υπεγράφη στις 22 Ιανουαρίου 1963, από τον Charle de Gaulle –Πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας και τον Konrad

---

⁸⁹ Ulrich Krotz, "Parapublic Underpinnings of International Relations: The Franco-German Construction of Europeanization of a Particular Kind." *European Journal of International Relations* 13, no 3 (September 2007): 393.

Adenauer – Καγκελάριο της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Αν και οι δύο αυτές χώρες κατάφεραν επισήμως να πετύχουν ειρηνευτική συμφωνία το 1945, ισχυρές προκαταλήψεις παρέμεναν ανάμεσα στους δύο λαούς μέχρι το 1960, χρονιά κατά την οποία υπεγράφη η Συνθήκη του Élysee, η οποία εγκαινίασε μια νέα εποχή για τις σχέσεις των δύο λαών. Αποτελεί μάλιστα ένα από τα σημαντικότερα έγγραφα που διέπουν τις σύγχρονες σχέσεις των δύο κρατών.

Πιο συγκεκριμένα, η συμφωνία ορίζει ότι: «οι δύο κυβερνήσεις αναγνωρίζουν τη ζωτική σημασία που έχει για την Γαλλο-Γερμανική συνεργασία, καθένας από τους δύο λαούς να γνωρίζει τη γλώσσα του άλλου. Έχοντας αυτόν τον σκοπό, θα προσπαθήσουν να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα για να αυξήσουν τον αριθμό τόσο των Γερμανών μαθητών που μαθαίνουν Γαλλικά, όσο και των Γάλλων μαθητών που μαθαίνουν Γερμανικά». Δίνει έμφαση στη σημασία των πολιτιστικών ανταλλαγών των δύο χωρών: «οι νέοι και των δύο χωρών θα έχουν κάθε ευκαιρία να ενισχύσουν τόσο την αμοιβαία συνεργασία όσο και τους δεσμούς που τους ενώνουν», ενώ στο πλαίσιο της ανάπτυξης αυτών των ευκαιριών και της προώθησης των πολιτιστικών ανταλλαγών, προτείνει να δημιουργηθεί και από τα δύο κράτη ένας θεσμός που θα χρηματοδοτείται τόσο από τη Γαλλία όσο και από τη Γερμανία με σκοπό την ανταλλαγή μαθητών, φοιτητών, νέων καλλιτεχνών και εργαζομένων, οι οποίοι θα προέρχονται και από τις δύο αυτές χώρες.⁹⁰

Από την εποχή της υπογραφής της Συνθήκης, η πολιτιστική διπλωματία στη Γερμανία λογίζεται ως κορυφαία προτεραιότητα της ατζέντας της. Συγκεκριμένα, η Διεύθυνση των Πολιτιστικών Σχέσεων αποτελεί κλάδο του Υπουργείου Εξωτερικών και καρπώνεται το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού του. Ανάλογα βέβαια χειρίζεται το θέμα και η Γαλλία.

Παρά την μεγάλη επιρροή της Συνθήκης στις Γαλλο-Γερμανικές πολιτιστικές σχέσεις, ακόμη και πριν από την υπογραφή της Συνθήκης, ήταν ορατές μεμονωμένες προσπάθειες που κινούνταν στην κατεύθυνση της προώθησης των Γαλλο-γερμανικών σχέσεων. Μετά την συμφιλίωση του 1945, ιδρύθηκε στη Γαλλία το Διεθνές Γραφείο Διαμεσολάβησης και Τεκμηρίωσης (Bureau International de Liaison et de

---

⁹⁰ Ulrich Krotz and Joachim Schild, *Shaping Europe: France, Germany, and Embedded Bilateralism from the Elysée Treaty to Twenty – First Century Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 54.

Documentation - BILD) με αντίστοιχό του στη Γερμανία την Εταιρεία για Διεθνή Συνεργασία (Gesellschaft fuer Uebernationalen Zusammenarbeit - GUZ). Και οι δύο αυτοί θεσμοί είχαν σκοπό την προώθηση της γνώσης και αλληλοκατανόησης των δύο λαών.⁹¹ Το 1947, ιδρύθηκε η Διεθνής Ένωση των Δημάρχων (Union International de Maires - UIM) η οποία με τη σειρά της δημιούργησε ένα δίκτυο δίδυμων πόλεων ανάμεσα στη Γαλλία και τη Γερμανία.

Η 40ή επέτειος της υπογραφής της Συνθήκης του Élyseé, απέδειξε ότι η αμοιβαία κατανόηση της κοινωνίας και των πολιτισμών των δύο λαών είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την συνεργασία μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας και κατ'έπεκταση των χωρών μεταξύ τους, όποιες και αν είναι αυτές. Από οικονομική άποψη, τα δύο αυτά κράτη αποτελούν το ένα για το άλλο τον πιο σημαντικό εμπορικό εταίρο. Οι οργανισμοί και τα ινστιτούτα που δημιουργήθηκαν ως αποτέλεσμα της Συνθήκης πέτυχαν να δημιουργήσουν φιλικές σχέσεις που ξεπερνούν τις παλαιές έχθρες. Το γεγονός βέβαια ότι οι λαοί των δύο χωρών μιλούν διαφορετικές γλώσσες, κατέστησε αυτή τη συνεργασία ιδιαίτερη δύσκολη όσον αφορά στην επίτευξη και τη διατήρησή της. Για τον λόγο αυτό, οι αρχηγοί των δύο αυτών κρατών δίνουν πάντοτε ιδιαίτερη έμφαση στην προώθηση της διδασκαλίας των δύο γλωσσών στα σχολεία τους. Σύμφωνα με τα στοιχεία, η Γαλλική γλώσσα, μετά την Αγγλική, είναι η δεύτερη ξένη γλώσσα που μιλούν οι Γερμανοί.⁹²

Στις 5 Ιουλίου 1963, ιδρύθηκε το Γαλλο-γερμανικό Γραφείο Νεότητας (Franco-German Youth Office - FGYO) με την αρμοδιότητα να ενισχύσει και να εμβαθύνει τις σχέσεις αλληλοκατανόησης των νέων της Γερμανίας και της Γαλλίας. Το FGYO ανέπτυξε την μεγαλύτερη ανταλλαγή νέων ανθρώπων που έχει επιτευχθεί ποτέ ανάμεσα σε δύο χώρες.⁹³

Η μελέτη των Γαλλογερμανικών σχέσεων τα τελευταία 50 χρόνια απεικονίζει τον κεντρικό ρόλο της πολιτιστικής διπλωματίας στην προσέγγιση και την άμβλυση των επιθέσεων ανάμεσα στις δύο αυτές χώρες. Η ευημερία και οι επιτυχημένες

---

⁹¹ Nicholas J. Cull, "Public Diplomacy: Taxonomies and Histories." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616, no 1 (March 2008): 40.

⁹² Krotz and Schild, *Shaping Europe*, 80.

⁹³ Carine Germond and Henning Turk, ed. *A history of Franco-German relations in Europe: From "Hereditary Enemies" to Partners* (United States of America: Palgrave Macmillan, 2008), 247.

επιχειρηματικές κοινοπραξίες, είναι το αποτέλεσμα της εφαρμογής της Συνθήκης του 1963, για το τελευταίο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Βεβαίως, θα ήταν αφελές να υποστηρίξει κανείς ότι δεν υπάρχουν πια προκαταλήψεις ανάμεσα στους δύο. Η αλήθεια όμως είναι, ότι οι σχέσεις των δύο λαών, αν και δεν είναι ιδανικές, έχουν όμως γίνει πιο στενές – φιλικές από ποτέ, χάρη στους στενούς πολιτιστικούς δεσμούς που συνδέουν πλέον τα δύο έθνη.

5.3 Το Παράδειγμα των Η.Π.Α.

Το 1946, ο Αμερικανός Γερουσιαστής J. William Fulbright, εισάγοντας τον Νόμο Fulbright, καθιέρωσε ένα από τα διασημότερα πολιτιστικά προγράμματα ανταλλαγής στην ιστορία των Η.Π.Α. Μέσω του εν λόγω νόμου, το κράτος εξουσιοδοτήθηκε να συνάψει συμφωνίες με ξένες κυβερνήσεις και να χρησιμοποιήσει έσοδα από πωλήσεις πλεονάζοντος πολεμικού υλικού ώστε να χρηματοδοτήσει προγράμματα ακαδημαϊκών και πολιτιστικών ανταλλαγών. Όταν το 1996 το πρόγραμμα συμπλήρωσε τα 50 χρόνια λειτουργίας του, αξιολογήθηκε από την Επιτροπή του Εθνικού Κέντρου Ανθρωπιστικών Επιστημών (National Humanities Center - NHC). Η Επιτροπή επισήμανε ότι στα 50 χρόνια λειτουργίας του, 250.000 άνδρες και γυναίκες επωφελήθηκαν από τις υποτροφίες Fulbright.⁹⁴

Ο Νόμος Ανταλλαγής Πληροφοριών και Εκπαίδευσης (1948) αποτελεί την ιδρυτική νομοθεσία στην πολιτιστική διπλωματία των Η.Π.Α. Ο συγκεκριμένος νόμος δέσμευσε την κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών, να διεξάγει σε διεθνές επίπεδο δραστηριότητες εκπαιδευτικών και πολιτιστικών ανταλλαγών.⁹⁵

Πολλοί υποστηρικτές της πολιτιστικής διπλωματίας στις Η.Π.Α. θεωρούν ότι μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η κυβέρνηση δεν έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στην εν λόγω διπλωματία. Η αλήθεια είναι ότι η μεγαλύτερη δραστηριοποίηση των Η.Π.Α. παρατηρήθηκε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Έντυπα, εκθέσεις και συναυλίες χρηματοδοτούνταν από το Central Intelligence Agency (C.I.A.), η οποία

⁹⁴ Milton C. Cummings, "Cultural Diplomacy and the United States Government: a survey." *Cultural Diplomacy Research Series, Center for Arts and Culture*, (June 2003), 5.

⁹⁵ Ο.π., 6.

χρησιμοποιούσε ως προκάλυμμα ιδρύματα υπεράνω πάσης υποψίας. Όταν αποκαλύφθηκε η ανάμειξή της, άρχισε σταδιακά η μείωση της χρηματοδότησης μορφωτικών και πολιτιστικών προγραμμάτων. Ωστόσο, είναι προφανές ότι αυτή η «πολιτιστική εκστρατεία» της C.I.A. τις δεκαετίες του 1950 και 1960, είχε ως κύριο στόχο να εξουδετερώσει την σοβιετική προπαγάνδα, που καλλιεργούσε στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο μία μειωτική εικόνα για τον αμερικανικό πολιτισμό. Υπό αυτές τις συνθήκες, είναι ξεκάθαρο ότι για τους ιθύνοντες των Ηνωμένων Πολιτειών η πολιτιστική διπλωματία ταυτίζεται με την προπαγάνδα, γεγονός που καθίσταται εμφανές και από τη θεαματική της συρρίκνωση, όταν δεν υπήρχε πλέον το «αντίπαλον δέος».

Τα τελευταία όμως χρόνια, η Αμερικανική κυβέρνηση δείχνει να έχει ανανεώσει την δέσμευσή της για την άσκηση δημόσιας διπλωματίας και πιο συγκεκριμένα για την άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας. Στο Στρατηγικό Πλάνο της κυβέρνησης των Η.Π.Α., του Σεπτεμβρίου του 2000 αναφέρεται: «Σε αυτή την διαρκώς αυξανόμενη αλληλοεξαρτώμενη παγκόσμια κοινωνία, έχει ζωτική σημασία από τη μία, να κατανοηθεί πλήρως από τους μελλοντικούς και τους σύγχρονους ηγέτες της διεθνούς κοινότητας, το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. και από την άλλη να προβληθεί η δημιουργικότητα, ο ιδεαλισμός, ο δυναμισμός και η δημοκρατική παράδοση του Αμερικανικού λαού». Το πλάνο αναφέρει επίσης ότι: «Η προστασία των εθνικών συμφερόντων και η προώθηση των στόχων των Η.Π.Α. [...] απαιτεί ένα σύνολο στρατηγικών ενεργειών στο οποίο περιλαμβάνονται [...] ακαδημαϊκές και πολιτιστικές ανταλλαγές...».⁹⁶ Επιπλέον, το 2002 η στρατηγική των Η.Π.Α., έτσι όπως παρουσιάζεται στο επίσημο έγγραφο, National Security Agency 2002, υποσχέθηκε να ασκήσει " αποτελεσματική δημόσια διπλωματία ώστε να προστατεύσει την ελεύθερη ροή πληροφοριών και ιδεών στο πλαίσιο της διαφύλαξης της ελευθερίας.⁹⁷

Ο γενναϊόδωρος προϋπολογισμός των Η.Π.Α. που αφορά στα προγράμματα πολιτιστικής διπλωματίας, αποτελεί ενδεικτικό στοιχείο της βαρύτητας που δίνουν οι

---

96 U.S Department of State, "Summary of the U.S. Department of State Strategic Plan" 2000, http://www.state.gov/www/global/general_foreign_policy/2000_dos_stratplan_body.pdf (Απρίλιος 2011).

97 U.S. Department of State, " The National Security Strategy of the United States of America", 2002., <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss.pdf> (Απρίλιος 2011).

Ηνωμένες Πολιτείες στην πολιτιστική διπλωματία. Κατά το δημοσιονομικό έτος 2005, η κυβέρνηση διέθεσε \$597εκ. στην δημόσια διπλωματία και τις δημόσιες σχέσεις. Τα προγράμματα ανταλλαγής έλαβαν το μεγαλύτερο μέρος της εν λόγω χρηματοδότησης (\$356εκ.). Τα προγράμματα στα οποία επενδύθηκαν αυτά τα χρήματα περιελάμβαναν διεθνείς επισκέπτες, ανταλλαγές πολιτών, το πρόγραμμα ακαδημαϊκών ανταλλαγών Fulbright και τη διδασκαλία της Αγγλικής γλώσσας.⁹⁸

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών η κυβέρνηση των Η.Π.Α. αύξησε τους πόρους για την άσκηση διπλωματίας σε χώρες με μεγάλο μουσουλμανικό πληθυσμό. Από το 2002, το Υπουργείο Εξωτερικών των Η.Π.Α. προχώρησε σε τρεις δράσεις δημόσιας διπλωματίας οι οποίες στοχεύουν στον Μουσουλμανικό κόσμο και εμπεριέχουν εκστρατείες των μέσων ενημέρωσης, συνεργασίες σε εκπαιδευτικό επίπεδο και προγράμματα ανταλλαγής με προσανατολισμό στα νεανικά κοινά. Επιπλέον, το Υπουργείο Εξωτερικών εισήγαγε ένα νέο πρόγραμμα που παρέχει υποτροφίες για την εκμάθηση ξένων γλωσσών στους μαθητές λυκείου των Η.Π.Α. Το εν λόγω πρόγραμμα, δίνει περίπου 550 υποτροφίες σε μαθητές για να φοιτήσουν ένα εξάμηνο ή έναν ολόκληρο ακαδημαϊκό χρόνο σε χώρες που έχουν ως επίσημη γλώσσα τα Αραβικά, Κορεατικά, Ρωσικά, Κινεζικά, Τουρκικά, Περσικά, και Ινδικά.⁹⁹

5.4 Το Παράδειγμα της Ευρώπης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ιδρύθηκε για να προωθήσει την οικονομική, την πολιτική και την κοινωνική συνεργασία των κρατών – μελών της. Σε αυτό το πλαίσιο είναι φυσικό να ασκεί κάποια πολιτιστική επιρροή στα μέλη της. Η συνθήκη του Μάαστριχτ του 1993, «ανάγκασε» την Ευρωπαϊκή Ένωση να δράσει και επίσημα στο πεδίο του πολιτισμού. Τον συγκεκριμένο χρόνο η πολιτιστική διπλωματία βρέθηκε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της Ευρώπης.

---

⁹⁸ U.S. Government Accountability Office, "U.S. Public Diplomacy: State Department Efforts to Engage Muslim Audiences Lack Certain Communication Elements and Face Significant Challenges" Publication No. GAO-06535, Washington, D.C., May 2006, <http://www.gao.gov/new.items/d06535.pdf> (Μάιος 2011)

⁹⁹ Ο.π.

Τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανακήρυξαν το 2008, χρονιά διαπολιτισμικού διαλόγου (European Year of Intercultural Dialogue). Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία, καθιερώθηκε με στόχο να προτρέψει τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να επιλέξουν ένα θέμα ξεχωριστής σημασίας κάθε χρόνο και στη συνέχεια να επικεντρώνονται στη βελτίωση και την εξέλιξή του. Με αυτόν τον τρόπο, δίνεται η δυνατότητα σε Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς (Μ.Κ.Ο.) που σχετίζονται με το εκάστοτε θέμα να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη στο συγκεκριμένο πεδίο. Με την απόφαση, να προωθήσει έναν "διαπολιτισμικό διάλογο", το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αναγνώρισε τη σημασία να προωθούνται τα μέσα τόσο του διαπολιτισμικού διαλόγου όσο και του διαλόγου ανάμεσα σε πολίτες, ώστε να ενδυναμώσει το σεβασμό στην πολιτισμική πολυμορφία και να διαπραγματευθεί το θέμα της πολυπλοκότητας των κοινωνιών και της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων και πεποιθήσεων. Όπως σημείωσε σε μια συνέντευξή του ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (από τον Ιανουάριο του 2007 έως και τον Ιούλιο του 2009), Hans Gert Pöttering, η πολιτισμική κατανόηση διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στις προσπάθειες επίτευξης παγκόσμιας ειρήνης. Τόνισε επίσης ότι ο πολιτισμικός διάλογος και η αλληλοκατανόηση έχουν βαρύνουσα σημασία όταν γίνεται λόγος για τις σχέσεις ανάμεσα στον Δυτικό και τον Αραβικό-Μουσουλμανικό κόσμο.¹⁰⁰

Πιο συγκεκριμένα, στόχος της προώθησης του διαπολιτισμικού διαλόγου είναι, να συντελέσει στην αμοιβαία κατανόηση ανάμεσα στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλα κράτη, να εξερευνήσει τα πλεονεκτήματα της πολιτισμικής πολυμορφίας και να ενθαρρύνει την αίσθηση του Ευρωπαίου πολίτη και του ανήκειν στην Ευρώπη. Τα πεδία στα οποία επικεντρώνεται η πολιτιστική διπλωματία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η εκπαίδευση, ο αθλητισμός, η κουλτούρα, οι νέοι και η ιθαγένεια.

Το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει 27 μέλη δημιουργεί μεγάλο χάσμα κατανόησης ανάμεσα στα κράτη – μέλη. Πέραν των νομοθετικών προβλημάτων που δημιουργούν δυσχέρειες στον τρόπο λειτουργίας των κρατών – μελών, οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης γνωρίζουν ελάχιστα για τους κατοίκους και τον πολιτισμό των

---

¹⁰⁰ European Parliament, "Pöttering Talks About the Dialogue Between Cultures" 2008: *European Year of Intercultural Dialogue*, 2008, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20080211FCS20948&language=EN#title1> (Πρόσβαση: Μάιος 2013).

κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τούτο έχει ως αποτέλεσμα, το Ευρωπαϊκό κοινό να τρέφει ελάχιστη εκτίμηση για την ποικιλομορφία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα να γεφυρωθούν τα χάσματα της αμοιβαίας κατανόησης και γνώσης, αφιέρωσαν το έτος 2008 στον διαπολιτισμικό διάλογο.

Ανταποκρινόμενη στο κάλεσμα του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος Πολιτισμού (European Cultural Foundation - ECF) η Ευρωπαϊκή Ένωση έδωσε βαρύτητα στην πολιτιστική πολιτική. Ως εκ τούτου, κατά τη διάρκεια του 2008 η Ευρωπαϊκή Ένωση σχεδίασε και οργάνωσε εκδηλώσεις, όπως συζητήσεις, φεστιβάλ και συνέδρια σε όλο το μήκος και το πλάτος της Ηπείρου. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην πολιτιστική διπλωματία και ιδιαίτερα στο πεδίο των τεχνών. Κατά τη διάρκεια του 2008, η Γερμανία και άλλα μεγάλα κράτη – μέλη φιλοξένησαν διάφορα προγράμματα σε εθνικό επίπεδο, προωθώντας με αυτόν τον τρόπο τον διαπολιτισμικό διάλογο.

Κατά τη διάρκεια μιας σύσκεψης στις Βρυξέλλες, ανάμεσα στον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και στους θρησκευτικούς ηγέτες ο Pottering ανέφερε: " πιστεύω ακράδαντα ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση όπως και οι γείτονές μας, μπορούν να επωφεληθούν πραγματικά από τον διάλογο ανάμεσα στις θρησκείες ...Έχετε την υψηλή αρμοδιότητα να αναζητήσετε στο παρόν την κατανόηση της πίστης με όρους ειρηνικής συνύπαρξης και συμφιλίωσης".¹⁰¹ Σε αυτό το πλαίσιο, τα κράτη – μέλη επέδειξαν δημιουργικότητα και χρησιμοποίησαν πολλές φόρμες για να προωθήσουν δημιουργικά τον διαπολιτισμικό διάλογο τόσο στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και ανάμεσα σε άλλα έθνη.

5.5 Nation Branding

Έχοντας κάνει λόγο για την ήπια ισχύ, την δημόσια διπλωματία και την πολιτιστική διπλωματία, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί κανείς και στο nation branding, μία από τις νεότερες μορφές της ήπιας ισχύος, που παρουσιάζει πολλά κοινά τόσο με την δημόσια διπλωματία, όσο και με την πολιτιστική διπλωματία. Όπως δηλαδή και η

---

¹⁰¹ Ecumenical News International , " Religion Needed to Help in Healing, says European Parliament Head".May 2008, <http://www.eni.ch/featured/article.php?id=1877> (Μάιος 2011).

δημόσια διπλωματία, ασχολείται με την ανάδειξη των εθνικών αξιών και ιδιοτήτων για να προσεγγίσει το ξένο κοινό έτσι και η πολιτιστική διπλωματία στηρίζεται στην πολιτιστική ιδιαιτερότητα ενός έθνους για να διαφοροποιηθεί από τα άλλα.

Αναλυτικότερα και σε όρους marketing, τα brands προσανατολίζονται στο να κερδίσουν την αναγνώριση των πελατών και μέσω αυτής να αποκτήσουν οικονομική αξία. Ένα brand πρέπει να χρησιμοποιεί τα εργαλεία του ώστε να επηρεάσει τη γνώμη του κοινού για το προϊόν. Τούτο μπορεί να επιτευχθεί αποτελεσματικά αποδίδοντας στο έθνος ή το προϊόν μια συναισθηματική διάσταση που το κοινό θα αναγνωρίσει.¹⁰² Για να λειτουργήσει αυτή η τακτική, τα brands πρέπει να συνδυάζουν την εξυπηρέτηση πελατών, την απόδοση, τα logos και τη διαφήμιση του προϊόντος, ώστε να δημιουργηθεί ένα αίσθημα αξίας στη συνείδηση του πελάτη.

Το nation branding σχετίζεται με τον τρόπο που ένα έθνος ως ολότητα, παρουσιάζεται στα άλλα έθνη.¹⁰³ Τα έθνη κερδίζουν την αναγνώριση των πελατών οικοδομώντας θετικές εικόνες για τα ίδια, στη συνείδηση των άλλων εθνών και δημιουργώντας ένα πρόσφορο έδαφος μέσα στο οποίο θα είναι σε θέση να ανταγωνίζονται τα άλλα brands.¹⁰⁴ Για να διασφαλιστεί ότι ένας λαός κάνει μια επιλογή που είναι επωφελής για το brand του, πρέπει να διαφοροποιήσει το brand του ώστε να ξεχωρίσει από τα υπόλοιπα. Τούτο επιτυγχάνεται δημιουργώντας θετική εικόνα του έθνους, χρησιμοποιώντας την μοναδικότητα του πολιτισμού και της ταυτότητάς του, και επιλέγοντας προσεκτικά τις αξίες και τις εικόνες που θα έχουν απήχηση στο κοινό που αποτελεί το στόχο του. Τα brands στηρίζονται στις εικόνες - οι οποίες προέρχονται από τα σύμβολα και τα στερεότυπα που χρησιμοποιεί ένα έθνος για να διαφοροποιηθεί από τα άλλα.¹⁰⁵ Ένα έθνος επίσης, πρέπει να είναι σίγουρο ότι διαχειρίζεται και ελέγχει την αντίληψη που έχουν για αυτό τα άλλα έθνη, ελαχιστοποιώντας κάθε αρνητικό στερεότυπο και μεγιστοποιώντας τις θετικές εικόνες.

---

¹⁰² Eytan Gilboa, "Searching for a Theory of Public Diplomacy," *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616, no 1 (March 2008): 67

¹⁰³ Simon Anholt, *Brand New Justice: How Branding Places and Products Can Help the Developing World* (Oxford: Elsevier Butterworth - Heinemann, 2005), 271.

¹⁰⁴ Hlynur Gudjonsson, "Nation Branding," *Place Branding* 1, no 3 (January 2005): 286.

¹⁰⁵ John O' Shaughnessy and Nicholas J. O' Shaughnessy, "Treating the Nation as a Brand: Some Neglected Issues." *Journal of Macromarketing* 20, no 1 (June 2000): 58.

Από τη στιγμή που το brand έχει οικοδομηθεί και εισέλθει στην αγορά, τα έθνη πρέπει να χρησιμοποιήσουν τις πηγές τους για να δημιουργήσουν αγορές και να προσελκύσουν τις επενδύσεις που επιθυμούν. Ουσιαστικά, στο nation branding δεν είναι τίποτε άλλο από τη δημιουργία ενός ευυπόληπτου περιβάλλοντος για το κεφάλαιο τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.¹⁰⁶ Στην ουσία, το nation branding συνίσταται στη δύναμη μιας κυβέρνησης ή μιας εταιρείας να πείσει οποιονδήποτε έχει τη δυνατότητα να αλλάξει την εικόνα ενός έθνους.¹⁰⁷

Καθώς οι οικονομίες έχουν παγκοσμιοποιηθεί, τα έθνη πρέπει να ανακαλύψουν τρόπους να διαφοροποιήσουν τα προϊόντα τους και να τα καταστήσουν πιο επιθυμητά στους τοπικούς και διεθνείς καταναλωτές.¹⁰⁸ Ένας από τους τρόπους για να επιτευχθεί αυτό, είναι η χρήση της υπάρχουσας φήμης και ταυτότητας ενός έθνους, ώστε να κερδίσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα δεδομένου ότι η εθνική ταυτότητα είναι ένα δυνατό μέσο εξασφάλισης της προσοχής των διεθνών αγορών και επενδυτών. Το branding είναι ο τρόπος που τα έθνη διαφοροποιούν την ταυτότητά τους, προσελκύουν επενδυτές και δημιουργούν αγορές για τα προϊόντα τους.¹⁰⁹

5.6 Τα Βασικά Χαρακτηριστικά του Nation Branding

Οι βασικές πτυχές του nation branding είναι: η διαφοροποίηση του brand, η οικοδόμηση θετικής εικόνας, η διαχείριση των αντιλήψεων, η δημιουργία νέων αγορών και η προσέλκυση επενδύσεων.

Πιο συγκεκριμένα, η διαφοροποίηση του brand είναι πολύ σημαντική δεδομένου ότι οι περισσότερες χώρες προσφέρουν το ίδιο προϊόν: σταθερή δημοκρατία, υψηλό μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού, καινοτόμος ικανότητα και όμορφο φυσικό τοπίο.

---

¹⁰⁶ Gyorgy Szondi, *Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences. Discussion Papers in Diplomacy*. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', 2008, http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20081022_pap_in_dip_nation_branding.pdf (Μάρτιος 2012)

¹⁰⁷ Gudjonsson, "Nation Branding", 285.

¹⁰⁸ Keith Dinnie, *Nation Branding: Concepts, Issues, Practice* (Oxford and Burlington, MA: Elsevier, 2008), 14.

¹⁰⁹ Ο.π. 139.

Τα κράτη λοιπόν, πρέπει να διαφοροποιηθούν στο πλαίσιο αυτής της αγοράς.¹¹⁰ Ο Βρετανός Καθηγητής τουρισμού και marketing και ειδικός σε θέματα nation branding, Nigel Morgan, θεωρεί ότι μια χώρα μπορεί να διαφοροποιηθεί δημιουργώντας ένα συναισθηματικό δεσμό με το κοινό, ώστε να αισθάνεται προσφιλή τον εν λόγω προορισμό. Από την στιγμή που θα επιτευχθεί αυτός ο συναισθηματικός σύνδεσμος, τα brands πρέπει να αναπτύξουν ισχυρούς δεσμούς που θα είναι μοναδικοί και θα διαφοροποιούν το συγκεκριμένο brand από τα υπόλοιπα.¹¹¹

Το nation branding φιλοδοξεί να εναρμονίσει την πολιτική, τον λαό, τον πολιτισμό, τα προϊόντα, τον τουρισμό, το εμπόριο, την προώθηση επενδύσεων και την στρατολόγηση ταλέντων. Μια χώρα προσφέρει έναν μεγάλο αριθμό εικόνων λαογραφίας, ιστορίας και συμβόλων τα οποία στο σύνολό τους αποτελούν την ταυτότητά τους. Σε αυτό το πλαίσιο, το βασικό σημείο είναι να «εκμεταλλευτεί» τα κατάλληλα συστατικά αυτής της ταυτότητας για να δημιουργήσει ένα επιτυχημένο brand.¹¹² Το επιτυχημένο brand είναι αυτό που ανταποκρίνεται στην πεποίθηση που έχει το ίδιο το έθνος για τον εαυτό του και από την άλλη για να είναι διαφορετικό από τα υπόλοιπα brands, πρέπει η εικόνα του να έχει κάτι διαφορετικό από τα υπόλοιπα brands.

Το πρόβλημα βέβαια του να βασίσει κανείς ένα brand στην ταυτότητα του έθνους, είναι ότι η ταυτότητα είναι πολύ ρευστή. Η εικόνα ενός έθνους μπορεί να αλλάξει πολύ εύκολα, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να εστιάσει σε διαφορετικά σημεία από καιρού εις καιρόν. Η ίδια χώρα μπορεί να παρουσιάζει πολλαπλές εικόνες – η Ιταλία για παράδειγμα, μπορεί να συνδεθεί με το καλό φαγητό, το εκλεπτυσμένο στυλ, τη Μαφία, τα ρωμαϊκά ερείπια την τέχνη της Αναγέννησης αλλά και την οκνηρία.¹¹³ Αυτές οι εικόνες είναι δυνατόν να συνυπάρχουν ή μπορεί να έχουν διαφορετική βαρύτητα σε διαφορετικούς ανθρώπους, ανάλογα με την κοινωνική τάξη, το φύλο και την ηλικία. Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά λοιπόν, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εικόνα που έχει το κοινό για ένα έθνος.

---

¹¹⁰ Peter Van Ham, "The State of the Art." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616, no 1 (March 2008): 129.

¹¹¹ Nigel Morgan, Annette Pritchard, and Rachel Piggot, "New Zealand, 100% Pure. The Creation of a Powerful Niche Destination Brand.." *Journal of Brand Management* 9, no 4 (April 2002): 336-337.

¹¹² O'Shaughnessy and O'Shaughnessy, ο.π., 58.

¹¹³ Ο.π., 59.

Δεύτερη βασική πτυχή του nation branding είναι η δημιουργία θετικής εικόνας. Τα έθνη έχουν περιουσιακά στοιχεία που μπορούν να τα ανακαλούν για να δημιουργήσουν το nation branding τους. Σύμφωνα με τον Καθηγητή marketing και branding, Keith Dinnie, διαχωρίζονται σε εσωτερικά και εξωτερικά. Τα εσωτερικά περιουσιακά στοιχεία συνίστανται σε έμφυτα και επίκτητα χαρακτηριστικά ενώ τα εξωτερικά περιέχουν αντιπροσωπευτικά και διαδεδομένα στοιχεία.¹¹⁴ Τα εσωτερικά συνεισφέρουν στην οικοδόμηση μιας θετικής εικόνας για το έθνος, ενώ τα εξωτερικά σχετίζονται περισσότερο με την διαχείριση της εικόνας του έθνους.

Τα έμφυτα χαρακτηριστικά είναι τα κύρια στοιχεία ενός έθνους, όπως το φυσικό τοπίο, η εικονογραφία και ο πολιτισμός (στοιχεία της εθνικής ταυτότητας) ενώ τα επίκτητα στοιχεία, συνίστανται στην συνειδητή επιδίωξη της δημιουργίας ενός υγιούς περιβάλλοντος για το brand. Τούτο σημαίνει ότι ο πληθυσμός του έθνους θα υποστηρίζει το brand, υποστηρίζοντας κατ'επέκταση τις τέχνες και τον πολιτισμό και ενθαρρύνοντας την πίστη στο nation brand και τα προϊόντα του έθνους.

Στη συνέχεια, είναι αναγκαίο να γίνει λόγος για την διαχείριση του πολιτισμού της εθνικής ταυτότητας και του φυσικού τοπίου στη διαμόρφωση του nation branding. Σύμφωνα με τον Διευθυντή του Ολλανδικού Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων "Clingendael", Peter Van Ham, η ήπια ισχύς σχετίζεται με την επιρροή και τον έλεγχο ενώ το nation branding έχει να κάνει με την μορφοποίηση της ταυτότητας.¹¹⁵ Για να δημιουργηθεί ένα επιτυχημένο brand απαιτείται να υποστηρίζεται από τον τοπικό πληθυσμό και ο καλύτερος τρόπος για να επιτευχθεί αυτό, είναι να αντικατοπτρίζει το brand όσα το έθνος πιστεύει ότι αποτελούν την εθνική του ταυτότητα. Σύμφωνα με τις Καθηγήτριες management, Mary Jo Hatch και Majken Schultz, η εθνική ταυτότητα έχει βαρύνουσα σημασία διότι " ό,τι είμαστε δεν μπορεί να διαχωριστεί από τις αντιλήψεις που έχουν οι άλλοι για εμάς και από αυτές που έχουμε εμείς για τους άλλους".¹¹⁶ Ολοένα δε και περισσότερο το branding σχετίζεται με την διαχείριση της ταυτότητας και με την αντίληψη που έχει ένα έθνος για τον εαυτό του.

---

¹¹⁴ Keith Dinnie, *Nation Branding: Concepts, Issues, Practice* (Oxford and Burlington, MA: Elsevier, 2008), 67-72.

¹¹⁵ Van Ham, ο.π., 131.

¹¹⁶ Felix Stock, "Identity, Image and Brand: A Conceptual Framework." *Place Branding and Public Diplomacy* 5, no 2 (2009): 120.

Τα έθνη πρέπει να ανακαλύψουν τρόπους για να διαφοροποιήσουν τον εαυτό τους στη σκέψη των άλλων. Αυτό μπορεί να γίνει χρησιμοποιώντας τον μοναδικό πολιτισμό, την εθνική ταυτότητα και τη φυσική ομορφιά μιας χώρας. Οι λαοί πρέπει να δώσουν νόημα στον κόσμο που τους περιβάλλει και ένας τρόπος για να το κάνουν αυτό είναι να ενταχθούν σε μία ομάδα με ένα σύνολο αποδεκτών αξιών και στόχων.

Η εθνική ταυτότητα είναι ένας συνδυασμός παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων των μύθων, της ιστορίας και μιας κοινής πατρίδας, ενώ συμβολίζεται με εμβλήματα όπως οι σημαίες, οι ενδυμασίες, οι γλώσσες και το φυσικό τοπίο. Πολλές από αυτές τις εικόνες και τα σύμβολα προέρχονται από τον πολιτισμό.¹¹⁷ Ο πολιτισμός αποτελεί βασικό συστατικό της εθνικής ταυτότητας και η τελευταία με τη σειρά της αποτελεί βασικό στοιχείο του nation branding.

Σύμφωνα με τον Dinnie, ο πολιτισμός αποτελεί την ουσία του nation branding και τα έθνη χρησιμοποιούν την εθνική τους ταυτότητα για να αντλήσουν τις βαθιές πολιτιστικές τους ρίζες, ώστε το brand τους να έχει συναισθηματική απήχηση¹¹⁸. Η πολιτιστική κληρονομιά, το φυσικό τοπίο και οι τέχνες αποτελούν τόσο τα βασικά στοιχεία του πολιτισμού ενός έθνους όσο και την βασική εικόνα του στο εξωτερικό. Τα έθνη, υποστηρίζει ότι ενσωμάτωναν πάντοτε στοιχεία πολιτιστικής εκφραστικότητας στα brands τους, το οποίο με άλλα λόγια σημαίνει ότι εφαρμόζαν πάντοτε πρακτικές της πολιτιστικής διπλωματίας και φέρνει ως παράδειγμα οργανισμούς όπως το Goethe Institute και το British Council.¹¹⁹

Τρίτο βασικό συστατικό του nation branding είναι η διαχείριση των αντιλήψεων. Όπως αναφέρθηκε, τα έθνη έχουν περιουσιακά στοιχεία που συνεισφέρουν στη δημιουργία του brand συμπεριλαμβανομένων και των εξωτερικών που ο Dinnie αποκαλεί αντιπροσωπευτικά και διαδεδομένα. Τα αντιπροσωπευτικά συνίστανται στις εμπειρίες που αποκτήθηκαν έμμεσα από τα μέσα ενημέρωσης, τις ταινίες ή την λογοτεχνία. Τα διαδεδομένα είναι εκείνα που δεν προβλέπονται από το έθνος όπως είναι η διασπορά και οι πρέσβεις του brand.

---

¹¹⁷ O'Shaughnessy and O'Shaughnessy, ο.π., 57-58.

¹¹⁸ Dinnie, *Nation Branding*, 137.

¹¹⁹ Ο.π., 147-149.

Οι άνθρωποι έχουν διαφορετικές απόψεις για μια χώρα, που πηγάζουν από διαφορετικά σημεία, όπως η εμφάνιση μιας αθλητικής ομάδας ή η γνώση για τις τέχνες μιας χώρας. Η προσωπική εμπειρία από έναν τόπο μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην άποψη που έχει κάποιος για μια χώρα, αλλά υπάρχουν και άλλοι παράγοντες, όπως οι ιστορίες που διαδίδονται από στόμα σε στόμα ή ακόμη και η εικόνα κάποιων προϊόντων που σχετίζονται με ένα έθνος. Την κοινή γνώμη όμως μπορούν να επηρεάσουν και οι πολιτικές ειδήσεις για μια χώρα.

Όλα αυτά, έχουν επιπτώσεις σε ένα brand και στον τρόπο που τα προσλαμβάνει το κοινό. Για να είναι αποτελεσματικό ένα brand, οι παραγωγοί του πρέπει να εξακριβώσουν ποιες εικόνες υπάρχουν στο μυαλό του κοινού και στη συνέχεια να ενισχύσουν κάθε θετική εικόνα και να ελαχιστοποιήσουν κάθε αρνητική. Εφόσον ένα brand μπορεί να είναι ρευστό και να αποτελείται από πολλές συνισταμένες, οι χώρες μπορούν να επιλέξουν να επικεντρωθούν στα σημεία που τους συμφέρουν, όπως είναι ο τουρισμός, οι εξαγωγές, τα αξιοσημείωτα αθλητικά επιτεύγματα και οι κοινότητες της διασποράς. Οι τελευταίες είναι πολύτιμες, καθώς μπορούν να μεταφράσουν τις αξίες ενός έθνους στη γλώσσα του έθνους – στόχου. Η αφοσίωσή τους στη μαμά –πατρίδα μπορεί να αξιοποιηθεί στοχευόμενα.

Πολύ συχνά δε, τα κράτη συνδέονται με τα προϊόντα, δημιουργώντας αυτό που καλείται επίδραση της χώρας προέλευσης. Τούτο σημαίνει ότι μια χώρα συνδέεται με τα προϊόντα της, όπως για παράδειγμα η Γερμανία με τα αυτοκίνητα, οι Η.Π.Α. με την Coca – Cola και η Φιλανδία με τη Nokia.¹²⁰ Αυτή η σχέση μπορεί να λειτουργήσει με πολλούς τρόπους, όταν ένα προϊόν συνδέεται με θετικές και πειστικές εικόνες, γεγονός που είναι δυνατόν να ενισχύσει το κύρος ενός έθνους.¹²¹

Η αντίθετη άποψη υποστηρίζει, ότι ένα brand είναι δυνατόν να υποστεί ζημία από τις ενέργειες ενός κράτους και τούτο σημαίνει ότι ο τρόπος που ένα έθνος επικοινωνεί την εικόνα του στο διεθνές σκηνικό, επηρεάζει τον τρόπο που το αντιλαμβάνονται τα άλλα έθνη. Το αγοραστικό κοινό επηρεάζεται πάντοτε από την οπτική που έχει για ένα έθνος και θα κινηθεί ανάλογα στην αγορά. Τούτο μπορεί να συνδεθεί με την συμπάθεια ή την αντιπάθεια σε ένα έθνος ή με την φήμη που μπορεί να έχει.

---

¹²⁰ Van Ham, ο.π., 129.

¹²¹ O'Shaughnessy and O'Shaughnessy, ο.π., 59-63.

Τελευταίο και βασικό συστατικό του nation branding αποτελεί η δημιουργία αγορών και η προσέλκυση επενδύσεων. Η πρόκληση για ένα έθνος που αναζητά να δημιουργήσει μια αγορά για το brand του, είναι να καταστήσει το brand του επιθυμητό στους καταναλωτές, ώστε οι τελευταίοι να θέλουν να βιώσουν το brand και τις αξίες που ενσαρκώνει. Το κοινό θα ευνοήσει το brand που συνδέεται συναισθηματικά μαζί του.¹²² Σε όρους marketing, όταν οι καταναλωτές αγοράζουν ένα προϊόν, βασίζονται συχνά σε μια συντόμευση παίρνοντας αποφάσεις για την αξία και την ποιότητα του προϊόντος χωρίς να χρειαστεί να σκεφτούν εφόσον έχουν εσωτερικεύσει ένα προϊόν. Ένα επιτυχημένο nation brand προσωποποιεί τη χώρα στη διεθνή σκηνή και λειτουργεί ως "συντομογραφία" για τα άλλα έθνη.¹²³

Το πρώτο βήμα για να οικοδομηθεί ένα brand είναι να καθιερώσει τις βασικές αξίες του έθνους και του brand του, εξασφαλίζοντας ότι αυτές οι αξίες ανταποκρίνονται στην αγορά και έχουν ανταγωνιστική αξία. Οι αξίες πρέπει να δημιουργούν μια συναισθηματική σχέση ανάμεσα στον προορισμό και τον πελάτη. Το brand πρέπει να έχει συναισθηματική απήχηση και να είναι επιθυμητο και έγκυρο.

Το δεύτερο βήμα είναι να διασαφηνιστεί ό,τι αντιπροσωπεύει το έθνος και να μεταφραστεί σε brand. Το brand πρέπει να είναι συναισθηματικά προσανατολισμένο και συνδυασμένο με λογικά χαρακτηριστικά και αξίες.

Το τρίτο βήμα, απαιτεί να αναπτύξει ένα έθνος μια σειρά από μέτρα προώθησης του brand που θα στοχεύουν στο ανάλογο κοινό. Σύμφωνα με τον Morgan, τα διαδραστικά μέτρα και το άμεσο marketing αποτελούν μερικούς από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους για να προωθηθεί ένα brand.¹²⁴

---

¹²² Gilboa, ο.π., 67.

¹²³ Van Ham, ο.π., 130.

¹²⁴ Nigel Morgan, Annette Pritchard, and Rachel Piggot, ο.π., 344-352.

Κεφάλαιο 6: Τα όρια της Πολιτιστικής Διπλωματίας - Συμπεράσματα

Έχοντας κάνει μία λεπτομερή ανάλυση όλων των όρων, οι οποίοι σχετίζονται με την παρούσα διπλωματική εργασία, προκύπτει το αρχικό ερώτημα το οποίο αφορά στα όρια της πολιτιστικής διπλωματίας. Πού ξεκινά και πού σταματά. Για να απαντηθεί τούτο το ερώτημα είναι απολύτως αναγκαίο να διασαφηνιστεί η σχέση δημόσιας και κατ' επέκταση πολιτιστικής διπλωματίας με την προπαγάνδα, η οποία σχετίζεται με πρακτικές και τακτικές που, όπως παρουσιάστηκε και παραπάνω, παραπέμπουν σε φαινόμενα μη δημοκρατικών κοινωνιών και πολιτευμάτων.

Η αλήθεια είναι ότι η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην προπαγάνδα και την Πολιτιστική Διπλωματία είναι δύσκολο να διασαφηνιστεί, ειδικά στις περιπτώσεις χωρών που έχουν ανταγωνιστική σχέση. Για παράδειγμα, η πρώιμη πολιτιστική πολιτική των Η.Π.Α. διαμορφώθηκε στο πνεύμα της αντίδρασης στον κομμουνισμό και σε μια προσπάθεια να νικήσει τον πόλεμο της κοινής γνώμης, χρησιμοποίησε κάθε μέσο για να επικρατήσει. Όπως ανέφεραν, ο Αμερικανός Επικοινωνιολόγος Geoffrey Cowan και ο Καθηγητής Δημόσιας Διπλωματίας Nicholas Cull, η Αμερική εφεύρε τον όρο Δημόσια Διπλωματία για να απενοχοποιήσει την αμερικανική πρακτική ανταλλαγής πληροφοριών από τον όρο προπαγάνδα.¹²⁵ Στις περιπτώσεις που η αμοιβαία ανταλλαγή ιδεών είναι απύσχα από τους σκοπούς ενός προγράμματος πολιτιστικής διπλωματίας, ο όρος προπαγάνδα αποτελεί την πιο ασφαλή περιγραφή της εν λόγω διαδικασίας.

Ένας μεγάλος αριθμός ερευνητών, αναγνωρίζει ομοιότητες ανάμεσα στην προπαγάνδα και την Δημόσια ή Πολιτιστική Διπλωματία. Ο Διευθυντής του European Council on Foreign Relations (ECFR), Mark Leonard, αναφέρει ότι ο όρος Δημόσια Διπλωματία, είναι συχνά ένας ευφημισμός για την προπαγάνδα.¹²⁶ Η κυβέρνηση των Η.Π.Α. αναφέρει συχνά ότι υπάρχει μία λεπτή διαχωριστική γραμμή

¹²⁵ Geoffrey Cowan and Nicholas Cull, "Public Diplomacy in a Changing World." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616, no 1 (March 2008): 6.

¹²⁶ Mark Leonard, "Diplomacy by Other Means." *Foreign Policy* 132 (September/December 2002): 50-51.

ανάμεσα στην προπαγάνδα και την ηπιότερη κατανόηση της διπλής κατεύθυνσης της Πολιτιστικής Διπλωματίας.

Σύμφωνα με τον Leonard, ο μόνος τρόπος για να διαχωρίσουν οι χώρες τη Δημόσια ή Πολιτιστική Διπλωματία από την προπαγάνδα είναι να κατανοήσουν με σαφήνεια το κοινό στο οποίο απευθύνονται, να αντιμετωπίσουν κάθε εχθρική διάθεση του κοινού, να συνδέσουν τους λαούς συναισθηματικά και να αποδείξουν τη συνάφειά τους με το κοινό στο οποίο απευθύνονται.¹²⁷

Το κομβικό σημείο που μπορεί να διασαφηνίσει αν η Δημόσια και Πολιτιστική Διπλωματία είναι προπαγάνδα, εξαρτάται από τον ορισμό που δίνει κανείς στην προπαγάνδα. Από τη στιγμή όμως, που το μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης διπλωματίας περιλαμβάνει την επικοινωνία διπλής κατεύθυνσης, υποστηρίζει ότι δεν πρόκειται για προπαγάνδα. Δεδομένου δε, ότι η Πολιτιστική Διπλωματία αναζητά την επικοινωνία, αυτόματα αποδεικνύεται ότι δεν είναι παρεμβατική όπως η προπαγάνδα, η οποία ακολουθεί τον δρόμο της μονής κατεύθυνσης.

Στο ίδιο πλαίσιο επιχειρηματολογίας, κινείται και ο Van Ham, ο οποίος υποστηρίζει ότι ενώ η προπαγάνδα συνδέεται με την Πολιτιστική και την Δημόσια Διπλωματία, οι τελευταίες συνίστανται σε στρατηγικές προσέλκυσης των βασικών αξιών του διεθνούς κοινού, και για τον λόγο αυτό είναι λιγότερο παρεμβατικές από την προπαγάνδα η οποία στοχεύει στο να περιορίσει και όχι να διευρύνει το πνεύμα.¹²⁸ Ο διακεκριμένος Καθηγητής Πολιτικών Επιστημών και Δημόσιας Διοίκησης, Kevin Mulcahy, αναφέρει ότι η Πολιτιστική Διπλωματία δεν είναι προπαγάνδα γιατί η προπαγάνδα είναι άμεση ενώ η Πολιτιστική Διπλωματία είναι λιγότερο άμεση διότι δίνει έμφαση στις προσωπικές εμπειρίες. Στην περίπτωση της Πολιτιστικής Διπλωματίας το διεθνές κοινό ενθαρρύνεται να βιώσει την εμπειρία ενός πολιτισμού και να αποφασίσει σε πλήρως ελεύθερες συνθήκες αν συμφωνεί ή όχι με το εκάστοτε μήνυμα.¹²⁹

---

¹²⁷ Ο.π., 51.

¹²⁸ Van Ham, ο.π., 135.

¹²⁹ Kevin Mulcahy, "Cultural Diplomacy in the Post-Cold War World." *Journal of Arts Management, Law and Society* 29, no1 (Spring 1999): 3-7.

Συνεπώς, η Δημόσια Διπλωματία και κατ'επέκταση η Πολιτιστική Διπλωματία δεν σχετίζονται με την προπαγάνδα, στο βαθμό που δεν αποκρύπτουν την αλήθεια, δεν χρησιμοποιούν πρακτικές εκφοβισμού και παραποίησης και δεν κινούνται στο πλαίσιο της δημιουργίας ενός κλίματος διχόνοιας και μισαλλοδοξίας. Θα μπορούσε, ίσως να υποστηριχθεί ότι τόσο η δημόσια όσο και η πολιτιστική διπλωματία "ταυτίζονται" με την λευκή προπαγάνδα καθώς η τελευταία συνίσταται στην προβολή των θετικών πλευρών ενός κράτους και αποσκοπεί στην καλλιέργεια της αμοιβαίας επωφελούς φιλίας και συνεργασίας. Στο βαθμό όμως που η πολιτιστική διπλωματία δεν αποκρύπτει τα αρνητικά στοιχεία ενός κράτους, δεν μπορεί να ταυτιστεί ούτε και με την λευκή προπαγάνδα.

Στην πραγματικότητα, η χρήση του πολιτισμού ενός κράτους για την προβολή του, συνεπάγεται απαραίτητα από την πλευρά του κράτους την συνειδητοποίηση των θετικών και αρνητικών στοιχείων του πολιτισμού του, διαφορετικά δεν μπορούμε να μιλάμε για πολιτισμό αλλά απλά για διαφήμιση. Μέσα στη σύγχρονη πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης και της ανταλλαγής πληροφοριών σε μηδενικό χρόνο, η απόκρυψη της αλήθειας και η ωραιοποίηση των αξιών που πρεσβεύει ένα κράτος, είναι αδύνατον να σταθεί για πολύ καιρό.

Όταν μιλάμε λοιπόν για την Πολιτιστική Διπλωματία ενός έθνους – κράτους, μιλάμε για την προβολή του πολιτισμού του σε όλα τα επίπεδα. Τούτο σημαίνει ότι ο λαός του εκάστοτε κράτους θα πρέπει να είναι συμφιλιωμένος τόσο με τις αδύναμες όσο και με τις δυνατές πλευρές του, αποδεχόμενος κατά συνέπεια όλα τα κομμάτια της ιστορίας του, όσο αντιφατικά και αν είναι. Μία τέτοια προσέγγιση βέβαια, όχι μόνο επιτρέπει αλλά επιβάλλει και την άσκηση κριτικής, που μοιραία οδηγεί στη βελτίωση και την εξέλιξη. Όταν, λοιπόν μέσω της Πολιτιστικής Διπλωματίας γίνεται η προσέγγιση ενός άλλου κράτους σε ειλικρινείς όρους, που δεν αποκρύπτουν την αλήθεια αλλά προωθούν την εγκαθίδρυσή της, τότε η Πολιτιστική Διπλωματία είναι απολύτως θεμιτή και σαφώς δεν ταυτίζεται με την προπαγάνδα.

Σε τούτο το σημείο είναι απαραίτητο να αναφερθεί ότι πολλοί είναι εκείνοι οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η Δημόσια και κατ'επέκταση η Πολιτιστική Διπλωματία, δεν έχουν θέση σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον στους κόλπους του οποίου τα μόνα συστατικά που μπορούν να κάνουν ένα έθνος να έχει διαπραγματευτική ισχύ είναι η

οικονομική και η στρατιωτική του δύναμη (hard power). Η παρούσα μελέτη δεν αμφισβητεί τη σημασία της σκληρής ισχύος διότι η ιστορία αποδεικνύει διαρκώς ότι πράγματι, τα αίτια πολέμου παραμένουν πάντοτε τα ίδια, με διαφορετικές, κατά περίπτωση, επιφάσεις.

Επιπλέον, κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει το γεγονός ότι, χωρίς στρατιωτική και οικονομική ισχύ, οποιαδήποτε προσπάθεια στο επίπεδο της ήπιας ισχύος, δεν μπορεί να έχει κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Κανένα κράτος δεν μπορεί να σταθεί ως υπολογίσιμη δύναμη στο διεθνές σκηνικό αλλά και σε σχέση με τους γεωγραφικούς του γείτονες, όταν ο συσχετισμός ισχύος βαραίνει κατά του.

Αποδεχόμαστε λοιπόν, ότι κυρίαρχος στόχος κάθε κράτους είναι η κατοχύρωση της ασφάλειάς του η οποία συνίσταται στην επιβίωση του, την εδαφική κυριαρχία και την ανεξαρτησία του. Εφόσον κατοχυρωθούν τα παραπάνω, τότε είναι που αρχίζουμε να κάνουμε λόγο για την Δημόσια και Πολιτιστική Διπλωματία, οι οποίες κατά κάποιο τρόπο θα μπορούσαμε να πούμε ότι λειτουργούν σε ένα επικουρικό και μακροπρόθεσμο άξονα.

Ο ρόλος της ήπιας ισχύος ξεκινά από τη στιγμή, που έχει εξασφαλισθεί η σκληρή ισχύς και συμβάλλει στην δημιουργία μίας γοητευτικής εικόνας, εξαιρετικά χρήσιμης στο βαθμό που δεν θέλει κανείς να δημιουργεί εχθρικό κλίμα εναντίον του. Με άλλα λόγια αυτό που αποτελεί τη χρυσή τομή στις διεθνείς σχέσεις είναι η απόκτηση σκληρής ισχύος σε συνδυασμό με ένα ελκυστικό πρόσωπο, που θα δημιουργεί εμπιστοσύνη και σεβασμό. Σήμερα μάλιστα, λόγω της άνθησης των επικοινωνιακών μέσων, αυτή η τακτική είναι περισσότερο χρήσιμη από ποτέ. Στο αέναο παιχνίδι των εντυπώσεων, κερδισμένος είναι εκείνος που κερδίζει το σεβασμό στις αξίες και τα ιδανικά του και όχι εκείνος που στηρίζεται στον εκφοβισμό και την τρομοκρατία.

Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Ναπολέοντα: « Δεν υπάρχουν παρά δύο δυνάμεις σε αυτό τον κόσμο, το ξίφος και το μυαλό. Στο τέλος, το ξίφος είναι πάντα αυτό που νικιέται από το μυαλό».

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Adcock, Sir Frank., and D. J. Mosley. *Diplomacy in Ancient Greece*. London: Thames & Hudson, 1975.

Anholt, Simon. *Brand New Justice: How Branding Places and Products Can Help the Developing World*. Oxford: Elsevier Butterworth - Heinemann, 2005.

Barker, J. Craig. *The Protection of Diplomatic Personnel*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2006.

Berridge, G.R. *Diplomacy: Theory and Practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002.

Boas, Franz. *Race, Language and Culture*. New York: Free Press, 1940.

Bozeman, Adda Bruemer. *Politics and Culture in International History: From the Ancient Near East to the Opening of the Modern Age*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 1994.

Childs, J. Rives, and Joseph C. Grew. *American Foreign Service*. New York: H. Holt, 1948.

Cohen, Raymond. *Negotiating Across Cultures: International Communication in an Independent World*. Washington DC: United States Institute of Peace, 2004.

Committee for Economic Development (CED). "Education for Global Leadership: The importance of International Studies and Foreign Language Education for U.S. Economic and National Security". 2006.
http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED502294&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED502294 (Μάιος 2011).

Cowan, Geoffrey and Nicholas Cull. "Public Diplomacy in a Changing World." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616, no 1 (March 2008): 6-8.

Cull, Nicholas J. *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Los Angeles: Figuera Press, 2009.

Cull, Nicholas J., David Gulbert and David Welch. *Propaganda and Mass Persuasion: A Historical Encyclopedia, 1500 to the Present*. California: ABC-Clio, 2003.

Cull, Nicholas J. "Public Diplomacy: Taxonomies and Histories." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616, no 1 (March 2008): 31-54.

Cummings, Milton C. "Cultural Diplomacy and the United States Government: a survey." *Cultural Diplomacy Research Series, Center for Arts and Culture*, (June 2003):3.

Dinnie, Keith. *Nation Branding: Concepts, Issues, Practice*. Oxford and Burlington, MA: Elsevier, 2008.

Ecumenical News International (ENI). "Religion Needed to Help in Healing, says European Parliament Head". May 2008.

<http://www.eni.ch/featured/article.php?id=1877> (Μάιος 2011).

European Parliament, "Pöttering Talks About the Dialogue Between Cultures" 2008: *European Year of Intercultural Dialogue*, 2008,

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20080211FCS20948&language=EN#title1> (Πρόσβαση: Μάιος 2013).

Falk, Richard. "Revisiting Westphalia, Discovering Post-Westphalia," *The Journal of Ethics* 6, no 4 (December 2002): 311-352

Frey, Linda S., and Marsha Frey. *The History of Diplomatic Immunity*. Columbus: Ohio State University Press, 1999.

Germond, Carine and Henning Turk, ed. *A history of Franco-German relations in Europe: From "Hereditary Enemies" to Partners*, United States of America: Palgrave Macmillan, 2008.

Gilboa, Eytan. "Searching for a Theory of Public Diplomacy," *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616, no 1 (March 2008): 55-67

Gray, Ann, and Jim McGuigan, ed. *Studying Culture: an Introductory Reader*. London: Bloomsbury Academic, 1997.

Gudjonsson, Hlynur. "Nation Branding." *Place Branding* 1, no 3 (January 2005): 283-298.

Hamilton, Keith., and Richard Langhorne. *The Practice of Diplomacy*. Oxon: Routledge, 1995.

Herman, Edward, and Noam Chomsky. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. London: Vintage, 1994.

Kremenyuk, Viktor A., ed., *International Negotiation: Analysis, Approaches, Issues*. San Francisco: Jossey – Bass Publishers, 2002.

Krotz, Ulrich and Joachim Schild. *Shaping Europe: France, Germany, and Embedded Bilateralism from the Elysée Treaty to Twenty – First Century Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

Krotz, Ulrich. "Parapublic Underpinnings of International Relations: The Franco-German Construction of Europeanization of a Particular Kind." *European Journal of International Relations* 13, no 3 (September 2007): 385-415.

Leonard, Mark, Catherine Stead and Conrad Smewing. *Public Diplomacy*. London: Foreign Policy Centre, 2002.

Leonard, Mark. "Diplomacy by Other Means." *Foreign Policy* 132, (September/December 2002): 48-56.

Liverani, Mario. *International Relations in the Ancient Near East*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001.

Macarthur, J.R. *Second Front: Censorship and Propaganda in the 1991 Gulf War*. London: University of California Press, 2004.

Malone, Gifford D. "Managing Public Diplomacy." *The Washington Quarterly* 8, no 3 (1985): 199-213.

Marlin, Randal. *Propaganda and the Ethics of Persuasion*. Canada: Broadview Press, 2002.

Marquardt, Michael J. *The Global Advantage: How World-Class Organizations Improve Performance Through Globalization*. Houston TX: Gulf Publishing Company, 1999.

Masters, Roger D., "World Politics as a Primitive Political System," in *International Politics and Foreign Policy*, edited by James N. Rousseau, 104-118. New York: Free Press, 1969.

Mattingly, Garrett. *Renaissance Diplomacy*. London: Penguin, 1965.

Morgan, Nigel, Annette Pritchard, and Rachel Piggot. "New Zealand, 100% Pure. The Creation of a Powerful Niche Destination Brand.." *Journal of Brand Management* 9, no 4 (April 2002): 335-354.

Morgenthau, Hans J. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Knopf, 1973.

Mulcahy, Kevin. "Cultural Diplomacy in the Post-Cold War World." *Journal of Arts Management, Law and Society* 29, no1 (Spring 1999): 3-7.

Muldoon Jr, James B., Joann Fagot Aviel, Richard Reitano and Earl Sullivan, ed. *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today*. United States of America: Westview Press, 2005.

- Nicolson, Harold. *Diplomacy*. London: Oxford University Press, 1963.
- Nicolson, Harold. "The 'Old' and the 'New' Diplomacy." In *Politics and the International System*, edited by Robert L. Pfaltzgraff, 426. Philadelphia: Lippincott, 1972.
- Nicolson, Harold. *The Evolution of Diplomatic Method*. London: Constable, 1954.
- Nicolson, Harold. *The Congress of Vienna: A Study in Allied Unity, 1812-1822*. New York: Grove Press, 2000.
- O' Shaughnessy, John and Nicholas J. O' Shaughnessy. "Treating the Nation as a Brand: Some Neglected Issues." *Journal of Macromarketing* 20, no 1 (June 2000): 56-64.
- O' Shaughnessy, Nicholas J. *Politics and Propaganda: Weapons of Mass Seduction*. Manchester: Manchester University Press, 2004.
- Richmond, Yale. *Practicing Public Diplomacy – A Cold War Odyssey*. United States: Berghahn Books, 2008.
- Roberts, Jeremy. *Joseph Goebbels: Nazi Propaganda Minister*. New York: The Rosen Publishing Group, 2000.
- Satow, Sir E. *A Guide to Diplomatic Practice*. London & New York: Longmans Green & Co, 1917.
- Slavik, Hannah, ed. *Intercultural Communication and Diplomacy*. Malta, Geneva: Diplofoundation, 2004.
- Stalin, Joseph. "The Elections in St Petersburg" Speech (January 1913)
<http://marx2mao.com/Stalin/ESP13.html> ({{Πρόσβαση: Μάϊος 2011})
- Stock, Felix. "Identity, Image and Brand: A Conceptual Framework." *Place Branding and Public Diplomacy* 5, no 2 (2009): 118-125.
- Sunshine, Russell B. *Negotiating for International Development: Practitioner's Handbook*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1990.
- Szondi, Gyorgy. *Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences. Discussion Papers in Diplomacy*. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', 2008.
http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20081022_pap_in_dip_nation_branding.pdf (Μάρτιος 2012)
- Taylor, Philip M. *War and the Media: Propaganda and Persuasion in the Gulf War*. New York: Manchester University Press, 1992.

United States Information Agency Alumni Association (U.S.-IAAA 2002), "What Public Diplomacy is and is not" Washington, D.C., 2002, <http://www.publicdiplomacy.org/1.htm> (Μάρτιος 2010).

U.S. Department of State. "Cultural Diplomacy. The Linchpin of Public Diplomacy – Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy", 2005. <http://www.state.gov/documents/organization/54374.pdf> (Μάρτιος 2010).

U.S. Department of State. (U.S.-D.S.). "Summary of the U.S. Department of State Strategic Plan", 2000. http://www.state.gov/www/global/general_foreign_policy/2000_dos_stratplan_body.pdf. (Απρίλιος 2011).

U.S. Department of State. (U.S.-D.S.). "The National Security Strategy of the United States of America", 2002. <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss.pdf> (Απρίλιος 2011).

U.S. Government Accountability Office. (GAO). "U.S. Public Diplomacy: State Department Efforts to Engage Muslim Audiences Lack Certain Communication Elements and Face Significant Challenges" Publication No. GAO-06535, Washington, D.C., May 2006. <http://www.gao.gov/new.items/d06535.pdf> (Μάιος 2011)

U. S. Department of State. *Dictionary of International Relations Terms*. Washington D.C.: Department of State Library, 1987.

Van Ham, Peter. "The State of the Art." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616, no 1 (March 2008): 126-146.

Watson, Adam. *The Dialogue Between States*. London: Methuen & Co Ltd, 1982.

Welch, David. "Powers of Persuasion" *History Today* 49, no 8 (August 1999): 24-26

Ελληνόφωνη Βιβλιογραφία

Adorno, Theodor, και Max Horkheimer, *Η Διαλεκτική του Διαφωτισμού*, μτφρ. Φ. Τερζάκης, Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, 1987.

Bauman, Zygmunt. *Ο Πολιτισμός ως Πράξη*. μτφρ. Γ. Σκαρπέλος, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 1994.

Benjamin, Walter. *Θέσεις για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας*, μτφρ. Μ. Παράσχης, Αθήνα: Εκδόσεις Ουτοπία, 1983.

Berstein, Sergei, and Pierre Milza. *Ιστορία της Ευρώπης, Τόμος 3, Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης 1919 έως Σήμερα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997

- Braudel, Fernand. *Γραμματική των Πολιτισμών*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2001.
- Carr, Edward H. *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2004.
- Γιανναράς, Χρήστος. *Πολιτιστική Διπλωματία - Προθεωρία Ελληνικού Σχεδιασμού*. Αθήνα: Εκδόσεις Ίκαρος, 2001.
- Elias, Norbert. *Η Εξέλιξη του Πολιτισμού*, τόμος Α', μτφρ. Ε. Βαϊκούση, Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη, 1997.
- Eliot, T.S., *Σημειώσεις για τον Ορισμό της Κουλτούρας*, μτφρ. Ν. Ησαΐα, Αθήνα: Εκδόσεις Πλέθρο, 1980.
- Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ). *Οι Ειδήσεις του Πολέμου και ο Πόλεμος Κατά της Είδησης*. Επιμ. Βαγγελιώ Βογιατζή, Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 2002.
- Kissinger, Henry. *Διπλωματία*, μτφρ. Γιούρι Κοβαλένκο, Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Α.Α. Λιβάνη, 1995.
- Κουλουμπής, Θεόδωρος. *Διεθνείς Σχέσεις – Εξουσία και Δικαιοσύνη*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1995.
- Levi – Strauss, Claude. *Φυλή και Ιστορία. Φυλή και Πολιτισμός*. μτφρ. Αθανάσιος Στεφανής, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2003.
- Montaigne, Michel de. *Δοκίμια*. μτφρ. Θ. Νάκας, Αθήνα: Εκδόσεις Κάλβος, 1979.
- Nye, Joseph S. Jr. *Ήπια Ισχύς-Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2005.
- Πλατιάς, Αθανάσιος. *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*. Αθήνα: Εκδόσεις Εστία, 2007.
- Sabine, George. H. *Ιστορία των πολιτικών Θεωριών*. Αθήνα: Εκδόσεις Ατλαντίς, 1980.
- Servier, Jean. *Η Εθνολογία*. μτφρ. Α. Γαλανού, Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1993.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς